

SLUŽEBNA HLAVNÍHO RASOVÉHO A OSÍDLOVACÍHO ÚŘADU SS V PARDUBICÍCH 1941–1944

René NOVOTNÝ

Vznik Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 vystavil české obyvatelstvo nebezpečí totální germanizace. Tento proces, který byl uváděn do praxe během šestileté nacistické okupace, zahrnoval celou škálu opatření: protežování německého obyvatelstva, poněmčování protektorátní správy, hospodářství, kultury, zabírání půdy za účelem německé kolonizace apod. S českým obyvatelstvem zamýšleli nacisté naložit tak, že část měla být asimilována a zbytek vysídlen. S tím počítaly všechny důležité germanizační plány, jež byly během okupace vypracovány – Fridericiho, Neurathův, Frankův, Heydrichův aj. Rozdílné názory se týkaly toho, zda se mají při výběru Čechů k poněmčení zohledňovat i jiná měřítka než rasová.¹⁾ Nakonec se však prosadila Heydrichova koncepce rasově založené germanizace.

Výběrem Čechů rasově způsobilých k poněmčení byl pověřen Hlavní rasový a osídlovací úřad SS (*Rasse- und Siedlungshauptamt*, RuSHA), jenž se zpočátku zabýval především rasovou selekcí uchazečů o členství v SS, jakožto i snoubenek příslušníků této organizace,²⁾ a to na základě nordické

1) Kritérium politických zásluh hájil zejména Franz Künzel z župního úřadu pro pohraničí v Sudetech.

2) Původním úkolem RuSHA bylo provádění rasové selekce snoubenek příslušníků SS a uchazečů o členství v této organizaci v duchu snahy Himmlera vytvořit z SS rasovou elitu německého národa na principu *Blut und Boden*. Na základě nařízení o sňatcích a zásnubách příslušníků SS z 31. prosince 1931 byl zřízen v rámci SS Rasový úřad (*Rasseamt*), do jehož čela byl jmenován nacistický ideolog Walther Darré. Úřad převzal do své agendy i osídlovací politiku, a transformoval se v roce 1933 na Rasový a osídlovací úřad (*Rasse- und Siedlungsamt*). O dva roky později se z této instituce stal jeden z prvních tří hlavních úřadů SS pod označením „Hlavní rasový a osídlovací úřad SS“ (RuSHA), jenž byl členěn do několika úřadů (např. Rasový úřad, Rodový úřad, Osídlovací úřad atd.). Rok 1938 představoval díky anexi Rakouska a Sudet pro

rasové ideologie a typologie evropských ras podle Hanse F. K. Günthera (1891–1968).³⁾ Za „cennou“ rasu nebyla však považována jen rasa nordická (s vysokou štíhlou postavou, dlouhou lebkou, úzkým obličejem, plavými vlasy a modrými nebo šedými očima), ale i tzv. fálská rasa (*fälische Rasse*) postavená na úroveň nordické, od níž se lišila robustnější postavou a širokým obličejem, a dále také vysoká brunetní a hnědooká dinárská rasa s krátkým tvarem mozkovny. Zatímco názor na tmavou vestickou (mediteránní) rasu s malou postavou byl víceméně neutrální, ostatní dvě krátkolebé a postavou malé evropské rasy – tmavší ostická (alpínská) a světlá východobaltická byly považovány za méněcenné, ačkoliv se v Německu rovněž vyskytovaly.⁴⁾

Od roku 1939 se pozornost RuSHA obrátila i k rasové selekci osob neněmeckých národností, a to nejprve v Polsku, částech dnešního Slovinska a teprve poté i v Protektorátu, kde byla začátkem roku 1941 založena pobočka pro Čechy a Moravu se sídlem v Praze, která tu během půl roku až roku vybuodovala síť regionálních služeben při oberlandrátech.⁵⁾

V této práci se budu zabývat působením služebny RuSHA se sídlem v Pardubicích (*RuS-Dienststelle Pardubitz*), jež byla zodpovědná za praktické uskutečňování rasové politiky v politických okresech Pardubice, Chrudim, Vysoké Mýto a Litomyšl (a Chotěboř). Služebna prováděla především rasovou selekci v „rutinních“ správních záležitostech jako např. přiznávání německé státní příslušnosti či povolování národnostně smíšených sňatků.

Cílem této studie je zhodnotit význam a specifika provádění rasové politiky prostřednictvím služebny RuSHA umístěné v oblasti s velmi nízkým počtem etnických Němců⁶⁾ a porovnat její práci s působením těch

RuSHA rozšíření působnosti. Teoretik Darré byl v čele úřadu nahrazen „praktikem“ Güntherem Panckem, po němž nastoupil v roce 1940 Otto Hofmann. K vývoji RuSHA viz HEINEMANN, Isabel: „*Rasse, Siedlung, deutsches Blut*“: *Das Rasse- & Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*, Göttingen, 2003, s. 51–116.

3) GÜNTHER, Hans F. K.: *Rassenkunde des deutschen Volkes*, 16. Auflage, München, 1939, s. 38–173.

4) Tamtéž, s. 295. Ostická (alpínská) až ve 20 % a východobaltická v 8 % v různé míře smíšení s jinými rasami.

5) Oberlandráty (OLR) představovaly zastoupení okupační správy v regionech Protektorátu – v tzv. obvodech oberlandrátů (OLB) zahrnujících několik politických okresů. Úřad OLR vedl vrchní zemský rada (oberlandrát).

6) Na území oberlandrátu Pardubice žilo podle odhadu k 1. 11. 1940 na 3 358 Němců (resp. těch, kteří se přihlásili k německé národnosti), což činilo zhruba 0,9 % obyvatel. Srov. NA Praha, STRP, sign. 109-4/1066. Přehled

služeben, které operovaly v regionech s vyšším podílem německého obyvatelstva (zejména v tzv. národnostních ostrovech na Jihlavsku, Brněnsku, Vyškovsku, Olomoucku nebo Budějovicku). Motivem pro přípravu této studie byla snaha o doplnění dějin pardubického regionu během nacistické okupace o perspektivu germanizační a rasově-politickou. Téma rasové politiky v Protektorátu nebylo dosud uspokojivě zpracováno. Určitou výjimku představují práce Isabely Heinemannové, Chada Bryanta⁷⁾ a dílčí studie Michala Šimůnka. Tyto práce se však zabývaly Protektorátem jako celkem, přičemž dané téma ani zdaleka nevyčerpaly. Vzhledem k tomu se bylo nutné spolehnout především na primární prameny.

Pramenná základna k tomuto tématu je však bohužel značně torzovitá. Ve své studii jsem vycházel především z fondů uložených ve Státním oblastním archivu v Zámrsku, dále pak z příslušných fondů Národního archivu a vybraných okresních archivů.⁸⁾ S ohledem na neúplnost pramenů bylo hledání vzájemných souvislostí poněkud obtížnější a musel jsem využít i některých pramenů balastní povahy. Určitou kompenzaci tohoto nedostatku však představuje skutečnost, že jsem mohl využít poměrně bohatých výsledků mého několikaletého bádání v oblasti nacistické rasové politiky v českých zemích.

V Protektorátu se poprvé objevili činitelé RuSHA už v květnu 1939, kdy se podíleli na ovládnutí Pozemkového úřadu, jenž byl součástí českého ministerstva zemědělství. Do jeho čela byl jmenován šéf Osídlovacího úřadu v RuSHA Curt von Gottberg. Zájmy RuSHA zde zastupovali i Theodor Henschel a Horst Bartholomeyczik.⁹⁾ V roce 1940 byl však Gottberg odvolán a vliv SS na Pozemkový úřad na čas zeslábl. Nový šéf úřadu Gross neměl důvěru SS a s jeho prací nebyl spokojen ani šéf RuSHA Otto Hofmann (1896–1982), který v září 1940 úřad navštívil a prosazoval myšlenku, že by ke každé obvodní pobočce Pozemkového úřadu byl přidělen rasový odborník RuSHA a zjišťoval ve svém obvodu procento obyvatel

německého obyvatelstva v Protektorátu k 1. 11. 1940. K celkovému počtu obyvatelstva OLR Pardubice srov. NA Praha, STŘP, sign. 190-2/28. Přehled o obvodech oberlandrátů v Čechách a na Moravě podle nového členění z 1. 10. 1940.

7) Souhrnně BRYANT, Chad: *Prague in Black: Nazi Rule and Czech Nationalism*, Cambridge (Mass.), 2007.

8) Písemnosti vztahující se k činnosti RuSHA na území Protektorátu nejsou uspořádány v žádném specifickém fondu, byl jsem tedy odkázán na fondy adresátů písemností tohoto úřadu (tj. oberlandrát, Úřad říšského protektora, státní tajemník u říšského protektora aj.).

9) Srov. HEINEMANN: „*Rasse, Siedlung...*“, s. 131–134.

schopných poněmčení.¹⁰⁾ Přibližně ve stejné době vznesl šéf RSHA Heydrich ve svém dopisu Frankovi požadavek na provedení rasového soupisu obyvatelstva Protektorátu, aby bylo možné přesněji určit, jak velká část Čechů je schopná poněmčení.¹¹⁾ Úkolem vypracovat předběžný odhad rasového složení českého národa byl záhy pověřen expert z RuSHA dr. Walther König-Beyer. Pamětní spis na toto téma dokončil v říjnu 1940. Autor v něm odhadl, že 45 % Čechů tvoří osoby s převahou nordické, dinárské a vestické rasy a vyrovnání míšenci těchto ras,¹²⁾ 40 % mělo připadat na nevyrovnané míšence s převahou ostických a východobaltických rasových znaků a 15 % z Čechů považoval za „rasově cizí osoby“ (tj. s přítomností např. mongoloidních znaků).¹³⁾ Přesnější údaje však měly být získány teprve prostřednictvím plošné „rasové inventury“.¹⁴⁾

Na podzim 1940 padlo rozhodnutí, že pro zjištění rasové struktury protektorátního obyvatelstva budou využity plošné zdravotní prohlídky českých školáků.¹⁵⁾ Himmler tehdy požádal Hofmanna, aby RuSHA co nejrychleji připravil dotazníky pro školní lékaře, které by zohlednily i rasová kritéria.¹⁶⁾ Nad prováděním školních prohlídek měli dozorovat příslušníci

10) Hofmann o návštěvě Pozemkového úřadu, 11.–13. 9. 1940. KRÁL, Václav – FREMUND, Karel (eds.): *Chtěli nás vyhubit, Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice v českých zemích v letech druhé světové války*. Praha, 1961, s. 138–144.

11) Heydrichovy připomínky k memorandu, 14. 9. 1940. KRÁL – FREMUND (eds.): *Chtěli nás vyhubit...*, s. 77.

12) Za „vyrovnaného míšence“ byl v terminologii RuSHA považován člověk, jehož podíl nordické či fálské rasy dosahoval alespoň 50 %. Srov. např. NA Praha, ÚRP-Dodatky II, karton č. 57. Rasové složení německého osídlení v Račce.

13) NA Praha, ÚRP-Dodatky II, karton č. 56. Pamětní spis W. Königa-Beyera o rasově-politických poměrech v česko-moravském prostoru. 23. 10. 1940, s. 11.

14) RuSHA však nebyl jedinou institucí, která se zjišťováním rasové struktury českého národa zabývala. Na Německé Karlově univerzitě vznikly hned tři „rasovědné“ obory. Nejprve rasová hygiena, kterou v roce 1940 převzal Karl Thums, poté sociální antropologie pod vedením Karla Valentina Müllera a nakonec i rasová biologie, jejímž profesorem byl jmenován v roce 1942 Bruno Kurt Schultz, zároveň šéf Rasového úřadu v RuSHA a současně jeden ze spoluautorů kritérií a metodiky selekce RuSHA. Kromě toho působil na rasovou politiku v Protektorátu, byť v poměrně omezené míře, Rasově-politický úřad NSDAP.

15) Srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-7/117. Dopis šéfa RuSHA O. Hofmanna K. H. Frankovi, 19. 10. 1940.

16) Dopis Himmlera z 9. 10. 1940 šéfu RuSHA Hofmannovi. Srov. HEINE-MANN: „*Rasse, Siedlung...*“, s. 153. Hofmann navrhl Himmlerem stanovená

RuSHA. Tato akce byla podnětem k založení pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu (*RuSHA-Außenstelle Böhmen-Mähren*) v únoru 1941 se sídlem v Praze. Do jejího čela byl jmenován SS-Sturmbannführer Erwin Künzel (1903–?), jenž mohl v Protektorátu uplatnit své zkušenosti získané při budování služeben RuSHA při Přesídlovacím (UWZ) a Přistěhovaleckém středisku (EWZ) v Lódži a nakonec se zřizováním samostatné pobočky RuSHA tamtéž.¹⁷⁾ Künzel počal po svém příjezdu do Prahy s budováním organizační struktury včetně regionálních služeben. Ve druhé polovině roku 1941 se pak agenda rozšířila o rasové posudky k žádostem o přiznání německé státní příslušnosti a povolování smíšených sňatků.

Od organizace zdravotních prohlídek českých dětí k vybudování pardubické služebny RuSHA

Služebna RuSHA v Pardubicích byla založena za účelem dozoru nad zdravotními prohlídkami českých a německých školáků na území pardubického oberlandrátu a jejich rasového vyhodnocení. Celá tato akce byla maskována jako zdravotní opatření a skutečný záměr, tedy zjistit rasovou strukturu českého obyvatelstva, měl být přísně utajen. Vlastní zdravotní prohlídku, která měla sledovat i vybrané antropologické znaky, měli vykonávat čeští lékaři a příslušní referenti RuSHA měli později vyplněné zdravotní karty vyhodnocovat z rasového hlediska.

Stav příprav na počátku roku 1941 dokumentuje Himmlerův dopis K. H. Frankovi z 6. ledna: „*Před delší dobou jsme jednou mluvili o tom, že pomocí školních prohlídek musíme provést inventuru celého českého národa. Dal jsem nyní vyhotovit návrh příslušného dotazníku pro české školní lékaře a doporučuji jeho přijetí. Důležité ale je, abyste současně pro každé dítě předepsal fotografii, jednu z profilu a jednu en face. Nechť Češi se svými doktory sami pořídí tyto fotografie ze svých hojných finančních prostředků. Když tyto školní prohlídky provedeme, budeme mít poprvé prakticky úplnou inventuru českého národa.*“¹⁸⁾ První vzor zmiňované

kritéria (výška, věk, hmotnost, barva očí a vlasů) rozšířit o další znaky: tělesnou stavbu, barvu kůže a tvar záhlaví.

17) Protektorátní pobočka RuSHA byla založena k 15. únoru 1941, kdy se měl Künzel hlásit v Praze do služby. Heinemannová (HEINEMANN: „*Rasse, Siedlung...*“, s. 156.) sice uvádí, že Künzel přispěl k budování lódžských úřadoven RuSHA, avšak před svým příchodem do Prahy zastával funkci velitele SS v rasových a osídlovacích záležitostech v úseku SS (územní organizační celek SS) „Labe“ (SS-Oberabschnitt Elbe). Srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-7/117. Dopis šéfa RuSHA Hofmanna K. H. Frankovi, 25. 1. 1941.

18) Dopis H. Himmlera K. H. Frankovi o zavedení rasové inventury čes-

zdravotní karty se zahrnutím rasových kritérií byl připraven již na podzim předchozího roku.¹⁹⁾

Dne 25. března 1941 proběhlo za předsednictví vrchního vládního rady Hufnagela z Úřadu říšského protektora (ÚŘP) jednání o organizačních otázkách vztahujících se k plánovanému zdravotnímu vyšetřování školních dětí.²⁰⁾ Organizaci akce zajišťoval zdravotní rada z ÚŘP dr. Plato ve spolupráci s šéfem protektorátní pobočky RuSHA Künzelem, jeho zástupcem Erichem Wetternem, Ferdinandem Fischerem,²¹⁾ dr. Pieperem, dr. Stroblem a zmíněným Hufnagelem z ÚŘP. Dále byla zajištěna koordinace s protektorátní autonomní správou a oberlandráty.²²⁾ Přípravy vrcholily v březnu a dubnu 1941. Künzel měl na setkání oberlandrátů, které proběhlo 3. dubna 1941 v Praze,²³⁾ informovat přítomné o zdravotním vyšetření a jeho účelu.²⁴⁾ To, že jednání o zdravotních prohlídkách bylo důležité, dokládá skutečnost, že účast všech oberlandrátů na zasedání byla povinná. Výjimku představoval případ, že oberlandrát vyslal do Prahy vedoucího zdravotnického oddělení svého úřadu. V takovém případě pak byla osobní účast oberlandráta pouze dobrovolná.²⁵⁾ Z Pardubic se mohl zúčastnit buď

kého národa, 6. 1. 1941. ČELOVSKÝ, Boris: *So oder so, Řešení české otázky podle německých dokumentů 1933–1945*, Ostrava, 1995, s. 280. Originál tohoto dopisu: NA Praha, STŘP, sign. 109-7/117.

19) Srov. ŠIMŮNEK, Michal: *Ein neues Fach: Die Erb- und Rassenhygiene an der Medizinischen Fakultät der Deutschen Karls-Universität Prag 1939–1945*, In: KOSTLÁN, A. (ed.). *Wissenschaft in den böhmischen Ländern 1939–1945*, Praha, 2004, s. 299–300.

20) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/129. Poznámka o „přípravách asimilace“, 27. 3. 1941.

21) Fischer později působil v úřadu pověřence pro upevňování němectví a v roce 1942 stanul v čele Pozemkového úřadu.

22) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/129. Dopis Künzela Frankovi, 12. 3. 1941. Poznámka o „přípravách asimilace“, 27. 3. 1941. Dopis Franka Giesovi, 28. 3. 1941.

23) V kancelářské poznámce z 27. března 1941 se uvádí jako datum setkání 2. duben 1941 (srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-4/129. Poznámka o „přípravě asimilace“ z 27. 3. 1941). Na pozvánce zaslané pardubickému oberlandrátu Rudolfu Schultzovi von Dratzigovi z 28. 3. 1941 se však uvádí jako datum setkání čtvrtek, 3. dubna 1941 (srov. SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karta č. 3, inv. č. 32. Pozvánka říšského protektora na služební jednání oberlandrátů z 28. 3. 1941). Považuji za pravděpodobnější datum 3. dubna 1941, protože se jednalo o pozvánku, nikoliv o pouhou kancelářskou poznámku.

24) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/129. Poznámka o „přípravě asimilace“ z 27. 3. 1941.

25) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karta č. 3, inv. č. 32. Pozvánka říšského protektora na služební jednání oberlandrátů z 28. 3. 1941.

oberlandrát Schultz von Dratzig nebo vedoucí zdravotního oddělení OLR dr. Höfner.²⁶⁾ Na tomto setkání už měli přítomni k dispozici vzor zdravotní karty, na níž se doladřovaly jen detaily.²⁷⁾ Mimo jiné se diskutovalo o tom, zda má být karta jednojazyčná (v češtině) nebo dvojazyčná.²⁸⁾ Nakonec se prosadila druhá varianta.²⁹⁾

Nejpozději začátkem března 1941 šéf RuSHA Hofmann rozhodl o tom, že v rámci protektorátní pobočky RuSHA vzniknou podřízené služebny v jednotlivých oblastech.³⁰⁾ Ty měly být obsazeny jedním důstojníkem SS jakožto vedoucím, jedním poddůstojníkem, písařkou a řidičem.³¹⁾ Účelem mělo být „*rasovědné vyhodnocení prováděných školních lékařských prohlídek, a na základě toho vypracování jasného obrazu rasové struktury obyvatelstva.*“³²⁾ Koncem března se počítalo se zřízením čtyř služeben RuSHA (*RuS-Dienststellen*) za účelem kontroly zdravotních prohlídek a jejich vyhodnocování: v Českých Budějovicích (pro OLB České Budějovice a Klatovy), Jihlavě (OLB Jihlava), Brně (pro OLB Brno a Zlín) a Olomouci (pro OLB Olomouc a Moravská Ostrava). Práce RuSHA ve zbytku Čech včetně OLB Pardubice a Hradec Králové měla být koordinována z pražské centrály protektorátní pobočky.³³⁾ Nepřekvapuje, že první „venkovské“ služebny se zřizovaly v oblastech německých národnostních ostrovů. Jednotlivé služebny byly přiděleny k oberlandrátům a měly zpravidla sídlit ve stejné budově. Předpokládalo se, že OLR vyčlení alespoň dvě místnosti, pokud možno v blízkosti zdravotních referentů OLR.³⁴⁾ V případě potřeby měl úřad oberlandráta zajistit písařku. V nutných případech se šlo obejít i bez asistenta vedoucího služebny, jak stojí v dopise Fischera Frankovu pobočnickovi dr. Giesovi: „*Stačí, pokud bude přidělen*

26) Srov. SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 1, inv. č. 10. Organizační plán oddělení úřadu oberlandráta v Pardubicích podle stavu z 13. 8. 1941.

27) NA Praha, STRP, sign. 109-4/129. Poznámka „Příprava asimilace“, 27. 3. 1941.

28) Tamtéž.

29) WOLF, Josef: *Lidské rasy a rasismus v dějinách a v současnosti. Člověk a jeho svět II*, Praha, 2000, s. 214–215.

30) NA Praha, STRP, sign. 109-4/129. Dopis vedoucího pobočky RuSHA SS-Stubař. Künzela státnímu tajemníkovi Frankovi, 12. 3. 1941.

31) NA Praha, STRP, sign. 109-4/129. Poznámka „Příprava asimilace“, 27. 3. 1941.

32) NA Praha, STRP, sign. 109-4/129. Vedoucí pobočky RuSHA SS-Stubař. Künzel státnímu tajemníkovi Frankovi, 12. 3. 1941.

33) NA Praha, STRP, sign. 109-4/129. Poznámka „Příprava asimilace“, 27. 3. 1941.

34) Tamtéž.

jeden důstojník SS a řidič. Vzhledem k tomu, že důstojník SS musí provádět dohledovou a kontrolní funkci společně pouze se zdravotním radou (z OLR – pozn. RN), která se může provádět jen ve velmi malém rozsahu, písemnosti budou vyhotovovány pracovními silami z OLR. Považují takové obsazení za žádoucí, aby nezpůsobovalo při eventuální likvidaci těchto pracovišť po skončení prohlídek žádné obtíže.“³⁵⁾ Fischer těmito slovy také naznačil, že se uvažovalo o možném uzavření těchto služeben RuSHA po ukončení zdravotních prohlídek. K tomu však nakonec nedošlo, protože protektorátní pobočka RuSHA včetně jednotlivých služeben získala záhy další kompetence.

Vedoucí protektorátní pobočky RuSHA Künzel se celé jaro věnoval budování systému služeben v Protektorátu. Pravděpodobně s ohledem na usnadnění práce bylo rozhodnuto, že síť regionálních služeben bude hustší, než se v březnu 1941 předpokládalo. Snad už v létě se počítalo s tím, že služebna vznikne v každém oberlandrátu.³⁶⁾ Do června 1941 bylo v provozu pět služeben,³⁷⁾ do konce léta už 8 služeben,³⁸⁾ koncem roku jich existovalo 9,³⁹⁾ a do poloviny roku 1942 jich pracovalo už 15,⁴⁰⁾ což odpovídalo tehdejšímu počtu oberlandrátů před Heydrichem iniciovanou správní reformou.

35) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/129. Fischer Giesovi, 28. 3. 1941.

36) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/967. Dopis E. Künzela o rasových pro-
věrkách RuSHA ve věci smíšených sňatků mezi členy NSDAP a příslušníky
jiných národností v Protektorátu, 26. 6. 1941. V době, kdy existovaly regionální
služebny v Brně, Českých Budějovicích, Jihlavě a Olomouci, zde bylo uvedeno,
že dokud nebudou obsazeny ostatní služebny, bude činnost RuSHA v ostatních
oblastech zajišťována z pražské centrály pobočky. Jako důkaz, že se v budoucnu
počítalo s pokrytím všech oberlandrátů, může posloužit označení olomoucké
služebny RuSHA, jež byla vedena jako služebna č. 13 – ač v té době existovaly
služebny čtyři, resp. 5 (včetně Prahy).

37) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/967. Dopis E. Künzela o rasových pro-
věrkách RuSHA ve věci smíšených sňatků mezi členy NSDAP a příslušníky
jiných národností v Protektorátu, 26. 6. 1941.

38) SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton 1, inv. č. 3. Státní podta-
jemník Burgsdorff OLR v Čechách a na Moravě o smíšených sňatcích členů
NSDAP a příslušníků cizích národností, 9. 9. 1941.

39) HEINEMANN: „Rasse, Siedlung...“, s. 157.

40) Srov. např. NA, ÚRP, sign. 114-257-9. Oběžník vedoucího pobočky
RuSHA Čechy a Morava č. 14 z 6. června 1942. Heinemannová se ovšem
domnívá, že tento počet v sobě zahrnuje i počet služeben v Sudetech. Srov.
HEINEMANN: „Rasse, Siedlung...“, s. 157. Podle mého názoru jsou však
v tomto počtu zahrnuty pouze služebny v Protektorátu, čemuž napovídá i teh-
dejší počet oberlandrátů před účinností Heydrichovy reformy. Přímá působnost
protektorátní pobočky RuSHA na oblast Sudet se navíc projevila až o rok poz-
ději při výstavbě zemské služebny RuSHA a regionálních poboček při úřadech
vládních prezidentů v Karlových Varech, Ústí nad Labem a Opavě.

Služebna v Pardubicích byla založena mezi prvními osmi nejpozději v létě 1941. Vzhledem k tomu, že bylo nutné vycházet jen z nepřímých pramenů, nelze vznik služebny přesněji datovat. Domnívám se však, že k tomu došlo během letních měsíců července či srpna.⁴¹⁾ Začátkem září pak existovaly další služebny při OLR v Brně, Olomouci, Českých Budějovicích, Jihlavě, Klatovech, Praze a Kolíně.⁴²⁾ Pardubická služebna byla přidělena k úřadu OLR v Pardubicích a sídlila ve stejné budově⁴³⁾ – resp. v komplexu budov bývalého ředitelství pošt, kde dnes sídlí magistrát města Pardubice na náměstí Republiky.

Vedoucím pardubické služebny byl jmenován SS-Sturmabführer Wilhelm Jaworek (1902–?).⁴⁴⁾ Oficiální německé označení služebny znělo: „*Rasse- und Siedlungshauptamt-SS, Außenstelle Böhmen-Mähren, Dienststelle Pardubitz*“. Jaworek však často pro svou funkci používal označení „*Der Leiter der RuS-Dienststelle Nr. 6*“ – z toho však nelze vyvodit, že by pardubická služebna byla založena jako šestá v pořadí.⁴⁵⁾ Územní

41) Opírám se přitom o poznatek, že koncem června 1941 nebyla ještě plánovaná pardubická služebna obsazena a začátkem září už byl Jaworek zmiňován jako referent RuSHA pro OLB Pardubice a Hradec Králové.

42) SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton 1, inv. č. 3. Státní podtajemník Burgsdorff OLR v Čechách a na Moravě o smíšených sňatcích členů NSDAP a příslušníků cizích národností, 9. 9. 1941.

43) Zmínka o umístění služebny v budově úřadu OLR viz SOA, Zámorsk, OLR Pardubice, karton 2, inv. č. 20. Oberlandrat Pardubice na velitelství SS v Praze, 22. 10. 1941.

44) Wilhelm Jaworek měl stranické číslo v NSDAP 6 764 608, v SS číslo 310 444, byl držitelem prstenu se smrtihlavem (*Totenkopfring*). Na SS-Sturmabführera byl povýšen dne 20. 4. 1941. Ve Waffen-SS měl hodnost Hauptsturmführera. Srov. *Dienstalterliste der Schutzstaffel der NSDAP. Stand vom 1. Oktober 1942*. Berlin, 1942. [online]. Dostupný z WWW: <<http://www.dws-xip.pl/reich/biografie/1942/1942A.html>>. Heinemannová se o Jaworkovi rovněž zmiňuje, ovšem zaměnila ho s Jesionkem, vedoucím služebny RuSHA v Českých Budějovicích. Srov. HEINEMANN: „*Rasse, Siedlung, ...*“, s. 172. Identifikaci Jaworka na jednotlivých písemnostech pardubické služebny RuSHA poněkud komplikovala rozdílná podoba podpisu mezi dokumenty uloženými v SOA Zámorsk a v Národním archivu. Hodnost (SS-Sturmabführer) byla uvedena stejně. Zatímco v případě dokumentů z Národního archivu byl Jaworek podepsán celým jménem a poměrně čitelně, v druhém případě se jednalo jen o odbytý podpis s čitelným písmenem „J“. Domnívám se, že v jednom z případů (v dokumentech z SOA Zámorsk?) Jaworka podepisoval někdo jiný, např. asistent nebo písařka (např. v době Jaworkovy nepřítomnosti).

45) Vzhledem k tomu, že služebna v Brně měla číslo 1, v Českých Budějovicích číslo 2, v Jihlavě č. 4 a Olomouci č. 13, lze se domnívat, že se jednalo o víceméně náhodné pořadí dle jednotlivých OLB. Srov. NA Praha, STRP, sign. 109-4/967. Dopis E. Künzela o rasových prověrkách RuSHA ve věci smíšených sňatků mezi členy NSDAP a příslušníky jiných národností

působnost služebny RuSHA v Pardubicích zahrnovala tehdy nejen OLB Pardubice, ale i OLB Hradec Králové. Samostatná služebna v Hradci Králové (*RuS-Dienststelle Königgrätz*) vznikla o něco málo později jakožto služebna č. 7. Tím se však kromě přidělení kanceláře v budově OLR v Hradci Králové skoro nic nezměnilo, protože Jaworek zůstal současně vedoucím jak pardubické, tak i královéhradecké služebny.⁴⁶⁾ Personální unie mezi služebnami v Pardubicích a Hradci Králové vydržela po celou dobu, a později k ní přibyla ještě nová služebna v Jičíně. Nebylo to ovšem nic neobvyklého, protože společného vedoucího měly např. i služebny v Moravské Ostravě a Olomouci.

Jaworek zajišťoval po svém příchodu do Pardubic dohled nad zdravotními prohlídkami českých školáků ve svém obvodě. V tom pravděpodobně spolupracoval s již zmíněným úředním lékařem pardubického oberlandrátu dr. Höfnerem. Jako legální podklad pro tuto akci sloužilo nařízení protektorátního ministra sociální a zdravotní správy ze dne 30. dubna 1941.⁴⁷⁾ Jednalo se o plošné opatření, které se týkalo všech žáků narozených v letech 1928–1931, kteří navštěvovali buď obecnou nebo hlavní (dříve měšťanskou) školu.⁴⁸⁾

O tom, jak konkrétně prohlídky probíhaly, nám podávají informace záznamy ze školních kronik. Akce byla zahájena koncem školního roku 1940/1941 a dokončena začátkem školního roku 1941/1942. Část prohlídky vykonával zpravidla učitel, který žáky změřil, zvážil a vyšetřil jim sluch a zrak.⁴⁹⁾ Zbytek vyšetření obstarával příslušný český obvodní (resp. školní)

v Protektorátu, 26. 6. 1941. Srov. rasová dobrozdání uložená v SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton 7, inv. č. 83. Královéhradecká služebna RuSHA nesla označení „RuS-Dienststelle Nr. 7“. NA Praha, ÚŘP, sign. 114-348-5. Žádost o povolení sňatku protektorátního příslušníka Františka M. s německou státní příslušnicí Annou H., podepsán vedoucí služebny RuSHA v Hradci Králové SS-Stubaf. Jaworek, 13. 2. 1940.

46) O Jaworkově přítomnosti v Hradci Králové svědčí účetní doklady o nákupu psacích strojů a jízdního kola ze zabaveného židovského majetku. Srov. SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton 2, inv. č. 11. Potvrzení o zaplacení za psací stroj, určeno pro SS-Stubaf. Jaworka, vedoucího služebny RuSHA v Hradci Králové, 23. 1. 1942.

47) Odkaz na nařízení srov. SOkA Pardubice, kronika č. 582, Obecná škola chlapecká na Novém městě v Pardubicích (1940–1945). Nestránkováno.

48) Od školního roku 1941/1942 bylo označení „měšťanská škola“ nahrazeno výrazem „hlavní škola“.

49) SOkA Pardubice, kronika č. 582, Obecná škola chlapecká na Novém městě v Pardubicích (1940–1945), s. 3.

lékař, jenž také vyplnil zdravotní kartu každého žáka.⁵⁰⁾ Kromě údajů sledujících běžné zdravotní ukazatele se do karty vyplňovaly fyzické znaky žáků nutné ke zjištění rasové příslušnosti:⁵¹⁾

- tělesná stavba / konstituce (astenická, pyknická, leptosomní, muskulaturní),
- tělesná výška a hmotnost,
- barva kůže (bílá do růžova, bílá do žluta, hnědavá),
- barva vlasů (plavá, tmavě plavá, ryšavá, hnědá, tmavohnědá, černá, červenohnědá),
- barva očí (modrá, šedá, zelenavá, světlehnědá, tmavohnědá, černá),
- tvar záhlaví (lehce, středně a silně klenuté, kolmo spadající, ploché).

Otázkou zůstává, do jaké míry si český lékař, jenž byl pravděpodobně během svých studií obeznámen se základy antropologie, uvědomoval účel těchto údajů. Lze předpokládat, že alespoň část těchto lékařů napadlo, proč je nutné zjišťovat právě tyto údaje, z nichž většina je pro zdravotní účely irelevantní. Zdravotní karta byla poté doplněna o dvě fotografie žákovy hlavy, a to zepředu a ze strany. Vyplněné karty byly pak odevzdány příslušnému okresnímu úřadu, jenž je poté postoupil prostřednictvím oberlandrátu služebně RuSHA. Okupační úřady (a RuSHA) úzkostlivě dbaly na utajení celé akce, proto mělo být rasové vyhodnocení provedeno nezávisle na vlastní práci českých lékařů, kteří školáky vyšetřovali. Záminkou k odevzdání zdravotních karet na příslušné úřady mělo být přezkoumání lékařských nálezů.⁵²⁾ Proces předávání byl dosti složitý a zdoluhavý, ale účelu bylo nejspíš dosaženo.

Na velké části škol na území OLB Pardubice byly prohlídky vykonány ještě v červnu. Dne 14. června 1941 se konala zdravotní prohlídka dětí na měšťanské (hlavní) škole chlapecké U Kostelíčka v Pardubicích, a tato událost byla zaznamenána v kronice takto: „... *započato s vyšetřováním zdravotního stavu 104 žáků nar. 1928 a 1929 [sic]. Učitelé vyšetřili rodinné poměry, zrak, sluch, váhu a míru, lékaři ostatní údaje a tělesný stav*

50) Tamtéž.

51) Údaje převzaty z kopie zdravotní karty publikované v: WOLF: *Lidské rasy...*, s. 214–215. Původní vzor zdravotní karty navrhovaný RuSHA z roku 1940 viz ŠIMŮNEK, M.: *Ein neues Fach...*, s. 299–300 (203–340).

52) Problém, jak naložit s vyplněnými zdravotními kartami, byl předmětem korespondence mezi šéfem česko-moravské pobočky RuSHA Künzelem a státním tajemníkem K. H. Frankem, resp. jeho pobočníkem Giesem v létě a na podzim 1941. Srov. NA Praha, STRP, sign. 109-4/971. Dopis vedoucího pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu Künzela, 18. 8. 1941. Dopis vedoucího pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu Künzela Giesovi, 3. 11. 1941.

děti.⁵³⁾ V kronice se dále dočteme, že vyhotovování vyšetřovacích listů 108 žáků, které bylo dokončeno v říjnu 1941, si vyžádalo mnoho času.⁵⁴⁾ Jinde proběhlo vyšetření později. Například na obecné škole v Bělé u Luže (pol. okr. Vysoké Mýto, dnes okr. Chrudim) k němu došlo až na úplném konci června: „*Na vyšetřovacím listě žáka vyplnili učitelé rubriky týkající se rodinných poměrů žákových a vyšetřili schopnost zrakovou, sluchovou a tělesnou výšku. Ostatní rubriky vyplnil dle vyšetření lékař při prohlídce žáků, konané dne 26. června a 30. června 1941 obvodním lékařem Dr. Novotným. Na vyšetřovací list byly nalepeny 2 fotografie žáka (hlavy – zepředu a ze strany) a vyšetřovací listy takto vyplněné byly odeslány okresnímu školnímu výboru ve Vysokém Mýtu v počtu 65 kusů.*“⁵⁵⁾ V závěru června byla vykonána prohlídka žáků např. v obecné škole ve Ždánicích (pol. okr. Pardubice), kterou vykonal obvodní lékař z Opatovic.⁵⁶⁾ Provedení vyšetření bylo zaznamenáno v řadě dalších kronik – např. hlavní školy chlapecké a dívčí v Sezemicích,⁵⁷⁾ obecné školy chlapecké Na Skřivánku v Pardubicích,⁵⁸⁾ újezdní školy dívčí měšťanské (hlavní) na Novém městě v Pardubicích⁵⁹⁾ atd.

Ze záznamu z kroniky měšťanské (hlavní) školy dívčí v Přelouči vyplývá, že se nacisté snažili tuto akci co nejvíce maskovat, a to např. tím, že zdravotní vyšetření mělo bezprostřední vliv na lékařské opatření: „*Děti narozené v letech 1928–1931 byly prohlédnuty lékaři a byla o nich vyplněna podrobná zdravotní kartotéka. Ta bude podkladem pro vysílání dětí do ozdravoven, případně ponechání potřebných ve školním lékařském dohledu.*“⁶⁰⁾ Dle zápisů v kronice hlavní (měšťanské) školy chlapecké v Přelouči, kde zdravotní prohlídky včetně vyplnění karet a pořízení fotografií

53) SOKA Pardubice, Kronika č. 598: Měšťanská (Hlavní) škola chlapecká U Kostelíčka (1940–1945), s. 8.

54) Tamtéž, s. 14.

55) SOKA Chrudim, Kronika Základní školy Bělá (1940–1972), s. 10.

56) SOKA Pardubice, Kronika č. 881: Obecná škola ve Ždánicích (1940–1945), s. 6.

57) SOKA Pardubice, Kronika č. 824: Hlavní škola chlapecká a dívčí v Sezemicích (1940–1945), s. 7.

58) SOKA Pardubice, Kronika č. 603: Obecná škola chlapecká Na Skřivánku (1940–1945), s. 5–6.

59) SOKA Pardubice, Kronika č. 577: Újezdní škola dívčí měšťanská na Novém městě (1940–1945), s. 8.

60) SOKA Pardubice, Kronika č. 738: Měšťanská (Hlavní) škola dívčí v Přelouči (1940–1945), s. 8–9.

proběhly již v červnu 1941, měl být systematicky sledován zdravotní stav žactva i nadále. Opět se dozvídáme o tom, že zdravotní kartotéka bude podkladem pro následná opatření: „*Hoši, narození v r. 1928–31 byli prohlédnuti lékaři, jejich vyplněné blankety jsou základem zdravotní kartotéky. Někteří žáci tělesně slabí byli okres. péčí o mlád. posláni na 6 neděl do ozdravovny.*“⁶¹⁾ Současně byli začátkem školního roku 1941/1942 žáci 4. ročníku této školy prohlédnuti německým lékařem, který prý „*pronesl podiv nad tělesnou slabostí některých žáků, ač i venkovských.*“⁶²⁾ Tato zmínka může být důkazem toho, že byl skutečně prováděn dozor nad celou akcí ze strany úřadu OLR a služebny RuSHA, a to nejen ve velkých městech.

Zdravotní prohlídky byly v OLB Pardubice ukončovány na jednotlivých školách v různé době v závislosti na počtu žáků a personálních možnostech. Na některých školách byly karty vyplněny už v červnu 1941, jinde to trvalo až do listopadu, tedy až do nového školního roku. V říjnu 1941 byla ukončena prohlídka dětí např. v hlavní škole chlapecké U Kostelíčka v Pardubicích,⁶³⁾ v tomto termínu se stihly zdravotní karty odeslat okresnímu úřadu i v „odlehlejší“ malé obecné škole v Bojanově (pol. okr. Chrudim).⁶⁴⁾ Naproti tomu v obecné škole v Sudslavě (pol. okr. Vysoké Mýto, dnes okr. Ústí nad Orlicí) byli žáci teprve v listopadu fotografováni.⁶⁵⁾ Na podzim byly odeslány karty okresnímu úřadu (resp. okresní péči o mládež) i na obecné škole v Přelouči.⁶⁶⁾

Není jisté, kdy vedoucí služebny RuSHA v Pardubicích Jaworek obdržel vyplněné zdravotní karty školáků, to mohlo trvat i několik měsíců od jejich vyhotovení. Úkolem rasového referenta mělo být stanovení procentuálního podílu poněmčitelných dětí v jeho obvodu na základě vyhodnocení údajů z jednotlivých zdravotních karet.⁶⁷⁾ Vyhodnocování formulářů však mohlo začít nejdříve koncem roku 1941. To však už bylo v době, kdy byla nejen

61) SOKA Pardubice, Pamětní kniha – Měšťanská škola chlapecká v Přelouči (1940–1945), s. 13.

62) Tamtéž, s. 12.

63) SOKA Pardubice, Kronika č. 598: Měšťanská (Hlavní) škola chlapecká U Kostelíčka (1940–1945), s. 14.

64) SOKA Chrudim, Kronika obecné školy Bojanov (1940–1945), s. 16.

65) SOKA Ústí nad Orlicí, Kronika Obecné školy Sudslava (1940–1945), s. 10.

66) SOKA Pardubice, Kronika č. 744: Obecná škola Přelouč (1940–1945), s. 44.

67) Srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-4/971. Dopis vedoucího pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu Künzela Giesovi, 3. 11. 1941.

pardubická služebna RuSHA doslova zavalena novou správní agendou, již musela vykonávat, a to je nutné vzít v úvahu ještě skutečnost, že personální obsazení služeben RuSHA fakticky znemožňovalo současné plnění nových úkolů a vyhodnocování mnoha tisíc zdravotních formulářů. Navíc po nástupu Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora dostaly prostor i další způsoby zjišťování rasové struktury obyvatelstva Protektorátu, o kterých se v této práci ještě zmíním. Vyhodnocování karet by si tedy za těchto podmínek vyžádalo několik let. Vzhledem k tomu, že se zachované souhrnné zprávy protektorátní pobočky RuSHA z let 1943 až 1945 nezmiňují o průběhu vyhodnocování formulářů (na rozdíl od vyhodnocování jiných plošných opatření), domnívám se, že byla celá akce odložena *ad acta*, resp. na pozdější dobu. To však nevylučuje možnost, že byla vyhodnocena alespoň část zdravotních karet. V každém případě nebyly dosud nalezeny záznamy o jejich výsledcích.

Značně diskutabilní byla relevance jednotlivých rasových kritérií sledovaných školními prohlídkami. Jednalo se totiž jen o max. 6 až 7 antropologických znaků, jež mohly sloužit k rasové diagnostice. Do určité míry tato sada znaků postačovala k poměrně přesnému určení „čistých“ typů, ty však ve středoevropském prostoru téměř neexistovaly, protože zde byla míra typového promíšení velmi vysoká, což uznávala už od konce 19. století celá řada antropologů. Navíc chyběly „oblíbené“ rasové markery jako délka a šířka mozkovny, šířka obličeje atd. Dalším problémem byl pak lidský faktor spočívající v rasové problematice neproškolených českých lékařů. Škály nabídnuté ve zdravotní kartě přímo sváděly k subjektivní chybě. Vyšetřující lékaři totiž neměli k dispozici antropologické vzorníky (např. pro barvu očí), jež by tento nedostatek alespoň částečně eliminovaly. Tyto závažné metodické problémy bylo nutné brát jako nutné zlo, neboť bylo nezbytné skutečný důvod této plošné akce utajit, a to nejen před řadovými lékaři, ale i před protektorátními úřady. To byl ostatně důvod, proč prohlídky vykonávali především čeští lékaři, nikoliv němečtí.

V záznamech některých školních kronik se pak objevuje zmínka, že měly být zdravotní prohlídky školáků zopakovány ještě ve školním roce 1943/1944, a to buď opět dětí narozených v letech 1928–1931⁶⁸⁾ nebo také ročníku 1932, jak tomu bylo v hlavní škole chlapecké U Kostelíčka v Pardubicích,⁶⁹⁾ o čemž nám opět podává svědectví školní kronika: „*Pro*

68) SOkA Chrudim, Kronika obecné školy Bojanov (1940–1945), s. 38.

69) SOkA Pardubice, Kronika č. 598: Měšťanská (Hlavní) škola chlapecká U Kostelíčka (1940–1945), s. 70.

*okresní péči o mládež (zdravotní ústav) byly vyplňovány zdravotní štítky žáků ročníku 1932, kteří budou povoláni k zdravotní prohlídce. Žáci ročníku 1932 byli u zvláštní lékařské prohlídky, jejíž výsledek byl prostřednictvím školy oznámen rodičům.*⁶⁷⁰⁾ Že by byla i tato prohlídka využita k rasovému „screeningu“, považuji za vysoce nepravděpodobné, neboť, jak jsem již uvedl, nemohlo dojít ani k vyhodnocení všech dotazníků z roku 1941. Za pravděpodobnější považuji možnost, že se jednalo o iniciativu protektorátní autonomie, která tak chtěla navázat na „úspěšnou“ preventivní zdravotní akci provedenou o dva roky dříve.

Působnost a organizace pardubické služebny RuSHA

Ještě před tím, než byly odeslány zdravotní karty školáků na okresní úřady, se značně rozšířily kompetence všech regionálních služeben RuSHA v Protektorátu. Už od jara 1941 se diskutovalo o možném využití RuSHA pro rasové posuzování žádostí o přiznání německé státní příslušnosti a povolování národnostně smíšených (především česko-německých) sňatků. Tyto проверки byly koncem léta téhož roku zahájeny a na rozdíl od plošného zkoumání českých dětí se jednalo o základ běžné úřední agendy protektorátní pobočky RuSHA a jejich služeben.⁷¹⁾ První rasová dobrozdání tohoto druhu, která se zachovala a byla vydána rasovým referentem Jaworkem, pochází z října 1941,⁷²⁾ avšak není možné vyloučit, že bylo rasové prověřování tohoto druhu zahájeno už během září.

Ačkoliv se agenda služebny RuSHA v Pardubicích v letech 1941 až 1942 rozšiřovala (zvláště po nástupu Heydricha), nedochoval se bohužel žádný spisový plán (podobně jako u jiných služeben a pobočky RuSHA jako celku). Ostatně pramenů o pardubické služebně je velmi poskrovnu a většinou se jedná o prameny nepřímé. Z dochovaných posudků z let 1941–1944 lze však odvodit, že agendu RuSHA tvořily především tyto záležitosti:

70) Tamtéž.

71) Zdá se, že dříve než v Pardubicích byly проверки tohoto druhu zahájeny prostřednictvím služebny RuSHA v Jihlavě, kterou vedl SS-Obersturmführer dr. Erich Hußmann. Z jednoho dopisu podepsaného šéfem protektorátní pobočky RuSHA Künzelem vyplývá, že už v srpnu 1941 byly v OLR Jihlava organizovány проверки smíšených sňatků a žadatelů o přiznání německé státní příslušnosti. NA, STRP, sign. 109-4/611. Dopis E. Künzela, vedoucího pobočky RuSHA Čechy a Morava, státnímu tajemníkovi K. H. Frankovi, 22. 8. 1941. Je velmi pravděpodobné, že v Jihlavě se začalo dříve už jen kvůli tomu, že se jednalo pro nacisty o klíčovou oblast s vysokým podílem německého obyvatelstva.

72) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83.

- národnostně smíšené sňatky (*Eheschließungen/Mischehen*), spisová značka „Sip./E.“,
- státní příslušnost (*Staatsangehörigkeit*), spisová značka „Sip./St.“, případně stanovení národnosti (*Volkszugehörigkeit*), spisová značka „Sip./V.“
- rasová selekce českých dětí hlásících se na německé školy (*Schuluntersuchungen*), spisová značka „Sip./Sch.“,
- nasazování vybraných kvalifikovaných pracovníků do Říše za účelem jejich germanizace (*Wiedereindeutschung*), spisová značka „Sip./Wd.“.

Vlastní rasové vyšetřování probíhalo podle standardní metodiky RuSHA. Na základě zjištěných antropologických údajů (tvar hlavy, obličej, nosu, výška postavy, konstituce, barva očí, vlasů a kůže aj.), které byly zaneseny do tzv. rasové karty („*R-Karte*“),⁷³⁾ se zjistila probandova rasová příslušnost vyjádřená podílem jednotlivých rasových složek (v případě, že se nejednalo o osobu „rasově čistou“, což ovšem v praxi byla spíše výjimka). Na podkladě toho se sestavil tzv. rasový vzorec (*Rassenformel*), jenž sestával ze tří částí: 1) posouzení postavy (od 1 do 9; čím vyšší hodnocení, tím „lépe“), 2) posouzení rasové kvality (od „a“ – *rein nordisch*, do „e“ – *fremdrassisch*) a 3) hodnocení „celkových kvalit“ (od A I – *sehr geeignet* až po C – *ungeeignet*). Rasový vzorec tak mohl vypadat například takto: 5 c A III, což znamenalo, že žadatel je „dostatečné postavy“, je „vyrovnaným míšencem nordické, fálské nebo dinárské rasy s podíly ostatních evropských ras“, a je tím pádem „obecně vzato způsobilý“.⁷⁴⁾

Na základě rasového vzorce byl proband zařazen do jedné z 6 kategorií (*Wertungsgruppen*): RuS I, II, III+, III, IV nebo IVf.⁷⁵⁾ Zatímco první dvě rasové „známky“ byly pro poněmčení přijatelné (jednalo se o osoby nordické, fálské, příp. dinárské rasy a „vyrovnané míšence“), za naprosto nevyhovující platily naopak známky IV (převaha ostických/alpínských či východobaltických rasových prvků) a IVf (přítomnost podílů mimoevropských ras, např. mongoloidní, předoasijské, orientální). Nově vytvořená „hraniční“ kategorie III+ (méně vyrovnaní míšenci, avšak se znatelným

73) Rasové karty byly zavedeny na konci roku 1939 a sloužily k prohloubení „objektivit“ rasového vyšetřování. Údaje se pak zpracovávaly na děrných štítcích. Na rasové kartě se zpravidla vyplňovalo 21 antropologických znaků se škálou pěti proměnných u každého. Srov. HEINEMANN: „*Rasse, Siedlung, ...*“, s. 61–62.

74) Viz schéma sestavování rasového vzorce, která je umístěna v přílohách této práce.

75) Původně se jednalo o kategorie 4, které byly následně rozšířeny.

podílem nordické krve) se považovala za ještě únosnou (*noch tragbar*) pro poněmčení a v případě kategorie III (osoby dinárské či vestické rasy s podstatným podílem ostické či východobaltické rasy), která byla obecně vzato už nepřijatelná (*unerwünscht*), často rozhodovaly i další okolnosti a někteří takto „oznámkovaní“ jedinci dostali pozitivní hodnocení (nejčastěji s nějakou podmínkou, například dočasné nasazení do Říše).⁷⁶⁾

Obvykle se však nehodnotila pouze rasová kvalita žadatele (tzv. *Rassewert* nebo *Personenwert*), nýbrž i jeho rodinných příslušníků. To se někdy dělo i bez přímého vyšetření a pro zevrubné posouzení stačily např. fotografie. Jednotlivá rasová hodnocení se zapsala do tzv. rodové karty („*S-Karte*“), hodnoty se zprůměrovaly a výsledkem byla tzv. rodová hodnota (*Sippenwert*) vyjádřená stejnými kategoriemi jako v případě rasového hodnocení jednotlivců (tedy od I do IVf). K rasovému hodnocení znovu dodávám, že schopnost poněmčení se neměla dostat pouze „modrookým blondýnům“, jak zní populární klišé, nýbrž za rasově cenné byly kromě nordiků považovány i ty osoby, které odpovídaly např. tmavooké a tmavovlasé dinárské rase. Naopak – světlolvasá a světlooká východobaltická rasa byla nacistickými rasovými odborníky považována za nejhorší z evropských ras.⁷⁷⁾

Rasová vyšetření prováděl rasový examinator (*Eignungsprüfer*),⁷⁸⁾ jímž byl zpravidla samotný vedoucí regionální služebny. Jak se dá soudit podle rasových dobrozdání, byl pardubický referent Jaworek vůči probandům velmi shovívavý až benevolentní. Alespoň v agendě smíšených sňatků dával pozitivní rozhodnutí i těm, kteří byli zařazováni do kategorie RuS III, a to i když vykazovali příznaky tzv. sudetské rasy, jež byla německými rasovými odborníky považována z obecného hlediska za nežádoucí.⁷⁹⁾

Co se týká správního postavení pardubické služebny, byla přímo podřízena protektorátní pobočce RuSHA v Praze pod vedením Künzela, jehož v létě 1942 nahradil Johannes (Hans) Preuß (1905–?). Současně

76) Srov. KLINGEMANN, Carsten: *Soziologie und Politik: Sozialwissenschaftliches Expertenwissen im Dritten Reich und in der frühen westdeutschen Nachkriegszeit*, Wiesbaden 2009, s. 213–214.

77) Srov. např. GÜNTHER: *Rassenkunde des deutschen...*, s. 236–240.

78) Examinátoři byli buď vzděláním antropologové či lékaři, popřípadě absolvovali odborný kurs zaměřený na zjišťování rasové příslušnosti. Více ke vzdělání examinatorů: HEINEMANN, Isabel: *Ambivalente Sozialingenieure? Die Rassenexperten der SS*, In: HIRSCHFELD, Gerhard – JERŠAK, Tobias (Hg.): *Karrieren im Nationalsozialismus*, Frankfurt/Main, 2004 s. 75–76; KLINGEMANN: *Soziologie und Politik...*, s. 221–222.

79) GÜNTHER: *Rassenkunde des deutschen...*, s. 165–169.

však byla přidělena k úřadu oberlandráta, kterému služebna zasílala své zprávy, často směřované do rukou Josefa Blasse, jenž se v úřadu zabýval národnostními otázkami a byl současně šéfem pardubického německého „matričního úřadu“ (*Standesamt*). Vedoucí pardubické služebny v případech, kdy byla jedna ze zúčastněných stran plánovaného smíšeného sňatku členem NSDAP, zastupoval v daných záležitostech i vedoucího tzv. Hlavního oddělení XIII⁸⁰⁾ v rámci protektorátní stranické styčné úřadovny (*Parteiverbindungsstelle*), jímž byl automaticky vedoucí pobočky RuSHA v Protektorátu. V některých případech zasílal zprávy Úřadu říšského protektora. V tomto ohledu opět formálně zastupoval vedoucí služebny svého nadřízeného v Praze. Kromě toho zasílal vedoucímu pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu periodické zprávy.

Organizační postavení služebny RuSHA se poněkud změnilo v druhé polovině 1942, když vstoupila v účinnost správní reforma připravovaná Heydrichem. Právě v této době byl jmenován do čela protektorátní pobočky Preuß.⁸¹⁾ V určitých autonomních protektorátních úřadech byla zavedena tzv. správa z příkazu Říše (*Reichsauftragsverwaltung*) a byla mj. posílena úloha zemských úřadů v Praze a Brně. Pokud měla služebna na starosti případy, jež byly v gesci zemského prezidenta, zasílal vedoucí služebny hlášení nově zřízené zemské služebně RuSHA pro Čechy (*Rus-Landesstelle Böhmen*), která byla přidělena k zemskému úřadu. V téže době byl zrušen OLB Pardubice a jeho území bylo začleněno do OLB Hradec Králové, přičemž ovšem došlo ke značnému oslabení pravomoci oberlandrátů (ti byli od té doby označováni jako „inspektoři říšského protektora“, od podzimu 1943 pak jako „inspektoři státního ministra pro Čechy a Moravu“). Služebny RuSHA tak byly zpravidla přiděleny k tzv. vedoucím okresním hejtmanům,⁸²⁾ správním z příkazu Říše. Tak tomu bylo i v Pardubicích, kde byla Jaworkova služebna přidělena k pardubickému hejtmanovi. Postupně bylo navíc v písemnostech původní označení „*RuS-Dienststelle Pardubitz*“ nahrazováno úředním označením hejtmana (např. *Bezirkshauptmann in Pardubitz, Reichsauftragsverwaltung*) s dodatkem „*Referat RuS*“. Tento dodatek se někdy používal i pod označením např. litomyšlského hejtmana.⁸³⁾ Tento přechod k novému značení v souvislosti se úpravou správního

80) Tzv. Hlavní oddělení XIII (*Hauptabteilung XIII*) bylo vlastně styčným místem mezi RuSHA a NSDAP v Protektorátu.

81) Srov. HEINEMANN: „*Rasse, Siedlung...*“, s. 156, 185–186.

82) Tzv. vedoucí okresní hejtmani sídlili v sídelních městech původních oberlandrátů (před reformou).

83) Srov. rasová dobrozdání od druhé poloviny roku 1942 (SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton 7, inv. č. 83).

postavení však vůbec neznamenal žádnou zásadní změnu ve fungování pardubické a královéhradecké pobočky pod vedením Jaworka. To se ostatně týkalo i všech ostatních služeben. Stejně označení v písemnostech se navíc objevovalo i u nově zřízených zemských služeben v Čechách a na Moravě, kde se stejný dodatek používal pod úředním označením zemského prezidenta. Tyto veskrze formální změny vycházely z oné správní reformy, které se systém služeben RuSHA v Protektorátu musel přizpůsobit. Služebny RuSHA byly přiděleny k takovým orgánům, které rozhodovaly v příslušné správní záležitosti. Jelikož otázka státní příslušnosti či smíšených sňatků příslušela po tomto datu namísto oberlandrátům okresním hejtmanům nebo zemským prezidentům, přináležely služebny RuSHA buď k hejtmanům nebo zemským prezidentům (v případě zemských služeben). Počátkem roku 1943 pak došlo ke změně postavení samotné protektorátní pobočky RuSHA v rámci celkové organizace RuSHA. Její vedoucí Preuß byl totiž jmenován velitelem SS v rasových a osídlovacích záležitostech pro Čechy a Moravu (*SS-Führer im Rasse- und Siedlungswesen Böhmen und Mähren*, zkr. *RuS-Führer*),⁸⁴⁾ což „normalizovalo“ postavení pobočky v hierarchii celého RuSHA v rámci organizace SS. Preuß byl nyní přidělen přímo k Frankovi coby vyššímu veliteli SS v Čechách a na Moravě. Regionálních služeben a jejich označování se však tato změna nijak nedotkla.

Jak už jsem zmínil, sídlila pardubická služebna RuSHA v budově oberlandrátu (dnešní magistrát v Pardubicích). Bohužel však nebylo možné z dostupných pramenů zjistit její přesné umístění v rámci budovy (např. patro). Plánky budovy, které jsou k dispozici, totiž identifikují polohu různých úřadoven jako gestapa, SD, NSDAP, NS-Frauenshaft, německého soudu atd., avšak služebna RuSHA mezi nimi není, což je zapříčiněno mj. tím, že se jednalo o plány z doby, kdy služebna RuSHA nebyla ještě otevřena.⁸⁵⁾ Mohla za tím však být i snaha o utajení existence referátu

84) NA Praha, STRP, sign. 109-4/720. Stejnopis, štábní velení odd. 1 RuSHA, 22. 1. 1943.

85) Doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc. z Historického ústavu AV ČR mi poradil, ať se podívám do sbírky plánů a map v SOKA Pardubice, kde jsou k nalezení plány předválečného ředitelství pošt (pozdější budova oberlandrátu, dnešní pardubický magistrát). Jeho student Martin Plachý, kterému doc. Němeček vedl na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice bakalářskou práci na téma pardubické služebny gestapa, totiž objevil plány, do kterých někdo ručně zakreslil umístění německých okupačních úřadů v rámci budovy. Doc. Němeček se domníval, že by tam mohla být eventuálně zakreslena i služebna RuSHA. Všechny tyto plány jsem pak pečlivě přezkoumal, avšak služebna RuSHA zde zakreslena bohužel nebyla. Byly zde pouze označeny místnosti určené oberlandrátu, gestapu, SD, SA, NS-Frauenschaftu, NSV, wehrmachtu atd.

RuSHA. Když se zakládaly na jaře 1941 první služebny RuSHA, tak bylo oberlandrátům nařízeno, aby zajistili pro služebnu RuSHA ve své budově příslušnou kancelář s nábytkem a dalším vybavením a místnost měla být v blízkosti kanceláře zdravotnického referenta při OLR,⁸⁶⁾ kterým byl v případě OLR Pardubice dr. Höfner.⁸⁷⁾ Není však jisté, zda šéf pardubické služebny RuSHA skutečně sídlil právě o kancelář vedle (neznáme ostatně ani přesné umístění kanceláře dr. Höfnera).

Co se týká personálního obsazení služebny, počítalo se s tím, že rasový referent bude mít k dispozici svého asistenta, zapisovatelku (tu mohl zajistit úřad OLR) a řidiče se služebním automobilem.⁸⁸⁾ Personální obsazení služebny není možné přesně zjistit, protože nebyl nalezen žádný seznam přidělených či kmenových zaměstnanců, nicméně je téměř jisté, že byl k dispozici řidič s automobilem a zapisovatelka. Referent Jaworek pak spolupracoval v době konání prohlídek školní mládeže s již zmiňovaným zdravotním radou Höfnerem. V pardubické služebně měl dále pracovat pobočník. Jeden z dokumentů se zmiňuje o jistém SS-Sturmannovi Walteru Albertovi, jenž měl působit na pardubické služebně RuSHA v roce 1941.⁸⁹⁾ Otázkou však je, zda tento mladý příslušník SS nebyl například pouze oním řidičem...

Zastupující říšský protektor Heydrich podnítl během svého působení další plošná zkoumání českého obyvatelstva, a to prostřednictvím pojízdného rentgenu (záminkou byla prevence proti tuberkulóze)⁹⁰⁾ a dále

86) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/129. Poznámka, 27. 3. 1941.

87) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 1, inv. č. 10. Organizační schéma úřadu OLR podle stavu k 15. srpnu 1941. Toto organizační schéma bylo sestaveno v době, kdy už pardubická služebna RuSHA pravděpodobně existovala.

88) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/129. Úřad státního tajemníka Giesovi o prohlídkách českých školáků, 28. 3. 1941.

89) Velitelství SS v Praze vzneslo na OLR Pardubice dotaz, zda se Walter Albert dosud nachází u tamější služebny a zda je ještě členem Waffen-SS nebo byl přidělen trvale k oberlandrátů jako „nepostradatelný“. SOA, Zámorsk, OLR Pardubice, karton 2, inv. č. 20. Velitelství SS v Praze oberlandrátů v Pardubicích, 8. 10. 1941. Oberlandrát velitelství odpověděl, že jmenovaný příslušník SS se nachází v budově OLR, ve zde sídlící služebně RuSHA. Konstatoval, že je stále členem Waffen-SS a že byl přidělen ke službám pro služebnu RuSHA. SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton 2, inv. č. 20. OLR v Pardubicích velitelství SS v Praze, 22. 10. 1941.

90) Konkrétní podoba rentgenologického vyšetření se projednávala už v prosinci 1941. Srov. NA, STŘP, sign. 109-4/976. Korespondence ve věci rasového zkoumání českého obyvatelstva. Vyšetření prováděl zprvu tzv. rentgenový prapor SS (*Röntgen-Sturmbann*), jenž byl sestaven začátkem roku 1941

v rámci výměny osobních průkazů (tzv. *Kennkarten*), což znamenalo počátek realizace jeho germanizačních plánů.⁹¹⁾ Tyto akce se však naplno rozběhly až po jeho smrti.

Heinemannová uvádí, že během léta 1942 se objevil pojízdný rentgen na Pardubicku.⁹²⁾ Nutno však dodat, že tato akce nebyla koordinována pardubickou služebnou, nýbrž byla řízena centrálně z Prahy tzv. rentgenovou komisí RuSHA.⁹³⁾ O tom, že byla celá akce propagandou celkem dobře zvládnutá, svědčí mimo jiné záznamy z kronik. V politickém okrese Pardubice byl ve dnech 3. až 10. května 1942 pořádán „Týden lidového zdraví“ zaměřený především na boj s tuberkulózou. Při této příležitosti přednesl pardubický lékař doc. MUDr. Gutwirth přednášku na téma „Tuberkulosa a ochrana proti ní“.⁹⁴⁾ Podle Heinemannové sice přijel pojízdný rentgen do Pardubic už v létě toho roku, avšak to byl teprve začátek masových rentgenologických vyšetření. Na základě výnosu Ministerstva školství a národní osvěty podstoupili vyšetření i čeští učitelé. Tato vyšetření byla prováděna během května 1943 v Pardubicích (Okresní zdravotní ústav)⁹⁵⁾ i jinde. Není jisté, zda mělo toto opatření souvislost s akcí prováděnou RuSHA a jeho rentgenovou komisí, ovšem není možné to ani vyloučit, protože činnost rentgenové komise byla zmíněna ještě v červenci 1944.⁹⁶⁾ Domnívám se, že protektorátní pobočka RuSHA přinejmenším stačila zahájit průběžné

ve Frankfurtu nad Mohanem. NA Praha, STŘP, sign. 109-6/54. Opis nařízení o sestavení rentgenového praporu, 7. 1. 1941. Nápad využít pojízdných rentgenů za účelem rasového zkoumání českého obyvatelstva předcházel počátku Heydrichova působení v Protektorátu. Už v době počátku příprav plošného rasového výzkumu školních dětí na základě zdravotních prohlídek, navrhoval šéf RuSHA Hofmann jako další metodu pro poznání rasové struktury českého obyvatelstva právě vyšetření rentgenem. Již tehdy se zmínil o tom, že bude nutné i tuto akci náležitě propagandou zamaskovat jakožto zdravotní opatření. Srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-7/117. Dopis šéfa RuSHA Hofmanna říšskému vůdci SS Himmlerovi o rasovém zkoumání českého národa, 17. 2. 1941.

91) O těchto plošných opatřeních se Heydrich zmínil ve svých projevech.

92) HEINEMANN: „*Rasse, Siedlung, ...*“, s. 163.

93) V jejím čele stál SS-Untersturmführer Ziegler. Vedle rentgenové komise tu byla také rentgenová kartotéka. Srov. NA Praha, ÚRP, sign. 114-257-9. Oběžník vedoucího pobočky RuSHA Čechy a Morava č. 93, podepsán v zast. SS-Untersturmführer Oehl.

94) SOKA Pardubice, kronika č. 594, Obecná škola dívčí v Pardubicích U Kostelíčka, s. 50.

95) SOKA Pardubice, Pamětní kniha – Měšťanská škola chlapecká v Přelouči (1940–1944), s. 30.

96) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Pracovní výkaz lékaře pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu E. Hußmanna za měsíc červen 1944.

vyhodnocování rentgenových snímků pořízených během této akce. Přímé důkazy ve formě konkrétních výsledků či statistiky sice chybí, avšak některé dokumenty se o tom zmiňují či to naznačují.⁹⁷⁾

Naopak více informací máme o výsledcích rasového zkoumání formulářů a fotografií k vydání protektorátních průkazů – již zmíněných „kennkaret“. Jak vyplývá z periodických zpráv protektorátní pobočky RuSHA z let 1943 až 1945, regionální služebny se přímo účastnily posuzování údajů z těchto dotazníků a snímků.⁹⁸⁾ Do konce války se však stačily prozkoumat jen doklady z oblastí Budějovicka, Táborska a Plzeňska. Nelze však s určitostí říci, zda toto zkoumání stačil vůbec zahájit pardubický rasový referent.

V souvislosti s atentátem na Heydricha byly vypáleny obce Lidice a Ležáky, přičemž druhá jmenovaná vesnice ležela na území OLB Pardubice. Děti zastřelených obyvatel osady se musely podrobit rasové prověrce za účelem zjištění případné poněmčitelnosti. Přestože byly děti odděleny od svých matek v Pardubicích, nebyly rasově posouzeny pardubickou služebnou RuSHA, nýbrž vyšetřeny přímo česko-moravskou pobočkou RuSHA v Praze pod vedením Preuße.⁹⁹⁾ Z celkem 13 dětí byly označeny jen 2 za poněmčitelné a později po transportu do lódžské UWZ (společně se zbylými dětmi z Lidic) předány německým rodinám k poněmčení.¹⁰⁰⁾ Neponěmčitelné děti byly s největší pravděpodobností zavražděny v Chelmnu.¹⁰¹⁾

97) Na dvoudenním zasedání protektorátní pobočky RuSHA na Slapech promluvil dne 31. 10. 1942 SS-Sturmmann Bader z rentgenového praporu o vyhodnocování plošných rentgenových vyšetření (*Die Auswertung der Röntgen-Reihenuntersuchungen*). NA Praha, STRP, sign. 109-12/74. Pozvánka na pracovní zasedání pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu na Slapech ve dnech 31. 10.–1. 11. 1942.

98) Mezi červencem a listopadem 1943 bylo vyhodnoceno celkem 24 601 dotazníků ve zmíněných okresech. NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Měsíční zprávy referátu „Rasa“ za měsíce červenec, září, říjen a listopad 1943.

99) HEINEMANN, Isabel: *Until the Last Drop of Good Blood*, s. 251–252. HAVLÍKOVÁ, Jana – HOŘÁK, Martin: *Pronásledování nezletilých dětí českých obětí a odpůrců nacismu v letech 1939–1945*, Kolektiv autorů. „Nepřichází-li práce k Tobě...“: *Různé podoby nucené práce ve studii a dokumentech*, Praha 2003, s. 116.

100) HAVLÍKOVÁ – HOŘÁK: *Pronásledování nezletilých...*, s. 116.

101) Děti z Lidic a Ležáků, které byly transportovány do Lódže a odtud pak buď na převýchovu do německých rodin nebo do Chelmnu, byly posuzovány podle velmi přísných kritérií, proto byla za poněmčitelné označena jen malá část těchto dětí. Ty děti z Lidic, které nebylo možné pro svůj příliš nízký věk rasově vyšetřit, byly nakonec umístěny do dětského domova v pražské Krči nebo

Na podzim 1942 došlo k výměně vedoucího služeben v Pardubicích a Hradci Králové. Okolnosti této personální změny nejsou dosud známy. Na Jaworkovo místo nastoupil jeden z předních německých rasových badatelů SS-Hauptsturmführer doc. dr. Michael Hesch (1893–1979),¹⁰²⁾ který do té doby pracoval jako kustod v drážďanském muzeu a přednášel na tamější

starší tři let do internačního tábora ve Svatobořicích. V roce 1943 diskutoval Frank o možném zprostředkování převýchovy pro poněmčitelnou část z těchto dětí prostřednictvím Lebensbornu. Tyto děti byly v roce 1944 dodatečně rasově přezkoumány prostřednictvím pobočky RuSHA pod vedením Preuße a dalších 22 dětí bylo označeno za „únosný přírůstek obyvatel“ (RuS II) a dalších 19 za „ještě únosné“ (tedy nejspíš na úrovni hodnocení RuS III) – nejednalo se přitom pouze o děti z Lidic. Frankův pobočník Robert Gies poznamenal, že hodnocení dětí bylo „velkorysé“. Pravda je, že byla aplikována mnohem mírnější kritéria než v případě dětí, které byly buď poslány na převýchovu nebo zavražděny v roce 1942. Nicméně se od dalšího postupu ve věci těchto dětí upustilo pro možné vyvolání neklidu obyvatel. NA Praha, NSM, sign. 110-4/65. Gies SS-Standartenführerovi Dr. Brandtovi o převzetí českých dětí a nakládání s nimi, 13. 7. 1944.

102) Jmenovací dekret jsem neměl k dispozici, pokud se vůbec zachoval. Přibližnou dobu příchodu Hesche do Pardubic lze odvodit nepřímo z rasových posudků. Zatímco posudek z 1. září 1942 byl podepsán ještě Jaworkem, dobrozdání z 29. října 1942 už Heschem. Podpis je sice nečitelný, avšak od tohoto data se začala objevovat pod pospisem hodnost SS-Hauptsturmführera (F), což odpovídalo hodnosti Hesche. Srov. SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Jaworek však musel být ve svých východočeských služebnách přítomen ještě začátkem listopadu 1942, o čemž svědčí dobrozdání z 12. 11. 1942 podepsaném ještě Jaworkem. (NA Praha, ÚRP, sign. 114-347-2). Je možné, že po určité krátkou dobu působili Hesch s Jaworkem společně, aby ho mohl dosavadní vedoucí služeben seznámit s terénem. Zmínka o Heschově přítomnosti v Pardubicích a Hradci Králové také viz: GEISENHAINER, Katja: *„Rasse ist Schicksal“: Otto Reche (1879–1966) – ein Leben als Anthropologe und Völkerkundler*, Leipzig 2002, s. 478; MASSIN, Benoit: *Anthropologie und Humangenetik im Nationalsozialismus oder: Wie schreiben deutsche Wissenschaftler ihre eigene Wissenschaftsgeschichte?* In: KAUPEN-HAAS, Heidrun – SALLER, Christian (Hg.): *Wissenschaftlicher Rassismus: Analysen einer Kontinuität in den Human- und Naturwissenschaften*, Frankfurt/Main 1999, s. 40; ŠIMŮNEK: *Ein neues Fach...*, s. 261. Podobně jako v případě Jaworka, se lišily Heschovy podpisy v písemnostech zasílaných pardubickému hejtmánovi (uložené v SOA Zámorsk) s podpisy zasilanými např. státnímu tajemníkovi Frankovi. Zde mohu s jistotou potvrdit, že podpisy na dokumentech z Národního archivu jsou autentické Heschovy a v případě dokumentů ze SOA Zámorsk se jedná o to, že byly podepsány někým jiným (ať už asistentem pardubické služebny nebo pisářkou), podpis se navíc příliš nelišil od toho, který označoval Jaworka (lišily se pouze hodnosti – zatímco Jaworek byl SS-Sturmbannführer, Hesch SS-Hauptsturmführer).

Technické vysoké škole rasovou nauku. Kromě pardubické a královéhradecké služebny podle všeho vedl i služebnu RuSHA v Jičíně.¹⁰³⁾

Na rozdíl od Jaworka byl Hesch akademicky činným odborníkem. Vystudoval antropologii a byl žákem významného německého badatele Otto Recheho (1879–1966).¹⁰⁴⁾ Heschovo postavení v rámci německé rasové nauky (*Rassenkunde*) jakožto akademické disciplíny bylo značně prominentní.¹⁰⁵⁾ Patřil tak mezi pět nejdůležitějších figur rasových věd, které působily v Protektorátu – vedle něj to byli Bruno K. Schultz (1901–1997), Karl Thums (1904–1976), Karl V. Müller (1896–1963) a později Lothar Stengel-von Rutkowski (1908–1992). Hesch dal o sobě vědět už ve 30. letech svou kritikou Güntherova puristického pojetí nordické ideologie. Oproti němu totiž tvrdil, že téměř každý Němec má v sobě něco nordické krve, což bylo pro nacisty mnohem přijatelnější než Güntherův názor o poměrně nízkém zastoupení nordické rasy u Němců.¹⁰⁶⁾

Hesch se začátkem války zapojil do práce RuSHA (v roce 1940 pracoval v EWZ v Lódži¹⁰⁷⁾) a byl na podzim 1940 dokonce pověřen vypracováním lékařského dotazníku pro potřeby rasového zkoumání českých dětí, které

103) MASSIN: *Anthropologie und Humangenetik...*, s. 40.

104) Reche rovněž externě spolupracoval s RuSHA.

105) Michael Hesch se narodil v roce 1893 v Sedmíhradsku, vystudoval antropologii a následně se stal asistentem Otto Recheho v Lipsku. Později se přesunul do Drážďan, kde se stal vedoucím antropologického oddělení Státního muzea pro zoologii a národopis v Drážďanech. Na svého učitele Recheho však nezapomněl a při příležitosti jeho 60. narozenin redigoval jemu věnovaný sborník. Habilitoval se v roce 1939 a o rok později se stal docentem pro rodovou a rasovou biologii (*Erb- und Rassenbiologie*). Srov. HARTEN, Hans-Christian – NEIRICH, Uwe – SCHWERENDT, Matthias: *Rassenhygiene als Erziehungsideologie des Dritten Reichs: Bio-bibliographisches Handbuch*, Berlin 2006, s. 111.

106) Ke Güntherovu odhadu srov. GÜNTHER: *Rassenkunde des deutschen...*, s. 265–296. Hesch se velmi angažoval v tzv. nordickém hnutí (*nordische Bewegung*) propagujícím nadřazenost nordické rasy a její revitalizaci. Již v roce 1927 se stal členem spolku Nordický kruh (*Nordischer Ring*), v němž působila celá řada osobností německého nordicismu včetně Hanse F. K. Günthera, ale i např. Walthera Darrého. Působil v redakci „časopisu nordického hnutí“ *Rasse*, do něhož často přispíval. V roce 1934 se pustil do ostré kritiky mentora německého nordicismu Günthera. Podle Hesch je nutné k nordické rase přičíst ještě tzv. fálskou rasu (někdy uváděnou jako „kromaňonskou“). Dále tvrdil, že ani brunentní dinárská rasa není samostatnou rasou, ale smíšeným typem odvozeným od nordické rasy. Tím došel Hesch k závěru, že nordická rasa představuje 70% podíl v německém národu. Srov. LUTZHÖFT, Hans-Jürgen: *Der Nordische Gedanke in Deutschland 1920–1940*, Stuttgart 1971, s. 249–251.

107) Srov. HEINEMANN: „Rasse, Siedlung...“, s. 180.

bylo zahájeno v roce 1941.¹⁰⁸⁾ Už v témže roce se Hesch pokoušel dostat do Prahy, která se stala jakýmsi „centrem rasového bádání“ a kam měl být povolán jako rasový odborník na Německou Karlovu univerzitu (NKU).¹⁰⁹⁾ To tehdy ale nevyšlo, přesto se mu do Protektorátu přece jen podařilo ještě v témže roce dostat prostřednictvím RuSHA k plnění jakéhosi „tajného úkolu“,¹¹⁰⁾ který možná souvisel právě s přípravou školních prohlídek českých dětí.

O rok později se v Čechách usadil „definitivně“, když tam byl povolán jako rasový referent do Pardubic a Hradce Králové. Na rozdíl od svého předchůdce Jaworka patřil spíše do starší generace rasových expertů RuSHA s vyšším akademickým vzděláním. Že byl Hesch opravdu prominentním rasovým badatelem v rámci protektorátní RuSHA, dokládá i to, že se účastnil ve dnech 9. a 10. května 1943 pracovního zasedání o národnostně-rasových otázkách v Praze, kde přednesl druhý den svůj referát na téma „Rasové dějiny v prostoru Čech a Moravy“.¹¹¹⁾ Mohlo by se zdát, že Heschovy schopnosti zůstaly jeho jmenováním do čela „periferních“ služeben ve východních Čechách nedostatečně využity, ale jeho chvíle měla teprve přijít. Ostatně se v Praze v rámci Rasového úřadu RuSHA, který tam byl tou dobou přestěhován, podílel na přípravě nových rasových examinatorů.¹¹²⁾

Bryz na to však získal odpovědnější funkci. K 16. červnu 1943 byl totiž Preußem jmenován vedoucím nově ustavené zemské služebny RuSHA pro

108) Hesch zde byl Künzelem konkrétně zmíněn jako jeden z těch, kdo se na příslušném formuláři podílel. Künzel měl totiž o konečné podobě zdravotní karty hovořit právě s Heschem. NA Praha, STŘP, sign. 109-4/129. Künzel Frankovi, 12. 3. 1941. Poznámka, 7. 3. 1941.

109) MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, Praha 2002, s. 103. Jak uvádí ve svém dopise podtajmník Burgsdorff z ÚRP, rektor Německé Karlovy univerzity Saure uvažoval před povoláním Bruna K. Schultze na angažování Hesche. Burgsdorff k tomu však poznamenal: „Hesch je nicméně jen spolupracovník dr. Schultze [spolupracovník z Rasového úřadu RuSHA – pozn. RN] a pokud je možné získat přímo dr. Schultze, tak je to podle Saureho názoru lepší než dostat pouze jeho spolupracovníka.“ Srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-4/1432. Dopis dr. von Burgsdorffa státnímu tajemníku Frankovi ze dne 23. 10. 1941.

110) HARTEN, et al.: *Rassenhygiene...*, s. 276.

111) NA Praha, NSM, sign. 110-12/24. Pozvánka na pracovní jednání vedoucích funkcionářů pro rasovou a osídlovací politiku v Praze. Preuß hodnotil průběh konference velmi pozitivně. NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Pracovní výkaz velitele RuSHA v Čechách a na Moravě za měsíc květen 1943.

112) HARTEN, et al.: *Rassenhygiene...*, s. 276.

Sudety (*RuS-Landesstelle Sudeten*) se sídlem v Liberci.¹¹³⁾ Hesch zde měl koordinovat výstavbu služeben RuSHA u vládních prezidentů v Karlových Varech, Ústí nad Labem a Opavě. Stal se tak jedním z nejlivnějších osob česko-moravské pobočky RuSHA, pod níž spadala i zemská služebna v Sudetech. V rámci své činnosti i nadále přednášel při nejrůznějších příležitostech o rasové problematice. V srpnu 1943 za tímto účelem navštívil výběrový tábor pro české uchazeče o studium na říšských vysokých školách v Unhošti, kde přednesl svůj referát na téma rasové politiky.¹¹⁴⁾ Současně myslel Hesch i na svou akademickou kariéru a ještě v roce 1943 byl jmenován profesorem a vedoucím Ústavu pro sociologii a sociální antropologii na drážďanské technice,¹¹⁵⁾ kde před svým nástupem na Německou Karlovu univerzitu působil K. V. Müller.

Hesch v Liberci dlouho nezůstal. Podařilo se mu sice reorganizovat práci RuSHA v Sudetech, ale už na jaře 1944 byl povolán do Prahy, kde převzal vedení zemské služebny RuSHA pro Čechy (*RuS-Landesstelle Böhmen*) a současně i služebny RuSHA v Praze. Šéfem obou služeben byl do té doby Archibald Kaven (1908–1945), jenž byl povolán do Říše.¹¹⁶⁾ Z titulu své funkce v řadě případů zastupoval šéfa pobočky RuSHA Preuße.¹¹⁷⁾ V Praze Hesch zůstal po zbytek války, po jejímž skončení se vrátil na své původní pracoviště v Drážďanech. Stal se opět profesorem na drážďanské technice a ředitelem tamějšího Státního muzea

113) Hesch o převzetí zemské služebny v Sudetech informoval J. Preuß telefonicky dne 7. června 1943. NA, ÚŘP, sign. 114-257-9. Vedoucí pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu SS-Stubaf. Preuß SS-Hauptsturmführerovi doc. Dr. Heschovi do Hradce Králové o převzetí zemské služebny v Sudetech, 9. 6. 1943. Dále pak NA, ÚŘP, sign. 114-257-9. Oběžník velitele SS v rasových a osídlovacích záležitostech č. 54 o zřízení zemské služebny Sudety, 10. 6. 1943, podepsán J. Preuß. Zemská služebna RuSHA v Sudetech podléhala pobočce RuSHA v Čechách a na Moravě, resp. veliteli SS v rasových a osídlovacích záležitostech pro Čechy a Moravu, jimž byl jmenován Preuß začátkem roku 1943.

114) Měsíční výkaz Hußmanna za srpen 1943.

115) Srov. HARTEN, et al.: *Rassenhygiene...*, s. 276.

116) SCHWERIN, Alexander: *Experimentalisierung des Menschen: Der Genetiker Hans Nachtsheim und die vergleichende Erbpathologie 1920–1945, Geschichte der Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft im Nationalsozialismus*, Band 10, Göttingen 2004, s. 214–216.

117) Harten, et. al. dokonce soudí, že Hesch převzal v roce 1944 komisařské vedení pobočky RuSHA v Čechách a na Moravě, ovšem dle tehdejších pracovních výkazů byl šéfem pobočky stále Preuß. Srov. HARTEN, et al.: *Rassenhygiene...*, s. 276. Do pobočky se navíc vrátil i její první vedoucí Künzel, jenž vystupoval rovněž jako Preußův zástupce.

pro zoologii a antropologii.¹¹⁸⁾ Byl tak jedním z mála, jenž se vrátil do sovětské okupační zóny. Jeho kniha *Der rassische Aufbau des deutschen Volkes* z roku 1935 se však v roce 1946 objevila na seznamu zakázané literatury.¹¹⁹⁾ Příliš dlouho v Drážďanech zůstat nemohl a přestěhoval se do pozdější Německé spolkové republiky.

Vraťme se ovšem zpátky do východních Čech. Po odchodu Hesche do Liberce převzal vedení služeben v Pardubicích, Hradci Králové a Jičíně jistý SS-Oberscharführer Lange.¹²⁰⁾ Ten však měl kromě toho ještě nějaký čas působit jako zástupce Hesche v zemské služebně pro Sudety. Převzetí východočeských služeben RuSHA mělo být pro Langeho „dočasné“,¹²¹⁾ ovšem jak ukazují prameny, tato dočasnost se „prodloužila“ s největší pravděpodobností až do konce války. Před svým příchodem do Protektorátu vykonával Lange v Liberci funkci rasového examinátora na pracovišti RuSHA při úřadu říšského komisaře pro upevňování němectví, jehož vedoucím byl SS-Obersturmführer Walter. Práce RuSHA v Říšské župě Sudety byla až do léta 1943 organizována značně provizorně, ale už od počátku do činnosti libereckého pracoviště zasahovala protektorátní pobočka RuSHA.

V červenci 1943 – měsíc a půl po Langeho jmenování – zavítal do Pardubic šéf protektorátní pobočky RuSHA Preuß.¹²²⁾ Účelem návštěvy bylo nejspíš prověření, jak se Langemu podařil start v nové funkci vedoucího pardubické, královéhradecké a jičínské služebny. Dne 11. července 1943 se konalo pracovní zasedání vedoucích služeben, na kterém představil dr. Erich Hußmann (1906–?) přítomným význam lékařské služby při česko-moravské pobočce RuSHA. Česko-moravská pobočka RuSHA organizovala v září a říjnu 1943 přednáškové turné na téma „Význam zákona o ochraně německé krve a rasová dobrozdání u národnostně smíšených párů“. Přednášky

118) HARTEN, et al.: *Rassenhygiene...*, s. 276.

119) *Liste der auszusonderndem Literatur*: Deutsche Verwaltung für Volksbildung in der sowjetischen Besatzungszone. Berlin, 1946. Dostupné z WWW: <<http://www.polumbi.de/bibliothek/1946-nslit.html>>.

120) NA Praha, ÚRP, sign. 114-257-9. Oběžník velitele SS v rasových a osídlovacích záležitostech č. 54 o zřízení zemské služebny Sudety, 10. 6. 1943, podepsán J. Preuß. Ověřit Langeho působení ve východních Čechách jsem se pokoušel prostřednictvím transkripce podpisů na příslušných dochovaných dokumentech. To se nakonec podařilo ve spolupráci s doc. Mgr. Jiřím Kubešem, Ph.D. z FF Univerzity Pardubice. Za jeho pomoc mu tímto děkuji.

121) Tamtéž.

122) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Pracovní výkaz velitele SS v rasových a osídlovacích záležitostech J. Preuße za měsíc červenec 1943.

byly určeny pro německé matriční úředníky (*Standesbeamter*) a dne 21. září 1943 se jedna z nich konala i v Pardubicích. Nepřednášel však Preuß, jenž byl v té době na dovolené, nýbrž nový šéf zemské služebny RuSHA pro Čechy a zároveň šéf pražské služebny dr. Kaven.¹²³⁾ Těto přednášky se s největší pravděpodobností účastnila z úřadu pardubického okresního hejtmana Beatrix Güntherová, která se matričními záležitostmi zabývala. Není vyloučeno, že přítomen byl i Lange. Ten se ve dnech 6. a 7. listopadu 1943 zúčastnil pracovního zasedání v Praze, na němž opět promluvil lékař RuSHA Hußmann a vedoucím služeben kladl na srdce, aby nepodceňovali význam biologického (resp. zdravotně-genetického) stavu rasově vyšetřovaných osob a věnovali se této otázce s dostatečnou péčí.¹²⁴⁾ V podobném duchu se konalo i setkání v lednu 1944, na kterém Hußmann kritizoval přístup vedoucích služeben, protože prý stále neberou v potaz genetické zdraví probandů a že nedoceňují význam lékařských záznamů.¹²⁵⁾

Od konce roku 1943 množství pramenů, v nichž je zmíněna pardubická služebna RuSHA, rapidně ubývá. Poslední mnou nalezená zmínka o existenci pardubické služebny RuSHA pochází z jara 1944 a tato zpráva se týkala rasového přezkoumání nemanželských dětí německých otců.¹²⁶⁾ Naopak se dochovaly posudky podepsané Langem jakožto vedoucím služebny v Hradci Králové ještě z podzimu 1944.¹²⁷⁾ Další působení a vůbec existence autonomní služebny v Pardubicích je poněkud nejistá, ačkoliv lze předpokládat, že fungovala přinejmenším až do konce roku 1944. Jisté je jen to, že běžná úřední agenda, v níž se RuSHA v Protektorátu angažoval, nezanikla. Rasové posudky na smíšená manželství, pro poněmčitelnost, přiznávání státní příslušnosti apod. se vykonávaly až do března 1945.¹²⁸⁾

123) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Pracovní výkaz velitele SS v rasových a osídlovacích záležitostech J. Preuße za měsíc září 1943.

124) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Pracovní výkaz lékaře RuSHA Hußmanna za měsíc listopad 1943.

125) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Pracovní výkaz lékaře RuSHA Hußmanna za měsíc leden 1944.

126) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton 7, inv. č. 80. Zpráva matričního úřadu při okresním hejtmánství v Pardubicích za období od 1. 1. do 31. 3. 1944, podepsána Güntherová.

127) Srov. NA Praha, ÚŘP, sign. 114-341-9. Posudek zemské služebny RuSHA pro Moravu, 14. 3. 1945.

128) Srov. NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Statistické výkazy referátu „Rasa“ za měsíce leden a únor 1945, 21. 3. 1945. V prvních dvou měsících roku 1945 bylo rasově prověřeno na 238 žadatelů o vstup do SS, 3 snoubenky příslušníků SS, 1293 osob bylo „rasově oznámkováno“ v Protektorátu a 293 v Sudetech, 455 rodin v Protektorátu, 120 v Sudetech, bylo posouzeno

Další a pro Říši nepříznivý vývoj války znamenal mobilizaci všech zbývajících rezerv. Veškerý dostupný lidský i materiální potenciál se podřizoval válečnému úsilí – RuSHA nevyjímaje. Sice tento pro válečné potřeby zcela zbytečný úřad na území Protektorátu působil skoro až do samotného konce války (Snad z důvodu rasového fanatismu nacistů? – pozn. RN), přesto se ho dotklo značné zeštíhlení (např. někteří příslušníci RuSHA museli nastoupit na frontu) a úřadovny trpěly nedostatkem materiálu,¹²⁹⁾ a v neposlední řadě došlo také ke slučování některých regionálních služeben. Na konci roku 1944 byly například sloučeny hned tři moravské služebny, a to v Brně, Jihlavě a Zlíně.¹³⁰⁾ Pracovní zpráva referátu „Rasa“ v rámci protektorátní pobočky RuSHA za měsíc prosinec 1944 uváděla shrnutí počtu rasově vyšetřovaných rodin a osob dle jednotlivých služeben včetně centrály pobočky.¹³¹⁾ V tomto statistickém výkazu jsou však zahrnuty údaje jen od 6 regionálních pracovišť, a to v Praze, Brně, Olomouci, Moravské Ostravě, Hradci Králové a Budějovicích. Lze se proto oprávněně domnívat, že mohlo dojít ke sloučení pardubické a královéhradecké služebny v rámci „úsporných“ válečných opatření. I přes současnou nemožnost ověření je to logické s ohledem na podobný konsolidační proces, jaký v téže době (a prokazatelně) proběhl na Moravě. Protektorátní pobočka RuSHA jako celek však alespoň formálně existovala až do posledních týdnů války, ačkoliv se zcela určitě počítalo s vojenským nasazením jejího personálu.¹³²⁾

celkem 201 případů žádosti o německé státní občanství, 175 žádostí o povolení sňatku, 135 osob bylo posouzeno z hlediska jejich možného nasazení do Říše, bylo prověřeno 5 židovských míšenců, 7 případů žádosti o protektorátní příslušnost, 18 žadatelů o studium na německých univerzitách a 46 dětí žadajících o přijetí na německou národní či vyšší školu.

129) ABS Praha, Sb. pís. SS, sign. 107-19-7. Rozkaz šéfa RuSHA (RuS-Befehl) č. 2/45, 6. 3. 1945. Zde se dozvídáme, že musela být omezena výroba nových formulářů z důvodu nedostatku surovin. Ústředí RuSHA navíc přikázalo, aby byly formuláře, jakožto i ostatní kancelářské potřeby využívány hospodárně.

130) ABS Praha, Sb. pís. SS, sign. 107-19-7. Rozkaz šéfa RuSHA (RuS-Befehl) č. 18/44, 3. 11. 1944.

131) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Statistické výkazy referátu „Rasa“ za měsíc prosinec 1944, 16. 1. 1945. Rozdělení dle jednotlivých služeben se objevuje v tomto druhu výkazu vůbec poprvé a také naposledy.

132) Pro účely možného vojenského nasazení byla zřízena při centrálních úřadovnách RuSHA (nezaměňovat s protektorátní pobočkou RuSHA!), které se přestěhovaly z Říše do Protektorátu v letech 1943 až 1944, tzv. „štábní kompanie“ (*Stabskompanie*), kterou tvořila menší jednotka, která mohla být nasazena v boji. Tato jednotka byla složená s personálu příslušných úřadoven RuSHA. První zpráva o této jednotce se objevuje ve výkazu velitele Waffen-SS

Co se týká osudu písemností služebny, je pravděpodobné, že podstatná část byla zničena, což je jisté u protektorátních úřadoven RuSHA obecně. Dokládá to ostatně jednak neúplnost dochovaného materiálu v archivech (resp. byly dochovány pouze písemnosti, které pracoviště RuSHA adresovaly jiným německým úřadům) a dále pak nařízení šéfa RuSHA v rámci tzv. opatření ARLZ (*ARLZ-Maßnahmen*) souvisejících s taktikou „spálené země“. Protektorátní úřady RuSHA se připravovaly od konce února 1945 na eventuální evakuaci, odvoz spisového materiálu a případně jeho zničení. Důkazem je korespondence týkající se těchto akcí.¹³³⁾ V dubnu 1945 byla činnost RuSHA v Protektorátu už prakticky ochromena a definitivní konec rasové selekce znamenala porážka nacistického Německa o měsíc později.

Rasové posudky na žadatele o přiznání německé státní příslušnosti a česko-německé sňatky

Nejčastějšími případy, s nimiž se nejen pardubická služebna RuSHA potýkala, bylo rasové posuzování žadatelů o přiznání německé státní příslušnosti a dále vydávání dobrozdání k povolení národnostně smíšených sňatků. Ještě než se budu věnovat průběhu rasové selekce v těchto případech, považuji za nezbytné čtenáře stručně seznámit s vývojem nacistické politiky vůči žadatelům o německé občanství v Protektorátu a zvláště česko-německým sňatkům v letech 1939 až 1941, přičemž zohledním především specifickou situaci na území OLB Pardubice. Důvodem je pochopení toho, proč se na rasové posuzování těchto případů dva roky po začátku okupace přistoupilo.

Hned po vzniku Protektorátu bylo potřeba zajistit pokud možno všechny zde žijící etnické Němce. Hitlerův výnos z 16. března 1939 obsahoval konstatování, že osoby německé národnosti se stávají automaticky německými

v Protektorátu v srpnu 1944. Malou jednotkou schopnou boje disponoval i Osídlovací úřad RuSHA dislokovaný v Dymokurech u Nymburku. Velitel Waffen-SS počítal i s vojenským nasazením protektorátní pobočky, a to od listopadu 1944. NA Praha, NSM, sign. 110-7/59. Zprávy velitele Waffen-SS v Čechách a na Moravě o početním stavu jednotek SS. Příslušníci těchto jednotek museli procházet krátkým vojenským výcvikem. Srov. ABS Praha, Sb. pís. SS, sign. 107-14-14. Velitelství RuSHA v Protektorátu k vojenskému výcviku příslušníků RuSHA, 27. 2. 1945.

133) ABS Praha, Sb. pís. SS, sign. 107-14-14. RuSHA, Amt für Angehörigenunterhalt im Ausland, 23. 2. 1945, o záležitostech ARLZ ve vztahu k úřadům RuSHA.

státními příslušníky. Skutečné naplnění tohoto ustanovení však bylo o dost složitější. Němci se museli totiž nejprve registrovat u místně příslušného oberlandrátu, který německé občanství přiděloval, přičemž mohl žadatele i odmítnout, pakliže např. nedokázal prokázat svou německou národnost.¹³⁴⁾ Ale ne všichni, kteří se považovali za Němce, tak hned učinili. Podle odhadu z června 1940 žilo na území Protektorátu zhruba 3,2 % německého obyvatelstva.¹³⁵⁾ Většina z těchto Němců však žila v německých národnostních ostrovech nebo např. v Praze. Méně než procento Němců žilo v 10 z celkového počtu 17 OLB. Pardubický obvod byl tehdy se svými zhruba 0,78 % na 13. místě. Početně nejsilnější zde byla německá menšina v politickém okrese Litomyšl, zvláště v soudním okrese Ústí nad Orlicí, kde přesahoval podíl Němců dvě procenta.¹³⁶⁾ Poměrně početná komunita Němců pak žila v Pardubicích. Do kompaktních německých enkláv však měl počet zdejších Němců rozhodně daleko. Povětšinou se jednalo o tzv. rozptýlené Němce (*Streudeutsche*).¹³⁷⁾

Neutěšenou situaci pro Němce vystihl už v červnu 1939 vedoucí místní skupiny NSDAP v Litomyšli (*Ortsgruppe Leitomischl*) Wilhelm Münch (1897–1943).¹³⁸⁾ Ve svém memorandu týkajícího se německé menšiny

134) Jak uvádí Bryant, automatický nárok na německé občanství měli pouze bývalí příslušníci SdP. Srov. BRYANT: *Prague in Black...*, s. 52. Tato skutečnost je logická. U členů SdP šlo celkem bez pochybností předpokládat, že šlo o etnické Němce. U ostatních vznikla potíž, jak objektivně stanovit německou národnost, která byla v Protektorátu podmínkou pro získání německé státní příslušnosti. Proto se musel ten, kdo se považoval za Němce, nejprve hlásit na úřadu oberlandráta s žádostí o přiznání německé státní příslušnosti.

135) NA Praha, STŘP, sign. 109-2/77. Výkaz o evidenci etnických Němců podle stavu k 30. 9. 1939.

136) Srov. např. NA Praha, STŘP, sign. 109-4/55. *Mitteilungen des Statistischen Zentralamtes*, 1941.

137) V dubnu 1941 poskytl župní pohraniční úřad v Jablonci královéhradeckému krajskému vedení NSDAP následující definici pojmu „rozptýlený Němec“: Pod tímto pojmem se rozuměl každý německý příslušník, který žije v prostředí plně obývaném cizí (neněmeckou) národností, přičemž se nejedná o jazykové ostrovy nebo velká města se sice malým relativním podílem Němců, avšak s více či méně početnou německou komunitou, která žije „pohromadě“, za příklad byla uvedena Praha nebo Hradec Králové. Kritériem měl být společenský život. Srov. SOA Zámorsk, Krajské vedení NSDAP, karton č. 1, inv. č. 3. Informace krajského vedoucího 8/41, vysvětlení pojmu „Streudeutsche“, 10. 4. 1941.

138) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 81. O problému rozptýlených Němců v české jazykové oblasti, zde v okresech Litomyšl, Polička a Vysoké Mýto, 16. 6. 1939.

na Litomyšlsku, Vysokomýtsku a Poličsku si posteskl, že větší část osob německé národnosti stále zůstává mimo národní myšlenku a dokonce se i část z nich hlásí do českého Národního souručenství. Nebezpečí pro „německou myšlenku“ prý představovala absence německého školství a dále smíšené česko-německé sňatky, které prý vedou k výchově potomků v českém duchu. Zdůrazňoval potřebu, aby každá rodina, jejíž hlava je německého původu, se přihlásila k německví i za předpokladu, že manželka je původu slovanského. Nabádal k tomu, aby i v případě, že hlavou smíšené rodiny je Čech, mohly být děti z takového manželství považovány za Němce. Situaci rozptýlených Němců z podobného úhlu jako Můnch hodnotila i zpráva RSHA z 9. ledna 1941: „*Tito Němci žijí často v tísnivém českém národním prostředí a jsou v prvé řadě vystaveni stálému českému teroru a bojkotu. Zprávy zdůrazňují, že biologická situace těchto rozptýlených Němců je i dnes silně ohrožena. Místy jde o povážlivé stárnutí obyvatelstva. Navíc se k tomu řadí otázka smíšených manželství, která je v čistě českém prostředí zvláště nebezpečná a skoro vždy dopadne ve prospěch Čechů.*“¹³⁹⁾

Potřeba získat co nejvíce obyvatel pro německou národnost vedla k tomu, že se německé úřady zaměřily na tzv. mezivrstvu (*Zwischenschicht*), která se skládala z osob národnostně nevyhraněných, jež se dle situace přihlašovaly k české nebo německé národnosti.¹⁴⁰⁾ Tito lidé přitom často pocházeli ze smíšeného česko-německého prostředí. Žadatelé o přiznání německého občanství se hlásili na úřadech příslušných oberlandrátů. Žadatel musel formálně prokázat svou německou národnost či alespoň německý původ, v té době však neexistovala relevantní kritéria, podle nichž by bylo možné definovat „pravého Němce“. Uchazeč vyplnil dotazník ke zjištění německé národní příslušnosti (*Fragebogen zur Feststellung der deutschen Volkszugehörigkeit*), v němž byly zjišťovány mj. tyto údaje: státní příslušnost před 15. březnem 1939 a před rokem 1919, mateřská řeč, znalost dalších řečí, služba v armádě, angažovanost ve spolcích, národnost manželky či manžela, vztah k německví a čestné prohlášení o árijském původu ve smyslu norimberských zákonů. Oberlandrát pak žádost posoudil a rozhodl o vydání či nevydání říšského občanství.¹⁴¹⁾

139) Meldung RSHA II, 9. I. 1941. ČELOVSKÝ: *So oder so...*, s. 280.

140) BRYANT: *Prague in Black...*, s. 54–55.

141) Srovnej postup ve věci Josefý Z. SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83.

Zájem „potenciálních Němců“ však nebyl od začátku takový, jaký si nacisté představovali.¹⁴²⁾ Historik Bryant to nazývá dokonce fiaskem a srovnává nepřilíš zdařený „nábor“ Němců s masovým rekrutováním Čechů do Národního souručenství, které mělo *de facto* charakter plebiscitu a lze ho hodnotit jako úspěšné.¹⁴³⁾ Oberlandráti se proto snažili, aby se k německé národnosti přihlásilo co nejvíce osob. To však znamenalo nebezpečí, že budou přijímáni i lidé, jejichž němectví bylo pochybné. Často se k německé příslušnosti hlásily české manželky ze smíšených česko-německých sňatků. To byl případ i Josefy Z. ze Svítkova u Pardubic. Tato žena ve své žádosti uvedla, že její mateřštinou je čeština a přiznala, že němčinu vůbec neovládá! Měla však za manžela Němce, a tak ji bylo pardubickým oberlandrátem občanství začátkem roku 1940 uděleno.¹⁴⁴⁾

V OLB Pardubice se do konce roku 1939 přihlásilo 1 837 osob k německé národnosti.¹⁴⁵⁾ Vzhledem k nízkému počtu musela být prodloužena lhůta pro podávání přihlášek. I přes silnou potřebu Němců však úřad pardubického OLR odmítl posuzovat žádosti „od stolu“ a požadoval důsledné prozkoumání každé žádosti.¹⁴⁶⁾ V téže době se také poprvé objevil pojem „žádoucí přírůstek“ (*erwünschter Bevölkerungszuwachs*).¹⁴⁷⁾ V únoru 1940 vzrostl počet registrovaných Němců v OLB Pardubice na hodnotu 2 014, během března vzrostl na 2 091 a v dubnu dokonce na 2 224, ke konci května se pak hlásilo k německé národnosti 2 371 osob a do 20. října počet vzrostl až na 2 839,¹⁴⁸⁾ což představovalo více než 50% nárůst během necelých deseti měsíců. Podle odhadu vyhotoveného k 1. listopadu 1940 žilo na území oberlandrátu Pardubice dokonce 3 358 Němců!¹⁴⁹⁾ Nárůst počtu registrovaných Němců byl zcela určitě silně ovlivněn euforií z vítězného tažení Německa na západní frontě. Blassova podřízená B. Güntherová

142) Důvodem mohla být například nedůvěra vůči nacistickému vedení, ale také obava před možným bojkotem ze strany Čechů. Dalším důvodem byla pak snaha se vyhnout vojenské službě.

143) BRYANT: *Prague in Black...*, s. 53–54.

144) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Rozhodnutí ve věci udělení německé státní příslušnosti, 1. 2. 1940.

145) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 80. Zpráva o stavu němectví v OLR Pardubice, 29. 1. 1940.

146) Tamtéž.

147) Tamtéž.

148) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 80. Zprávy o stavu němectví v OLR Pardubice za období únor až říjen 1940.

149) NA Praha, STRP, sign. 109-4/1066. Přehled německého obyvatelstva v Protektorátu k 1. 11. 1940.

z úřadu OLR k tomu v létě poznamenala, že přibývá žádostí o německé občanství ze strany těch Čechů, kteří doufají v lepší pracovní uplatnění, avšak neumějí ani německy a nejsou schopni doložit svůj německý rodový původ.¹⁵⁰⁾ Zdůraznila přitom, že OLR takové žádosti odmítá. Přesto se však tu a tam objevily případy, že německé občanství získaly „pochybné“ osoby, ba dokonce kriminálníci, Židé a Cikáni.¹⁵¹⁾ Do německého společenství tak vstupovali lidé, kteří nacistickým představám rozhodně neodpovídali. S despektem se o těch, kteří mívali česká příjmení a neuměli často ani slovo německy, hovořilo jako o „nových Němcích“ (*Neudeutsche*).¹⁵²⁾

Vina za „mizernou kvalitu“ protektorátních Němců byla do značné míry kladena na česko-německé sňatky. Postoj nacistických autorit k tomuto problému dobře vystihuje hlášení SD z jara 1940: „*Otázka německo-českých smíšených sňatků představuje pro substanci etnických Němců nebezpečí. Ve většině případů je žena české národnosti. I přes docházku dětí do německých škol, existují pochyby, zda není dítě vychováváno v rodině jen česky, kromě (německého – pozn. RN) otce totiž rodinní příslušníci hovoří německy méně plynule než česky.*“¹⁵³⁾ Podle názorů úředníků SD i OLR měla matka na dítě zásadnější vliv než otec, který chodil do práce, a tak hrozilo, že dítě z takového manželství může být pro německou věc ztraceno.

Ještě v roce 1940 se tak projevila nutnost regulace žádostí o přidělení německé státní příslušnosti, tak i smíšených sňatků. Úřady OLR však přistupovaly k udělování občanství značně rozdílně. Zatímco v OLR Pardubice byli úředníci poměrně přísní a schvalovali méně než polovinu žádostí, OLR v Olomouci, Jihlavě či Brně schvalovaly téměř všechny žádosti.¹⁵⁴⁾ Začalo se volat i po regulaci dle rasové kvality uchazeče, jak to nařídil Úřad říšského protektora.¹⁵⁵⁾ V té době však chyběla možnost uplatňovat exaktní rasová kritéria. Těžko to bylo možné chtít po úřednících oberlandrátů nebo krajských vedení NSDAP, která se na schvalování žádostí také podílela. Pro většinu území OLB Pardubice mělo působnost krajské vedení v Hradci

150) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 80. Zpráva o stavu německví v OLR Pardubice za období od 21. 7. do 20. 8. 1940.

151) V Pardubicích se, jak uvádí Bryant, přihlásilo 14 trestanců, z nichž byla většina odsouzena více než dvacetkrát. BRYANT: *Prague in Black...*, s. 72.

152) Denní zpráva tajné státní policie v Praze, 23. VI. 1941. ČELOVSKÝ: *So oder so...*, s. 286–289.

153) Hlášení SD za březen až duben 1940. NA Praha. [online]. Dostupný z WWW: <<http://web.nacr.cz/sd/>>.

154) Bryant uvádí, že OLR Olomouc a Brno vydávaly občanské dokumenty 86 % žadatelů, v Jihlavě dokonce 90 %. Srov. BRYANT: *Prague in Black...*, s. 74.

155) Tamtéž.

Králové (*Kreisleitung Königgrätz*). Novou metodiku při posuzování žadatelů reflektovalo opatření krajského vedoucího v Hradci Králové ze srpna 1940.¹⁵⁶⁾ Strana vydala nové formuláře, které měly zjišťovat skutečnost, zda představuje či nepředstavuje žadatel „žádoucí přírůstek“ (*erwünschter Bevölkerungszuwachs*). Formulář měla vyplňovat místní organizace (*Ortsgruppe*) NSDAP.¹⁵⁷⁾ Oproti původním čtyřem základním kritériím (původ, vzdělání, jazykové znalosti a politické postoje před zřízením protektorátu) přibyla další tři: charakterové vlastnosti, přítomnost rasových znaků poukazujících na žádoucí přírůstek a doplňkové poznámky. Vzhledem k tomu, že tato kritéria zůstala nadále vágní, záleželo opět na subjektivitě toho či onoho místního vedoucího.

Zatímco žádosti o přiznání německé státní příslušnosti schvaloval oberlandrát ve spolupráci s NSDAP a dalšími úřady, neexistovala dosud regulace smíšených manželství. Německý „matriční“ úřad (*Standesamt*) při OLR Pardubice evidoval ke konci srpna 1940 celkem 17 smíšených manželství, které byly uzavřeny od začátku roku 1940.¹⁵⁸⁾ Toto číslo nebylo vysoké, řada sňatků však byla uzavřena již dříve. Tento počet navíc nezahrnoval ani smíšená manželství uzavřená u českých úřadů. Legální podklad pro regulaci smíšených sňatků představovalo prováděcí nařízení říšského ministra vnitra a ministra spravedlnosti k sňatkovému zákonu z 29. října 1940.¹⁵⁹⁾ Podle § 1, odst. 2 tohoto nařízení povolují sňatky v Protektorátu Čechy a Morava oberlandráty. Tím byl dán předpoklad pro pozdější zdravotní a rasové posuzování žádostí o uzavření smíšených sňatků. Ještě v listopadu 1940 se rozhodlo o tom, že by měly být smíšené sňatky posuzovány z hlediska rasy a genetického zdraví.¹⁶⁰⁾ Mezitím bylo vyhlášeno moratorium na přijímání dalších žádostí o přiznání německé státní příslušnosti. V lednu 1941 bylo navrženo při jednání oberlandrátů jeho prodloužení, výjimky se měly vztahovat pouze na „zvláště cenné žadatele“ (*besonders wertvolle Bewerber*).¹⁶¹⁾

156) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 2, inv. č. 26. Opatření krajského vedoucího NSDAP v Hradci Králové č. 2/40 ze dne 19. 8. 1940.

157) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 2, inv. č. 26. Tiskopis formuláře k žádostem o uzavření smíšeného sňatku.

158) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 80. Zpráva o stavu němectví v OLR Pardubice za období od 21. 7. do 20. 8. 1940.

159) Dritte Verordnung zur Durchführung und Ergänzung des Ehegesetzes, 29. 10. 1940. RGBl. I S. 1488.

160) SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton č. 1, inv. č. 3. Dálnopis Úřadu říšského protektora moravské služebně z 16. 11. 1940.

161) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 3, inv. č. 32. Zápis z jednání oberlandrátů v Praze, 9. 1. 1941.

Konkrétní procedura pro posuzování smíšených sňatků byla stanovena až na jaře 1941, kdy vyšel společný oběžník říšského protektora a říšského ministra vnitra k výše zmíněnému nařízení k sňatkovému zákonu.¹⁶²⁾ Oběžník jasně určoval, že o schopnosti uzavřít sňatek (*Ehefähigkeitszeugnis*) měl rozhodovat oberlandrát na základě posouzení příslušným německým zdravotním úřadem na základě rasových, zdravotně-genetických (*erbgesundheitslich*), charakterových, politických, národnostně-politických a sociálních hledisek. Snoubenci se dále museli zavázat k tomu, že jejich potomci budou navštěvovat německé školy. Nakonec se oba museli podrobit lékařskému a rasovému vyšetření na německém zdravotním úřadě (*Deutsches Gesundheitsamt*), jehož úřední lékař měl vyplnit příslušný zdravotní dotazník (*Untersuchungsbogen für Untersuchungen gemäss den gemeinsamen Runderlass des RmdI. und des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren zur Dritten VO. zur Durchführung und Ergänzung des Ehegesetzes v. 22.10.40 (RGBl. I S. 1488)*) pro každého snoubence zvlášť.¹⁶³⁾ Dotazník měl být opatřen dvěma fotografiemi postavy, přičemž vyšetřovaný měl být buď nahý nebo v plavkách. Formulář byl pak odeslán na příslušný oberlandrát, který na základě toho mohl vynést verdikt o zamýšleném sňatku.¹⁶⁴⁾ Kromě lékařského vyšetření měly jako podklad pro povolení sňatku sloužit i další dokumenty: vyjádření krajského vedení NSDAP a policie (resp. gestapa).

Místně příslušným zdravotním úřadem pro OLB Pardubice (i Hradec Králové) byl Německý zdravotní úřad v Praze.¹⁶⁵⁾ Královéhradecký oberlandrát zamýšlel zřídit zdravotní úřad i v Hradci Králové, ale to se mu však nepovedlo – byl zde ustaven až v roce 1944.¹⁶⁶⁾ Do té doby museli žadatelé o povolení k sňatku cestovat do Prahy, přičemž jim královéhradecký ober-

162) NA Praha, STŘP, sign. 109-4/966. Runderlass des Reichsministers des Innern und des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren zur Dritten Verordnung zur Durchführung und Ergänzung des Ehegesetzes vom 29. X. 1940 (RGBl. I S. 1488).

163) Vzor dotazníků obsahoval zmiňovaný oběžník. NA Praha, STŘP, sign. 109-4/966. Runderlass des Reichsministers des Innern und des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren zur Dritten Verordnung zur Durchführung und Ergänzung des Ehegesetzes vom 29. X. 1940 (RGBl. I S. 1488).

164) SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton č. 1, inv. č. 3. Směrnice o uzavírání smíšených sňatků OLR Hradec Králové z 6. 10. 1941.

165) V roce 1941 neexistovalo ještě mnoho německých zdravotních úřadů. Těch několik málo bylo zřízeno při oberlandrátech v Praze, Moravské Ostravě či Olomouci. Později byly zdravotní úřady přičleněny k okresním hejtmanům.

166) Srov. např. NA Praha, ÚŘP, sign. 114-342-3. Zdravotní dotazníky vyplněné Německým zdravotním úřadem v Hradci Králové.

landrát (nejspíš to platilo i pro úřad OLR v Pardubicích) hradil cestovní výlohy.¹⁶⁷⁾ Německý zdravotní úřad v Praze měl tu „výhodu“, že byl jako jediný v Protektorátu vybaven moderním specializovaným pracovištěm – Poradnou pro genetickou a rasovou péči (*Beratungsstelle für Erb- und Rassenpflege*),¹⁶⁸⁾ která sídlila v budově dnešního Purkyňova ústavu na Albertově. Byla otevřena 1. dubna 1940¹⁶⁹⁾ a vedl ji rasový hygienik prof. MUDr. Karl Thums, ředitel Ústavu pro rodovou a rasovou hygienu na LF NKU. S Thumsem se měl možnost osobně setkat i pardubický oberlandrát Schultz-von Dratzig, a to při příležitosti jeho přednášky na téma „Národnostní a rasové otázky v Čechách a na Moravě“ pořádané v říjnu 1941 v budově Ústavu pro rodovou a rasovou hygienu.¹⁷⁰⁾

Není jisté, kdy přesně se začalo se zdravotními prohlídkami žadatelů o povolení smíšeného sňatku. Podle mého zjištění k tomu pravděpodobně nedošlo dříve než v létě 1941, ovšem už koncem dubna si objednal královéhradecký oberlandrát příslušné formuláře.¹⁷¹⁾ Od druhé poloviny roku 1941 začalo platit i nařízení, které stanovilo, že občanství dítěte už neurčuje automaticky otec, nýbrž ve smíšených sňatcích to mohla být i matka, která tak nemusela pozbýt svého německého občanství, ale naopak ho přenesla na dítě.¹⁷²⁾ Manžel pak mohl sám zažádat o německé občanství. Nic už nebránilo v cestě začít tyto sňatky posuzovat podle exaktních rasových kritérií...

Oberlandráty, které měly už od podzimu 1940 pravomoc schvalovat smíšené sňatky, nebyly personálně vybaveny k tomu, aby mohly tato manželství posuzovat z rasového hlediska, a to ani s pomocí posudku z německého

167) SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton č. 1, inv. č. 3. Směrnice o uzavírání smíšených sňatků OLR Hradec Králové z 6. 10. 1941.

168) Pracoviště sneslo srovnání s obdobnými zařízeními v Říši, kde existovaly už od roku 1935, kdy nařídil tehdejší říšský ministr vnitra Frick všem zdravotním úřadům, aby zřídily poradny pro genetickou a rasovou péči a vydávaly potvrzení o tom, že jsou snoubenci schopni sňatku. Srov. např. PROCTOR, Robert N.: *Rasová hygiena: Lékařství v době nacismu*, Praha 2009, s. 151.

169) ŠIMŮNEK: *Ein neues Fach...*, s. 211.

170) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 3, inv. č. 32. Pozvánka na jednání oberlandrátů 2. 10. 1941.

171) Jednalo se o 500 ks vyšetřovacích formulářů pro zdravotní úřad, 1 000 ks předtisků pro žádost o uzavření sňatku a 1 000 ks informačních letáků (*Merkblatt*) pro posuzování smíšených sňatků. Srov. SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton č. 1, inv. č. 3.

172) *Verordnung zur Regelung von Staatsangehörigkeitsfragen gegenüber dem Protektorat Böhmen und Mähren vom 6. Juni 1941*. RGBl., Jahrgang 1941, Teil 1, S. 308.

zdravotního úřadu – navíc kromě Thumsovy poradny si s rasovou problematikou ostatní zdravotní úřady nevěděly příliš rady. Z těchto důvodů byla přenesena odpovědnost za posouzení vhodnosti sňatku dle rasového hlediska na regionální služebny RuSHA, jež byly přiděleny k oberlandrátům. Ty začaly posuzovat sňatky podle svých vlastních kritérií, přičemž klíčové bylo zohlednit míru poněmčitelnosti (*Wiedereindeutschungsfähigkeit*), což v praxi znamenalo to, že rasový profil snoubence musel odpovídat alespoň stupni RuS III+. Spolu s tím převzaly služebny RuSHA odpovědnost i za rasové posuzování žadatelů o německou státní příslušnost.¹⁷³⁾

Pardubická služebna RuSHA začala s prověřováním smíšených sňatků nejdříve v září 1941. Dne 9. září 1941 vydal říšský protektor výnos o sňatcích mezi členy NSDAP a jejich přidružených organizací s příslušníky cizích národnostních skupin.¹⁷⁴⁾ Toto nařízení stanovilo, že takové sňatky povoluje krajský vedoucí NSDAP na základě ověření poněmčitelnosti neněmecké strany zamýšleného manželství, které měla provádět českomoravská pobočka RuSHA prostřednictvím svých služeben. Předpokládalo se, že podkladem k rasovému hodnocení snoubenců bude sloužit formulář vyhotovený německým zdravotním úřadem na základě lékařského vyšetření. V rámci lékařského vyšetření tak měly být sledovány i rasové znaky, na základě nichž mohl referent RuSHA určit rasovou příslušnost.¹⁷⁵⁾ Úřední lékař ze zdravotního úřadu vyplnil za tímto účelem na základě pozorování tzv. dodatkový formulář k rasovému nálezu (*Zusatzbogen*

173) O tom, že RuSHA převezme zodpovědnost za posuzování smíšených sňatků bylo rozhodnuto už na přelomu jara a léta 1941. Nejprve se to mělo týkat sňatků mezi příslušníky NSDAP a osobami neněmecké národnosti v Protektorátu. Srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-4/967. Dopis šéfa RuSHA Hofmanna ze dne 27. 5. 1941 o smíšených sňatcích mezi členy NSDAP a osobami jiných národností v Protektorátu. Konkrétní úloha jednotlivých regionálních služeben byla upřesněna v červnu 1941. Srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-4/967. Dopis E. Künzela o rasových prověrkách RuSHA ve věci smíšených sňatků členů NSDAP s osobami jiných národností v Protektorátu, 26. 6. 1941. V témže měsíci došlo ke „zkušebnímu“ prověření poněmčitelnosti v případě žádosti jistého F. Kobrasy o německou státní příslušnost. V tomto případě provedla rasové vyšetření komise rasových examinátorů jmenovaná E. Künzelem. Srov. NA Praha, STŘP, sign. 109-11/8. Dopis E. Künzela K. H. Frankovi ze dne 19. 6. 1941 ve věci žádosti F. Kobrasy o udělení německé státní příslušnosti.

174) SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton č. 1, inv. č. 3. Výnos říšského protektora o sňatcích mezi členy NSDAP a jejich přidružených organizací s příslušníky cizích národností, 9. září 1941.

175) Tento postup byl naznačen např. SOA Zámorsk, OLR Hradec Králové, karton č. 1, inv. č. 3. Kancelářská poznámka, 22. 10. 1941.

zum Rassenbefund), na kterém byly sledovány následující znaky: výška postavy a tělesná konstituce, robusticita, barva kůže, vlasů a očí, tvar a síla vlasu, tvar a poloha očí, tvar hlavy, obličej a prominence lícních kostí, tvar nosu a úst. Pokud byl lékař zběhlý v rasové klasifikaci, doplnil do hlavního lékařského formuláře do rubriky „rasový nález“ (*rassischer Befund*) předběžnou rasovou diagnózu.¹⁷⁶⁾ Tyto podklady pak byly odeslány oberlandrátu, potažmo na služebnu RuSHA, která na jejich základě vyhotovila rasový posudek. Cílem tohoto postupu mělo být utajení skutečnosti, že jsou snoubenci rasově prověřováni. Případný negativní rasový výsledek jim byl zřejmě zdůvodňován špatným zdravotním stavem či jinými zástupnými důvody.

Nejstarší dochovaný a dosud nalezený posudek RuSHA k povolení smíšeného sňatku byl jménem Jaworka podepsán 21. října 1941.¹⁷⁷⁾ Šlo o žádost o uzavření sňatku mezi německou státní příslušnicí Blankou T. (nar. 1920) z Pardubic a protektorátním příslušníkem Františkem J. (nar. 1920) z Rosic nad Labem. Samotné vyšetření proběhlo 19. října 1941. Snoubenka pocházela z německo-českého smíšeného manželství (její matka byla české národnosti), navštěvovala českou školu a rok docházela na německou obchodní akademii. V její rodině se hovořilo německy i česky. Blanka T. stejně jako její rodiče udělaly na rasového referenta dobrý dojem, stav domácnosti byl shledán v nejlepším pořádku. Sestra Olga se provdala za Čecha ze Zlína. Co se týká jejího rasového hodnocení, byla klasifikována jako vyrovnaná míšenka s podíly nordické a ostické rasy, přičemž obdržela „příznivý“ rasový vzorec 5 c AIII, a byla tak zařazena do kategorie II. Její snoubenec František navštěvoval pouze české školy, byl poté dokonce členem Sokola. Díky tomu, že byl zaměstnán v německé firmě Worch v Sezemicích a v poslední době vystupoval přátelsky k „německé věci“, udělal i on na Jaworka dobrý dojem. Z rasového hlediska byl posouzen jako míšenec fälské a východobaltické rasy s rasovým vzorcem 5 b/c AIII, a mohl tak být zařazen, stejně jako jeho nastávající, do kategorie II a označen za poněmčitelného. Proti plánovanému sňatku nebyly tedy vzneseny ze strany služebny RuSHA žádné námítky. V souvislosti se sňatkem mohl ženich žádat o přidělení německé státní příslušnosti.

Positivní hodnocení ze strany pardubické služebny RuSHA dostal i plánovaný sňatek mezi Němcem Rudolfem H. (nar. 1914) a Martou D.

176) Není překvapivé, že tuto rubriku vyplňoval téměř vždy Karl Thums.

177) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Posudek pardubické služebny RuSHA z 21. 10. 1941.

(nar. 1922) ze Skutče.¹⁷⁸⁾ Snoubenec pocházel opět ze smíšené rodiny (německý otec a česká matka), výchova byla ale prý vedena jen v českém duchu. I přes pětiměsíční službu ve wehrmachtu byla jeho němčina dost lámaná. I tak však získal v roce 1939 německé občanství a stal se členem NSDAP, DAF i NSV. Jeho snoubenka Marta nedisponovala prakticky žádnými znalostmi němčiny. Oba však dali příslib, že svou němčinu zdokonalí a svým dětem poskytnout německou výchovu. Rudolf H. byl klasifikován jako míšenec dinárské, ostické a nordické rasy a obdržel vzorec 4/5 c AIII, a spadal tak do kategorie III. U Marty D. i její matky zjistil Jaworek přítomnost znaků tzv. sudetské rasy (*sudetische Rasse*), jež byla popsána antropologem O. Rechem a převzata i Hansem F. K. Güntherem, který ji považoval za spíše inferiorní. Samotný Günther výskyt tohoto zvláštního typu s charakteristicky malou postavou, tmavší pigmentací, ustupující bradou a především značnou prognácií (vystupující čelist)¹⁷⁹⁾ umístil do Čech, Lužice, Slezska a Polska.¹⁸⁰⁾ Znaky sudetské rasy se měly podle Günthera vyskytovat častěji v té části Čech, kde ležela i oblast OLB Pardubice.¹⁸¹⁾ Poměrně zdrženlivý byl v otázce přítomnosti této rasy v Čechách Bruno K. Schultz, šéf Rasového úřadu v RuSHA, jenž byl v polovině roku 1942 jmenován profesorem rasové biologie na NKU v Praze.¹⁸²⁾ Marta D. obdržela za takový rasový profil vzorec 4/5 c/d BI a byla zařazena do kategorie III. Z hlediska standardního postupu RuSHA v Protektorátu mělo být v takovém případě vydáno negativní rozhodnutí, avšak referent Jaworek označil snoubenku ještě za poněmčitelnou, a to i přes zmiňované příznaky sudetské rasy, jež byla považována za méněcennou! Vedoucí pardubické služebny RuSHA postupoval v takových případech, jak ještě uvidíme, poměrně shovívavě. Oběma snoubencům doporučil sňatek s poukazem na to, že na něj oba udělali dobrý dojem. Proti sňatku nebyly vzneseny žádné námitky, bylo však doporučeno, aby se manželé přestěhovali do staré Říše – nejspíš pro získání lepších jazykových kompetencí a utužení vazeb s německým prostředím.

178) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Posudek RuS-Dienststelle Pardubitz z 26. 11. 1941.

179) GÜNTHER: *Rassenkunde des deutschen Volkes*, 14. Auflage, München 1930, s. 168.

180) Tamtéž, s. 165, 168.

181) GÜNTHER: *Rassenkunde des deutschen Volkes*, 16. Auflage, München 1939, s. 291.

182) Srov. SCHULTZ, Bruno K.: *Rassenbiologische Fragen im deutschen Raum, Antrittsvortrag an der Deutschen Karls-Universität in Prag am 28. Mai 1942, Volk und Rasse*, Heft 9, 17. Jahrg. 1942, s. 158.

Jaworek sepsal už koncem listopadu 1941 bilanční zprávu o dosavadním vyšetřování v oblastech určování národnosti, státní příslušnosti i smíšených sňatků.¹⁸³⁾ Během asi 2 až 3 měsíců posoudila pardubická služebna RuSHA 40 případů, z nichž bylo vydáno pozitivní stanovisko ve 21 případech. Vyřizovány byly i dva zvláštní případy manželek německých státních příslušníků s přítomností cizích (mimoevropských) rasových prvků. Jednalo se například o ženu ruské národnosti vykazující příznaky mongoloidní rasy (*innerasiatische Rasse*). V obou případech bylo s ohledem na sociální stránku věci rozhodnuto pozitivně.

Ačkoliv se Jaworek očividně snažil o to, aby byly hraniční případy posouzeny kladně, v případech, kdy žadatelé nesplňovali podmínky pro zařazení do kategorie III, musel vydat stanovisko negativní. Tak tomu bylo i v případě snoubenců Irene W. (nar. 1919) z česko-německé rodiny a „nevyjasněnou státní příslušnosti“ a Miloslava Z. (nar. 1915). Otec Irene W. byl německý státní příslušník a sloužil u válečného námořnictva, přesto navštěvovala žadatelka české školy. Kromě toho však pobývala v německém klášteře a absolvovala německý obchodní kurs. Oba dva snoubenci však byli prohlášeni za neschopné poněmčení. Irene W. inklinovala přes svou částečnou německou výchovu k češtví a její rasový obraz nebyl nijak příznivý. Byla klasifikována jako míšenka se silně východobaltickými rysy a obdržela rasový vzorec 4 d/e BII, a byla tak zařazena do kategorie IV. Její snoubenec Miloslav (179 cm vysoký s krátkými prsty) byl převážně ostické rasy s podíly dinárských znaků, a byl rovněž zařazen do kategorie IV. S ohledem na to, že se snoubenka nacházela rasově „hluboko pod průměrem“, mělo jí být odepřeno německé občanství, pokud by o něj požádala. Proti samotnému sňatku však nakonec nebyly vzneseny zvláštní námitky, a to právě za předpokladu, že nebudou oba žádat o německou státní příslušnost.¹⁸⁴⁾

Negativní rozhodnutí musel vydat Jaworek i v případě žádosti protektorátního příslušníka Františka N. (nar. 1899) z Dolan nedaleko Skutče o udělení německé státní příslušnosti jemu i celé jeho rodině z ledna 1942.¹⁸⁵⁾ Nákupčí František N. pracující v Hlinsku disponoval jen malými znalostmi němčiny a neměl žádné napojení na německé prostředí. Jeho žena

183) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Bilanční zpráva služebny RuSHA v Pardubicích ze dne 29. 11. 1941.

184) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Posudek pardubické služebny RuSHA z 11. 12. 1941.

185) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Posudek pardubické služebny RuSHA z 29. 1. 1942.

Marie (nar. 1899) německy neuměla vůbec. Pouze obě děti (syn Zdeněk, nar. 1927, a dcera Marie, nar. 1926) uměly alespoň trochu německy díky vyučování němčiny ve škole. Domácnost byla na druhou stranu shledána v pořádku a rodina prý dělala docela dobrý dojem. Z rasového hlediska však tato rodina rozhodně nevyhovovala, přičemž obdržela rodové hodnocení (*Sippenwert*) IV a byla označena za neponěmčitelnou. František N. byl klasifikován na základě fotografie jako míšenec se silně východobaltickými rysy (vzorec 4 d/e BII, kategorie IV), jeho manželka Marie byla označena za míšenku s východobaltickými, dinárskými a ostickými rysy (4 d/e BII, IV), dcera Marie za míšenku ostické a východobaltické rasy (4 d/e BII, IV) a syn Zdeněk byl označen za rasově nejlepšího z celé rodiny, protože byl klasifikován jako míšenec ostické rasy s hodnocením III (vzorec 4 c/d BI). Za rasově nevyhovujícího platil i otec Marie N. Jan D., který byl ohodnocen vzorcem 4/5 d/e BII. Konečný verdikt zněl takto: „*Protože rasové složení rodiny jako celku dle jejich vnějšího vzezření ukazuje, že leží pod dobrým průměrem, musí být vzneseny námitky k přiznání německé státní příslušnosti na tuto českou rodinu bez napojení na německé prostředí.*“¹⁸⁶⁾

Jak je patrné, při rasovém posuzování žádosti o přiznání německé státní příslušnosti i při vyřizování žádosti o uzavření smíšeného sňatku docházelo mnohdy k prověřování nejen žadatelů, ale i rodinných příslušníků. To byl případ i žádosti o povolení k sňatku mezi vojákem wehrmachtu Johannem F. a Češkou Marií Š. (nar. 1922) z Mrákotína (nedaleko Skutče a Hlinska).¹⁸⁷⁾ Snoubenci spolu měli již dceru. Výchova a vzdělání snoubenky Marie Š. byla vedena v češtině a její znalosti němčiny byly středně pokročilé. Byla uznána za schopnou k poněmčení, a to i na základě rasové kvality celé její rodiny. Ona sama byla ještě zařazena do kategorie II (4/5 c/d AIII-), přičemž se jednalo o hraniční případ, neboť šlo o míšenku s ostickými rysy, což ukazuje i hodnocení její rasové kvality ve vzorci („c/d“), které stálo na pomezí vyrovnaných a nevyrovnaných míšenců. Snoubenka mohla v tomto ohledu obdržet i známku III, pro což hovoří například její výška 159 cm, Jaworek se však rozhodl ji „přilepšit“ a dostala o stupeň lepší hodnocení. Určité pochybnosti vyvolávala i „rasová kvalita“ její rodiny. Stejně jako v dříve popsáném případě totiž i u její matky byly nalezeny určité příznaky sudetské rasy a dostala hodnocení III na základě vzorce 4 c/d BI. Všimněme si zde, že posouzení její rasové kvality („c/d“) bylo naprosto stejné jako

186) Tamtéž.

187) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Posudek pardubické služebny RuSHA z 21. 10. 1941.

u Marie, jež dostala známku o stupeň lepší! Ještě horší hodnocení obdržela její sestra Soňa, která byla posouzena jako osoba převážně ostické rasy a zařazena do kategorie IV s rasovým vzorcem 4 d BII. Nejlepší hodnocení z celé rodiny získal otec Josef, který byl klasifikován jako nordicko-východobaltický míšenec se vzorcem 4/5 c AIII a hodnocením II. Snoubenec Johann F. byl posouzen jen podle fotografie, a to takto: míšenec s převahou nordické rasy s vzorcem 5 b AII a hodnocením II. Jeho otec obdržel to samé hodnocení, ovšem matka českého původu byla klasifikována jako málo vyrovnaný míšenec dinárské rasy se vzorcem 4 c/d B I a hodnocením III. I přes nepřesvědčivé hodnocení rasové kvality snoubenčiny strany nebyly vzneseny vůči sňatku žádné námitky. Otázkou však zůstává, zda k tomu nepřispěla i skutečnost, že se z jejich vztahu stačilo už narodit dítě.

Ve stejné době jako předchozí případ vyřizovala pardubická služebna RuSHA i žádost o uzavření sňatku mezi říšským Němcem Antonem M. (nar. 1919) a protektorátní příslušnicí českého původu Emilií Z. (nar. 1921) z Chrudimi.¹⁸⁸⁾ Anton M. pracoval na pardubickém letišti v rámci luftwaffe. Češka Emilie Z. pracovala jako švadlena a k Němcům se prý chovala loajálně. Z tohoto případu se dochovaly záznamy o zdravotním vyšetření v Poradně pro genetickou a rasovou péči na Albertově v Praze. Toto vyšetření podle všeho proběhlo 23. ledna 1942.¹⁸⁹⁾ V rámci této prohlídky byla stanovena také základní rasová diagnóza. Podle ní měl snoubenec převážující dinárské znaky (vysoká postava, tmavší pleť, černohnědé vlasy a tmavě hnědé oči) s určitou příměsí ostické rasy. Snoubenka vykazovala smíšený typ s východobaltickým rázem (tmavě blond vlasy, modré oči, malá postava s výškou 156 cm, plné rty, kulaté oči). I přes zjevné příznaky východobaltické rasy však pardubický referent Jaworek shledal ve svém dobrozdání z 23. března 1942¹⁹⁰⁾ snoubenku poněmčitelnou a proti sňatku nevznesl žádné námitky.

Stejně pozitivně se vyjádřil Jaworek i k přiznání německé státní příslušnosti Emy T. z Brandýsu nad Orlicí (nar. 1886), jejíž dcera se chtěla vdát

188) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-3. Nález služebny RuSHA v Pardubicích ve věci sňatku Antona M. s Emilií Z., 23. 3. 1942.

189) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-3. Zdravotní dotazníky Emilie Z. a Antona M. z 23. 1. 1942.

190) Zde si můžeme udělat obrázek o tom, jak dlouho trvalo, než se k dokumentaci z německého zdravotního úřadu dostal pardubický rasový referent. Zde to trvalo dva měsíce. Podobnou dobu jsem zaznamenal i v jiných případech. Celkově se tak vyřízení žádosti o uzavření sňatku protáhla na několik měsíců až půl roku (někdy i déle).

za Němce a rovněž žádala o německé občanství. Ema T. byla označena za poněmčitelnou na základě tohoto posudku: „*Jedná se zde o míšence nordické a východobaltické rasy. Tělesná výška 160 cm, držení těla a vystupování jsou dobré.*“ Získala rasové hodnocení RuS II se vzorcem 5 c A III. Její dcera Vlasta (nar. 1919) byla rovněž označena za poněmčitelnou a proti jejímu sňatku nebyly vzneseny žádné námitky.¹⁹¹⁾

Nezvykle přísné měřítko však uplatnil Jaworek ve svých posledních posudcích z pozdního léta a podzimu 1942. V jednom případě se jednalo o žádost protektorátního příslušníka Jindřicha H. (nar. 1918) z Libice nad Doubravou a Marie W. z Lán u Chotěboře (1920) k uzavření sňatku.¹⁹²⁾ Snoubenka, ačkoliv byla držitelkou německé státní příslušnosti, byla čistě českého původu a neuměla prý ani slovo německy. Manželská poradna při Německém zdravotním úřadu v Praze označila snoubence za míšence východobaltickým a lehce nordickým rázem (podsaditá postava s výškou 161 cm, zlatavé vlasy, modré oči, vystupující záhlaví, konkávní nos, široký obličej), jenž však na úředního lékaře působil velmi dobrým dojmem. Snoubenka s německým občanstvím byla naopak klasifikována nepřiliš lichotivě jako „*disharmonický smíšený typ s ostickými a dinárskými znaky*“.¹⁹³⁾ Nakonec byl snoubenec Jaworkem označen za neponěmčitelného, ačkoliv ve srovnatelných předchozích případech bylo jeho rozhodnutí pozitivní. Ovšem vzhledem k tomu, že snoubenka byla rovněž českého původu a její rasový profil nebyl příznivý, bylo navrženo (tento názor sdílelo i krajské vedení NSDAP v Hradci Králové), aby se sňatek uskutečnil za podmínky, že se Marie W. vzdá svého německého občanství a nebude o něj v budoucnu usilovat.

Úplně stejným způsobem posoudil Jaworek v listopadu 1942 i případ protektorátního příslušníka Jana P. (nar. 1907) z Ústí nad Orlicí a německé státní příslušnice Rosy L. z Dolního Újezdu u Litomyšle (nar. 1914 ve Vídni).¹⁹⁴⁾ Žadatel byl označen za míšence východobaltické a nordické rasy (160 cm výška, podsaditá postava, hnědé vlasy, modrošedozelené oči), byly však proti němu vzneseny i námitky z hlediska genetického zdraví

191) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Nález pardubické služebny RuSHA k sňatku Vlasty T., 21. 7. 1942.

192) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-342-1. Nález služebny RuSHA Pardubice k sňatku Jindřicha H. a Marie W., 19. 3. 1942.

193) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-342-1. Zdravotní dotazník Marie W.

194) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-347-2. Nález služebny RuSHA Pardubice k sňatku Jana P. a Rosy L., 12. 11. 1942.

– oba jeho sourozenci totiž trpěli silnou krátkozrakostí.¹⁹⁵⁾ Jeho snoubenka sice pocházela alespoň od jednoho německého rodiče (nemanželské dítě), avšak byla od raného dětství vychovávána českou rodinou a neuměla ani slovo německy. I zde byly shledány zdravotní vady: trpěla prý totiž nervozitou a třesem rukou. Rasově byla klasifikována jako míšenec s převahou východobaltických znaků (výška 156 cm, tmavě blond až hnědé vlasy, modrošedozelené oči, typický konkávní nos).¹⁹⁶⁾ Jaworek ve svém posudku pro úřad pardubického okresního hejtmana napsal, že nebudou vzneseny žádné námítky proti zamýšlenému sňatku pod podmínkou, že se snoubenka vzdá své německé státní příslušnosti. Celá záležitost byla posouzena ještě zemskou služebnou RuSHA pro Čechy, která označila snoubence za „neúnosný přírůstek“ (*nicht tragbar*), přesto bylo doporučeno sňatek uzavřít za podmínky odejmutí občanství, která se vztahovala na snoubenku.¹⁹⁷⁾

Podobné případy nebyly výjimkou v celém Protektorátu. Jednak se očividně zpřísnily podmínky pro povolování smíšených sňatků (mimo jiné v souvislosti s působením Heydricha) a za druhé považovali nacisté možnost uzavření takového sňatku jako „skvělou“ příležitost zbavit se rasově či národnostně nežádoucích osob držících německé občanství. Často se jednalo o osoby ryze českého nebo smíšeného původu, které se k občanství dostaly v době před rokem 1941, případně pokud pocházely ze Sudet, tak automatickou cestou v roce 1938. Smíšený sňatek jim pak byl povolen právě pod podmínkou odebrání německé státní příslušnosti. V každém případě se v druhé polovině roku 1942 nedá hovořit o nějaké shovívavosti ze strany pardubického rasového referenta, což souviselo s politikou přísného a nesmlouvavého výběru poněmčitelných osob. Na podzim 1942 byl navíc Jaworek nahrazen rasovým expertem M. Heschem, jenž ovlivňoval tyto posudky nejen jako pardubický referent, ale později i jako vedoucí zemské služebny RuSHA pro Čechy.

V lednu 1943 posuzovala pardubická služebna zamýšlený sňatek mezi Ladislavem G. (nar. 1903) z Pardubic a Annou S. (nar. 1911) z Olomouce.¹⁹⁸⁾ Ladislav G. byl německý státní příslušník původem z česko-německého manželství. Podle zjištění Německého zdravotního úřadu v Praze se jednalo o nordicko-východobaltického míšence (vysoká postava s výškou

195) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-347-2. Zdravotní dotazník Jana P.

196) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-342-1. Zdravotní dotazník Rosy L.

197) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-347-2. Nález zemské služebny RuSHA pro Čechy k sňatku Jana P. a Rosy L.

198) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-3. Nález služebny RuSHA Pardubice k sňatku Ladislava G. a Anny S., 8. 1. 1943.

téměř 180 cm, narůžovělá pleť, modré oči, tmavě blond vlasy).¹⁹⁹⁾ Češka Anna S., vyšetřovaná Německým zdravotním úřadem v Olomouci, byla shledána jako „ještě únosná“ (*noch tragbar*), což znamenalo zařazení do hraniční kategorie III+. Krajské vedení NSDAP v Hradci Králové sňatek doporučilo s tím, aby se pár přestěhoval do Říše.²⁰⁰⁾ Hesch pro sňatek rovněž vydal doporučení.

Složitějším případem byl sňatek mezi Willim G. (nar. 1915) sloužícího u wehrmachtu a Václavou D. (nar. 1917) z Pardubic.²⁰¹⁾ Snoubenka hovořila dobrou němčinou a podle vyjádření krajského vedení NSDAP vystupovala vůči Němcům přátelsky. Její rasový profil však nebyl shledán služebnou RuSHA v Pardubicích jako dostatečný. V Poradně pro genetickou a rasovou péči v Praze byla klasifikována jako smíšený typ východobaltické a dinárské rasy s malou příměsí rasy nordické – měla malou štíhlou postavu s výškou 154 cm, tmavě světlé vlasy a modré oči.²⁰²⁾ Proti sňatku vznesla námitky i zemská služebna RuSHA v Praze, která snoubenku označila za nežádoucí (*unerwünscht*) přírůstek.²⁰³⁾ Krajské vedení NSDAP však v říjnu 1943 snoubenku chválilo nejen pro její přátelský vztah k Němcům, ale i proto, že dělala dobrý dojem. Doporučilo proto uzavření sňatku s možným přesídlením do uzavřené oblasti německého osídlení.²⁰⁴⁾ To, že se případ řešil ještě v říjnu napovídá, že nebyl tak jednoznačný. Bohužel se však nedochovala zpráva o konečném verdiktu nad tímto svazkem.

Jednoznačně negativní hodnocení si vysloužil případ Rudolfa H. (nar. 1915) původem z Trutnova a sloužícího toho času ve wehrmachtu ve Varšavě a Marie D. (nar. 1920) z Lázní Bohdaneč.²⁰⁵⁾ Snoubenka Marie byla 156 cm vysoká, měla hnědé vlasy, světle hnědé oči a široký obličej. Úřední lékař z Thumsovy manželské poradny ji označil za „nežádoucí“ pro silné ostické vlastnosti. Mimo to u ní byly shledány i zdravotní námitky.²⁰⁶⁾ Ty byly vzneseny i vůči snoubenci Rudolfu H., který zřejmě pocházel

199) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-3. Zdravotní dotazník Ladislava G.

200) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-3. Posudek krajského vedení NSDAP v Hradci Králové ve věci sňatku Ladislava G. a Anny S., 18. 9. 1942.

201) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-2. Nález služebny RuSHA Pardubice k sňatku Williho G. a Václavy D, 9. 1. 1943.

202) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-2. Zdravotní dotazník Václavy G.

203) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-2. Nález zemské služebny RuSHA pro Čechy k sňatku Williho G. a Václavy D.

204) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-2. Rozhodnutí krajského vedení NSDAP v Hradci Králové ve věci sňatku Williho G. a Václavy D.

205) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-342-2. Nález služebny RuSHA Pardubice k sňatku Rudolfa H. a Marie D., 20. 3. 1943.

206) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-342-2. Zdravotní dotazník Marie D.

ze smíšeného česko-německého prostředí a podle vyjádření krajského vedení NSDAP vypadal „sotva jako Němec“.²⁰⁷⁾ Manželství bylo proto doporučeno nepovolit. Na druhou stranu nebyl vznesen ani požadavek na odejmutí občanství, a to možná i z důvodu toho, že snoubenec sloužil ve wehrmachtu.

K případům, kdy žadatel disponoval německým občanstvím a jeho vlastní „rasová kvalita“ byla neodpovídající, docházelo poměrně často. Velmi často se to týkalo těch německých státních příslušníků, kteří sami pocházeli od národnostně smíšených rodičů. Vzhledem k tomu, že se dochovalo jen torzo posudků, které vyhotovovala pardubická služebna RuSHA, lze se domnívat, že příslušný rasový referent řešil i jiné typy případů, s nimiž se lze setkat v ostatních částech Protektorátu. Jednalo se např. o zpětné posuzování již uzavřených „pochybných“ smíšených sňatků nebo německá státní občanství udělená před rokem 1941.²⁰⁸⁾ Dalším typem případů pak byly takové, kdy o sňatek, protektorátní či německou státní příslušnost žádali lidé bez státní příslušnosti, resp. bývalí státní příslušníci Polska, pobaltských států nebo Sovětského svazu – ti byli německy označováni jako *Staatenlosen*.

Podle pramenů, které se dochovaly a měl jsem je k dispozici, bylo prostřednictvím služebny RuSHA rasově prozkoumáno v době od října 1941 do konce května 1943 celkem 58 případů ve věcech smíšených sňatků a žádostí o přiznání německé státní příslušnosti. Tato vyšetření se dotkla celkem 77 osob. Je však více než zřejmé, že skutečný počet případů i vyšetřovaných osob musel být několikanásobně vyšší. Ze zpráv německého občanského (matričního) úřadu při okresním hejtmanství v Pardubicích z doby od 21. června 1943 do 17. února 1945 vyplývá, že jenom v politickém okrese Pardubice bylo vyřízeno nejméně na 225 žádostí o přiznání německé státní příslušnosti nebo ověření německé národnosti a 26 žádostí o povolení smíšeného sňatku (vyšetření se tak týkalo nejméně 52 osob). Ze všech těchto případů prakticky automaticky vyplynula nutnost rasového vyšetření. Nutno však dodat, že pro období v letech 1943 až 1945 chybí

207) NA Praha, ÚŘP, sign. 114-342-2. Posudek krajského vedení NSDAP v Hradci Králové ve věci sňatku Rudolfa H. a Marie D.

208) Po svém nástupu do úřadu požadoval Reinhard Heydrich okamžitě přešetření případů dřívějších pozitivních rozhodnutí ve věci udělení německé státní příslušnosti. V dubnu 1942 pak konstatoval ÚŘP, že díky dosavadní praxi se udělalo ve věci státního občanství mnoho chyb. Rasová příslušnost některých německých občanů neodpovídala. Od jara 1942 se tedy začala posuzovat zpětně některá „pochybná“ smíšená manželství a udělení státní příslušnosti. Srov. HEINEMANN: „*Rasse, Siedlung...*“, s. 169–170.

obdobné záznamy o vyšetřovaných z politických okresů Chrudim, Vysoké Mýto a Litomyšl, které spadaly rovněž do působnosti pardubické služebny RuSHA. Pokud sečteme prokázané případy, vyjde nám, že bylo vyřízeno minimálně 309 případů a rasově vyšetřeno 354 osob. Jsem však přesvědčen, že skutečný počet vyšetřených dosáhl hodnoty až několika tisíc.²⁰⁹⁾

Zaostřeno na mláďi

Nacistická germanizační politika věnovala velkou pozornost českým dětem a mláďeži. Posuzování „rasové kvality“ českých děvčat a chlapců bylo vedle plošných výzkumů a vydávání úředních posudků ve věcech státní příslušnosti a smíšených sňatků nejdůležitější činností protektorátní pobočky RuSHA a jejích služeben.²¹⁰⁾ V této věci se rozhodovalo zejména o možném umístění dětí české národnosti do německých národních škol, přijetí či nepřijetí uchazečů na německé vysoké školy, rasová příslušnost byla později důležitým kritériem také pro přijímání žáků na české střední školy nebo pro pracovní nasazení studentů či absolventů vybraných oborů odborných škol nebo osob specifických profesí do Říše. Požadavek na rasové prověřování v těchto případech se objevil z iniciativy Heydricha.

Německé školství v Protektorátu bylo v dlouhodobé krizi. Sice po celém jeho území rostly jako houby po dešti německé školy (v OLB Pardubice vzniklo takových škol hned několik – v Pardubicích, Přelouči, Litomyšli, České Třebové či Chrudimi), avšak byl problém najít dostatek německých žáků. Navíc u značné řady žáků těchto německých škol byly vážné pochybnosti o jejich příslušnosti k německé národnosti. Zvláště to platilo v oblastech se zanedbatelným podílem německého obyvatelstva – mj. právě ve východních Čechách. V lednu 1940 informoval Josef Blass z úřadu pardubického OLR, že na německé škole v Pardubicích umělo v té době německy jen 20 % žáků a v Litomyšli skoro žádný.²¹¹⁾ Podobná

209) V roce 1946 bylo evidováno v pardubickém regionu na 916 Němců žijících ve smíšeném manželství. Do tohoto počtu však nebyly zahrnuty osoby, které pouze žádali o německou státní příslušnost. Srov. STANĚK, Tomáš: *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991, s. 326. Skutečný počet osob vyšetřovaných v těchto případech (často docházelo k vyšetření nejen obou partnerů, ale i jejich případných dětí nebo ostatních rodinných příslušníků) mohl být i třikrát vyšší.

210) Při rasovém posuzování dětí a mláďeže se mohli rasoví referenti opřít o manuál, který podtrhoval specifika antropologických charakteristik dětí oproti dospělým (např. tvar hlavy, tělesné proporce). Srov. NA Praha, ÚRP-Dodatky II, karton č. 57. Manuál k hodnocení rasových znaků na dětech a mladistvých.

211) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 80. Zpráva o stavu němečtví v OLR Pardubice, 29. 1. 1940.

situace nastala i v České Třebové a jinde. Hlášení SD ze září 1940 podává informaci, že na pardubické německé škole ovládalo němčinu jen 10 % školáků, dalších 60 % umělo německy jen velmi špatně.²¹²⁾ Zásluha na tomto stavu byla připisována zejména smíšeným česko-německým rodinám. Kromě toho však tyto německé školy navštěvovaly (např. z oportunistických důvodů) i děti z čistě českých rodin, pardubická škola nebyla výjimkou.²¹³⁾ Navrhovalo se proto, aby tyto děti navštěvovaly např. internátní školy.

Od roku 1941, kdy se začaly provádět rasové selekce protektorátního obyvatelstva, se uvažovalo o tom, že na německou školu může být přijat pouze ten žák české národnosti nebo ze smíšených sňatků, který je shledán poněkmitelným z rasového hlediska. Odpovědnost za rasový výběr převzala protektorátní pobočka RuSHA na podzim 1941.²¹⁴⁾ Na území OLB Pardubice (i po jeho zrušení) vydávala rasové posudky v těchto případech pardubická služebna RuSHA. Z těchto posudků jsem však našel jen jeden, a ten se týkal žádosti manželů české národnosti z Předhradí (dříve Rychmburk) nedaleko Skutče, aby byla jejich osmiletá dcera Olga přijata na německou školu.²¹⁵⁾ Posudek k žádosti byl vydán v říjnu 1942 a zaslán německému okresnímu hejtmanovi v Litomyšli. Pardubický referent RuSHA rozhodl, že proti přijetí této dívky vznáší vážné námitky a malá Olga tak na německou školu přijata nebyla. Tento případ však nebyl výjimečný, protože např. od jara 1943 do začátku roku 1945 bylo služebnami RuSHA v celém Protektorátu posouzeno celkem 25 483 žádostí o přijetí na německé národní a vyšší (střední) školy včetně gymnázií a z nich bylo pozitivně hodnoceno jen 38 %.²¹⁶⁾ Sestavení jakékoli statistiky, kolik dětí

212) Hlášení SD za září 1940. NA Praha. [online]. Dostupný z WWW: <<http://web.nacr.cz/sd/>>.

213) SOKA Pardubice, Deutsche Volksschule für Jungen und Mädchen, třídní výkaz 3. třídy ve školním roce 1939/1940.

214) NA Praha, STRP, sign. 109-4/974. Dopis vedoucího pobočky RuSHA pro Čechy a Moravu E. Künzela k rukám dr. Giese z ÚŘP ve věci přijímání dětí z národnostně smíšených sňatků a dětí české národnosti na německé školy, 13. 10. 1941. V dopisu je jasně uvedeno, že v této záležitosti nestačí dobrozdání vydané příslušným německým zdravotním úřadem, ale zodpovědnost za rasovou selekci přebírá RuSHA.

215) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Posudek služebny RuSHA Pardubice ve věci žádosti rodičů Olgy G. o přijetí na německou školu, 6. 10. 1942.

216) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Měsíční zprávy referátu „Rasa“ za měsíce duben 1943 až únor 1945. NA Praha, NSM, sign. 110-7/50. Měsíční zprávy referátu „Rasa“ za měsíce září a listopad 1944. V těchto číslech jsou uvedeny pouze děti protektorátních příslušníků, nikoliv děti ze smíšených manželství, pokud bylo žádáno o přiznání německého občanství.

neněmeckého původu bylo posuzováno ve věcech žádostí o přijetí na německou školu, je nemožné z důvodu chybějících pramenů. Ze zpráv okresního hejtmanství v Pardubicích pouze vyplývá, že bylo v období od 21. června 1943 do konce roku posouzeno celkem 11 takových žádostí.²¹⁷⁾ Lze se domnívat, že počet žádostí byl ve srovnání s jinými regiony Protektorátu podprůměrný. Stejně posudky byly vypracovávány v případech českých uchazečů o studium na německých vyšších školách (ve východních Čechách sídlila taková škola v Hradci Králové) a gymnáziích.

Po uzavření českých vysokých škol na podzim 1939 se uvažovalo o tom, že čeští studenti budou mít možnost dokončit či zahájit svá studia na některé z vysokých škol v Říši. Tato možnost byla nejprve zamýšlena jako určitý „experiment“, jenž se týkal jen velmi omezeného množství studentů.²¹⁸⁾ V listopadu 1941 Frank navrhol, aby čeští studenti mohli nastoupit na německé vysoké školy za splnění několika podmínek, z nichž jednou bylo splnění „rasových a politických kritérií“.²¹⁹⁾ Předpoklady pro přijímání většího počtu studentů byly připraveny během roku 1942. Základem byl důkladný výběr uchazečů založený na podmínkách politicko-bezpečnostních a rasových. Za tímto účelem byl v roce 1943 zřízen tzv. výběrový tábor (*Ausleselager*) v osadě Nouzov u Unhoště (*Nothof bei Unhoscht*) v pol. okr. Kladno.²²⁰⁾ Podle všeho mohl být připuštěn ke studiu pouze ten student, který obdržel rasové hodnocení RuS II.²²¹⁾ Nutno dodat, že selekce probíhala centralizovaně bez účasti regionálních služeben RuSHA. Z důvodu absence podrobnějších výkazů se není možné dovodit počtu uchazečů z širšího pardubického regionu.

Rasová selekce se však neměla týkat pouze těch mladých Čechů, kteří se hlásili na německé školy všech stupňů. Nově měli být rasově zkoumáni

217) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 80. Měsíční zpráva okresního hejtmanství v Pardubicích pro období od 21. 6. do 20. 9. 1943 a od 21. 9. do 31. 12. 1943. Vypracovala B. Güntherová.

218) NA Praha, NSM, sign. 110-4/536. Směrnice Říšského vedení vysokoškolského studentstva k zacházení s českými studenty na německých vysokých školách. Nedatováno. s. 3.

219) Dopis K. H. Franka Lammersovi ve věci studia českých studentů na německých školách. ČELOVSKÝ: *So oder so...*, s. 271–272.

220) V některých pramenech jsem setkal s tím, že výběrový tábor se nacházel v Čeperce u Unhoště, ta se však nachází hned v blízkosti Nouzova, z čehož lze vyvodit, že se tábor mohl nacházet někde mezi Čeperkou a Nouzovem. Tento tábor byl využíván i Kuratoriem pro výchovu mládeže.

221) Srov. BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem*, Praha 1999, s. 164.

i uchazeči o studium na českých tzv. výběrových středních školách (jednalo se především o gymnázia a učitelské ústavy). Jak zmiňuje i Brandes, na tyto školy se měly nyní dostávat jen děti „poněmčitelné“.²²²⁾ Rasovou selekci měla provádět česko-moravská pobočka RuSHA. Přípravy na to probíhaly od jara 1943. Vedoucí pobočky Preuß jednal dne 21. května 1943 s vedoucím skupiny II na ministerstvu školství Dr. Willingerem o zřízení výběrových táborů pro české děti hlásící se na vyšší stupně škol.²²³⁾ Nutno však dodat, že výběrové tábory pro uchazeče o studium na tyto školy byly využívány už v roce 1942.²²⁴⁾ Jejich zřízení totiž upravovalo nařízení ministra školství z června 1942. V Pardubicích se konal tábor ve dvou termínech v červenci a vedl ho profesor německé vyšší školy v Hradci Králové.²²⁵⁾ Tyto tábory nahrazovaly dřívější přijímací zkoušky a byly zde zjišťovány všestranné schopnosti adeptů. V této době však stále ještě bez uplatnění rasových měřítek. V létě 1943, kdy bylo zahájeno rasové testování uchazečů, bylo zřízeno na 113 výběrových táborů po celém Protektorátu.²²⁶⁾ Vzhledem k tomu je jisté, že rasovou selekci prováděli příslušní regionální rasovní referenti, a tedy i pardubická služebna RuSHA. Výsledky rasového šetření byly vyhodnoceny koncem srpna a v září 1943.²²⁷⁾ K dispozici jsou pouze výkazy za celý Protektorát, chybí tedy rozdělení uchazečů podle místa bydliště. Jak vyplývá z pozdějších výkazů protektorátní pobočky RuSHA, bylo z dosud neznámých důvodů od rasového posuzování uchazečů o studium na českých „výběrových středních školách“ v dalším školním roce upuštěno.

Od druhé poloviny roku 1942 začaly protektorátní služebny RuSHA provádět výběr osob se specifickými profesemi za účelem jejich přesídlení do Říše a eventuální germanizace. To se týkalo například lékařů, lékárníků nebo studentů lesnických či obchodních škol. V Říši šlo o nedostatkové profese, a to z důvodu válečného nasazení německých kolegů. Největší zájem byl především o mladé lidi, kteří mohli snadněji podlehnout poněmčení. Je nezbytné poznamenat, že se v tomto případě nejednalo o „běžné“ totální

222) BRANDES: *Češi pod německým...*, s. 356.

223) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Měsíční zpráva velitele RuSHA v Protektorátu za měsíc květen 1943.

224) Srov. např. SOKA Pardubice, kronika č. 881, Obecná škola ve Ždánicích, s. 13.

225) SOKA Pardubice, Kronika reálky v Pardubicích (od r. 1940). Nestránkováno.

226) Tamtéž.

227) NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Měsíční zpráva referátu „Rasa“ za měsíce září 1943.

nasazení! Možní adepti na přesídlení do Říše museli svým vzezřením spadat alespoň do rasové kategorie II. Pokud byla osoba ohodnocena stupněm III, posoudilo se, zda je možné jejich dočasné (!) pracovní nasazení. Osoby spadající do kategorií IV a IVf byly předem vyloučeny.²²⁸⁾ Za výběr byly tedy zodpovědné jednotlivé služebny RuSHA, které svá zjištění zasílaly do ústředí česko-moravské pobočky v Praze. Pro úplnost je třeba dodat, že u adeptů nebyla zjišťována pouze rasová příslušnost jednotlivců, ale celých jejich rodin.

Pardubická služebna RuSHA provedla v srpnu 1942 rasové vyšetření sedmi studentů lesnické školy z pol. okr. Vysoké Mýto ve věku od 15 do 21 let za účelem jejich nasazení do Říše.²²⁹⁾ Šest z těchto studentů bylo označeno za schopné poněmčení. Všichni tito studenti obdrželi rasové hodnocení II (jeden z nich přitom získal rodové hodnocení II-III). Jediný student označený za neponěmčitelného byl na základě vyšetření zařazen do kategorie III (vzorec 5 c/d BI).

Kromě toho probíhalo na podzim 1942 kontinuální vyšetřování lékárníků z celé oblasti působnosti pardubické služebny RuSHA.²³⁰⁾ Tak například Otakar K. z Luže (nar. 1919) byl označen za poněmčitelného, protože byl zařazen do kategorie II, a to i v rodové linii. Stejně hodnocení dostala i Marie L. z Vysokého Mýta (nar. 1916) a Vedunka H. z Vysokého Mýta (nar. 1920). Vedle toho proběhlo vyšetření dalších sedmi případů z pol. okr. Vysoké Mýto: za poněmčitelné byly označeny čtyři osoby (včetně manželek či manželů), dvě za neponěmčitelné a jeden lékárník se k vyšetření nedostavil.

Výše uvedené údaje o prováděných rasových prověrkách ve věci germanizace dětí, mládeže a mladých lidí české národnosti nejsou zdaleka úplné. Předpokládám, že počet takto vyšetřovaných osob pardubickou služebnou RuSHA musel být daleko větší. Chybí však bohužel prameny pro přesnější odhad.

V této studii jsem se snažil přiblížit činnost a význam služebny RuSHA existující při pardubickém oberlandrátu a později při německém okresním hejtmanovi v Pardubicích v letech 1941 až 1944. V roce 1945 pardubická

228) Srov. NA Praha, NSM, sign. 110-7/77. Měsíční zpráva referátu „Rasa“ za měsíc červen 1943.

229) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Posudek pardubické služebny RuSHA z 25. 18. 1942.

230) SOA Zámorsk, OLR Pardubice, karton č. 7, inv. č. 83. Rasové posudky pardubické služebny RuSHA k nasazení lékárníků do Říše.

služebna s vysokou pravděpodobností už neexistovala a provádění úkolů RuSHA v pardubickém regionu převzala služebna královéhradecká. Mezi služebnami v Pardubicích a Hradci Králové (později i v Jičíně) ostatně existovala personální unie v podobě společného vedoucího po celou dobu jejich fungování.

Zpracování tématu velmi znesnadňovala neúplnost pramenné základny, což omezovalo možnost provést důkladnější hodnocení významu služebny RuSHA v oblasti s nízkým počtem německého obyvatelstva ve srovnání se služebnami v německých jazykových ostrovech. Na druhou stranu pramenů byl dostatek na to, abych mohl činnost služebny alespoň charakterizovat, načrtnout její vývoj a přiblížit některé konkrétní případy, jimiž se zabývala. Na základě těchto informací jsem byl schopen provést alespoň některá dílčí srovnání s prací RuSHA v jiných oblastech Protektorátu. Specifikum Pardubicka (ale zřejmě celých východních Čech) v oblasti nacistické rasové politiky se dalo alespoň částečně odhalit v agendě přidělování německé státní příslušnosti a povolování smíšených česko-německých sňatků. Zde mám za prokázané, že první vedoucí pardubické služebny Jaworek se očividně snažil posuzovat své případy poněkud benevolentně.²³¹⁾ Za možnou příčinu jsem uvedl, že bylo v této oblasti nezbytné přivádět více lidí k německé národnosti, aby zde počet německých státních příslušníků představoval alespoň reálnou početní sílu. Svérázné přístupy jednotlivých regionálních služeben však byly potlačeny přinejmenším v druhé polovině roku 1942, kdy se začala uplatňovat i zde stejně přísná měřítka po celém Protektorátu bez ohledu na specifika konkrétní oblasti z hlediska národnostní politiky. To nejspíš souviselo s příchodem Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora. Heydrich totiž vehementně vyžadoval jednotný postup ve věci rasové a germanizační politiky v Protektorátu. Tato linie pak vydržela až do roku 1945. Pardubická služebna měla z hlediska protektorátní pobočky RuSHA jen malý význam, což dokazuje i skutečnost, že v letech 1943 až 1945 nebyla oblast východních Čech ani jednou zmíněna v jinak podrobných zprávách vedoucích lékařů RuSHA v Protektorátu Ericha Hußmanna a jeho nástupce Lothara Stengela-von Rutkowského. V jejich zprávách byly naopak vyzdvihovány moravské regiony (zejména Jihlavsko) a jižní Čechy – tedy oblasti s vyšším počtem německého obyvatelstva.

Kromě zmiňované úřední agendy smíšených sňatků a udělování německé státní příslušnosti jsem se v práci zabýval okolnostmi vzniku

²³¹⁾ Ve srovnání s posudky jiných rasových referentů. Srov. např. NA Praha, ÚŘP, sign. 114-345-3, 114-345-4 atd.

jednotlivých regionálních služeben v souvislosti s přípravou plošného rasového zkoumání českých dětí. Alespoň částečně se mi podařilo rekonstruovat základní strukturu pardubické služebny a představit její vedoucí činitele. Za zajímavost považuji v tomto ohledu skutečnost, že jako vedoucí služebny RuSHA zde sloužil po krátkou dobu poměrně významný rasový badatel Michael Hesch. I přes velmi malé množství dokumentů jsem rovněž nastínil úlohu služebny v záležitostech výběru mladých Čechů určených k bezprostřednímu poněmčení.

Počet rasově vyšetřovaných Čechů v širším pardubickém regionu (tedy v politických okresech Pardubice, Chrudim, Vysoké Mýto a Litomyšl) nebylo možné přesněji odhadnout. Vzhledem k zjištěným počtům z omezeného počtu dokumentů však lze vyvodit, že se jednalo velmi pravděpodobně o desítky tisíc případů. Kromě „běžných“ úředních případů to byly totiž plošné akce typu vyšetřování českých školáků nebo rentgenologická vyšetření pod záminkou boje s tuberkulózou. Ne všechna rasová vyšetření obyvatel Pardubicka však prováděla pardubická služebna. Některé případy byly posuzovány přímo centrálou pobočky RuSHA v Protektorátu: výběr vysokoškolských studentů nebo rasová selekce ležáckých dětí. Zvláštní kapitolou pak byli vězňové obyvatelé regionu, kteří se někdy také podrobovali rasovým prohlídkám – například se jednalo o rasový průzkum vězňů na Pankráci prováděný Rasovým úřadem RuSHA na začátku roku 1945.²³²⁾

Předložená práce může být, i přes své nedostatky, inspirací pro další výzkumy nacistické rasové politiky v Protektorátu Čechy a Morava na regionální úrovni. Regionální perspektiva totiž umožňuje mimo jiné i „těsnější kontakt“ s konkrétními případy, jež podléhaly nacistické rasově-politické byrokracii, ale poskytuje i možnost podrobně se seznámit s rutinní činností protektorátní pobočky RuSHA jako celku. Nabízí se zde rovněž možnost dalšího a přesnějšího srovnání práce jednotlivých služeben RuSHA v jednotlivých oblastech Protektorátu.

232) Našel jsem jednoho vězně bydlištěm v Pardubicích, který byl v té době vězněn na Pankráci a rovněž rasově vyšetřen. Srov. NA Praha, ÚŘP, sign. 114-340-4. Rasové karty vězňů vyšetřovaných na Pankráci.

SEZNAM ZKRATEK

ABS	Archiv bezpečnostních složek
DAF	Deutsche Arbeitsfront (Německá pracovní fronta)
EWZ	Einwanderungszentralstelle (Přistěhovalecké středisko)
LF	Lékařská fakulta
NA	Národní archiv
NKU	Německá Karlova univerzita v Praze
NSDAP	Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá strana dělnická)
NSM	Německý státní ministr pro Čechy a Moravu
NSV	Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (Národně socialistická péče o blaho lidu)
OLB	Oberlandratsbezirk (Obvod oberlandráta)
OLR	Oberlandrat (oberlandrát – vrchní zemský rada nebo označení jeho úřadu)
pol. okr.	politický okres
RGBL	Reichsgesetzblatt (Říšský zákoník)
RSHA	Reichssicherheitshauptamt (Hlavní úřad říšské bezpečnosti)
RuS	Rasse und Siedlung (Rasa a osídlování), tato zkratka byla užívána pro referáty RuSHA nebo k označení rasových kategorií
RuSHA	Rasse- und Siedlungshauptamt SS (Hlavní rasový a osídlovací úřad SS)
SdP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SD	Sicherheitsdienst (Bezpečnostní služba)
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SS	Schutzstaffel
STRP	Státní tajemník u říšského protektora
ÚŘP	Úřad říšského protektora
UWZ	Umwandererzentralstelle (Přesídlovací středisko)

Mapa 1: Mapka oberlandrátu v Pardubicích. Tato oblast byla pod působností pardubické služebny RuSHA i po zrušení OLR Pardubice v roce 1942.

Budova úřadu oberlandrátu v Pardubicích (dnešní magistrát). V této budově sídlil i vedoucí pardubické služebny RuSHA (Východočeské muzeum v Pardubicích).

Tab. 1: Rasové kategorie podle RuSHA.

Rasová kategorie	Hodnocení jednotlivců	Hodnocení rodin
RuS I	osoba čistě nordické nebo fálské rasy (případně míšenec obou těchto ras), prvotřídní jedinec z hlediska genetického zdraví i fyzické výkonnosti (rasové vzorce a A I až b A II)	velmi vhodný, žádoucí přírůstek; čistě či převažující nordické a fálské typy, zdravotně a fyzicky prvotřídní osoby (vzorce a A I až b A II)
RuS II	jedinec s převažujícím podílem nordické a (nebo) fálské rasy s harmonickými příměsemi dinárské a vestické (mediteránní) rasy; nebo vyrovnaný míšenec nordické (fálské) rasy s dinárskou a vestickou rasou; nebo také čistý dinár, pokud se jeho celkový rasový obraz nevymyká „německému vzezření“ (rasové vzorce b/c A III až c A III)	vhodný, resp. únosný přírůstek obyvatel; vyrovnaní míšenci s výrazným podílem nordické, fálské nebo dinárské rasy, s trochou příměsí jiných evropských ras, zdravotně a fyzicky v pořádku (vzorce b A III až c A III)
RuS III+	osoba s mírně převažujícím podílem vestické, ostické (alpínské) nebo východobaltické rasy, avšak se stále ještě výraznými podíly nordické, fálské nebo dinárské rasy (vzorec mezi c A III a c/d B I), hraniční případy	sotva vhodný, ještě však únosný přírůstek; míšenci, kterým vestická, ostická nebo východobaltická rasa dávají ráz, vyskytují se však u nich ještě výrazné (rozeznatelné) podíly nordické, fálské nebo dinárské rasy, a tím se přibližují vyrovnaným míšencům; předpokladem pro přiřazení do této skupiny je, zda se těší dotyčné osoby a rodiny dobrému genetickému zdraví a fyzické výkonnosti (vzorec mezi c A III a c/d B I)
RuS III	méně vyrovnaný míšenec s převažujícími dinárskými nebo vestickými podíly a s výraznými znaky ostické nebo východobaltické rasy (rasový vzorec c/d B I)	nevhodný, resp. nežádoucí přírůstek, míšenci, jimž vestická, ostická nebo východobaltická rasa udává charakter, u nichž jsou ale jen slabě k rozeznání podíly nordické, fálské nebo dinárské rasy, osoby méně zdravé, slabší a méněcenné, podprůměrné výkonné (vzorec c/d B I)
RuS IV	nevýrovnaný míšenec, dále příslušník ostické nebo východobaltické rasy; kromě toho osoby se zřetelnou genetickou vadou (rasové vzorce d B II až d/e B II)	naprosto nevhodný, neúnosný přírůstek, čistí nebo převažující příslušníci ostické nebo východobaltické rasy, nevýrovnaní míšenci evropských ras, představují dědičné zatížení, jsou slabého výkonu a celkově nezpůsobilé rodiny (vzorec d B II)
RuS IV f	osoba s podíly mimoevropských ras (předoasijské, orientální, negroidní, mongoloidní, ...) (vzorec e C)	plně neúnosný přírůstek, míšenci s mimoevropskými rasami a cizorodnými prvky (vzorec e C)

Schéma 1: Jednotlivé kategorie rasové a tělesné způsobilosti dle měřítek RuSHA. Tyto hodnoty byly potřeba k sestavení rasového vzorce.

Tělesné hodnocení	
9	Ideální postava
8	Výtečně stavěné tělo
7	Velmi dobře stavěné tělo
6	Dobrá postava
5	Dostatečná postava
4	Stěží dostatečná postava
3	Nedostačující postava
2	Nedostatečná postava
1	Znetvořená postava (<i>Missgestalt</i>)

Rasové hodnocení	
a	čistá nordická nebo fálská rasa, příp. nordicko-fálský míšenec
b	převážně nordická nebo fálská rasa s nepatrnou příměsí jiných evropských ras
c	vyrovnaný míšenec nordické, fálské nebo dinárské rasy s podíly ostatních evropských ras
c/d	převažující ostická, východobaltická a vestická rasa s malým podílem nordické či fálské rasy, už ne vyrovnaní míšenci
d	čistá ostická nebo východobaltická rasa, kromě toho neharmoničtí míšenci těchto ras s případnými nepatrnými podíly nordické, fálské nebo dinárské rasy
e	mimoevropské rasové prvky (např. předoasijská, mongolská, černá nebo orientální rasa)

Branná způsobilost	
A I	velmi způsobilý
A II	naprosto způsobilý
A III	obecně vzato způsobilý
B I	již nevyhovující/sotva způsobilý
B II	nezpůsobilý
C	národnostně nebo biologicky nevyhovující

Poznámky

Tabulka 1:

Sestaveno a upraveno podle KLINGEMANN, C.: *Soziologie und Politik...*, s. 214 a podle zprávy Přesídlovacího štábu Dolní Štýrsko o národnostních a rasových poměrech v Dolním Štýrsku. Dokument č. 127. FERENC, Anton: *Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945*. Maribor, 1980. Dostupné rovněž z WWW: <<http://www.karawankengrenze.at/ferenc/index.php?r=documentshow&id=127>>.

Schéma 1:

Zpracováno podle Hamanna (1986), který vycházel z dokumentu „Richtlinien zur Rassenbestimmung“. Citováno podle KLINGEMANN, C.: *Soziologie und Politik...*, s. 213–214. Kategorie rasového hodnocení „c/d“ byla definována na základě dokumentu „Rassenzusammensetzung der deutschen Bevölkerung des Kreises Neusatz“ (s. 3) z roku 1942. NA Praha, ÚŘP-Dodatky II, karton 57, inv. č. 9. Do schématu jsem nezahrnul hraniční kategorii „b/c“, která definovala osobu s převažujícím nordickým či fálským charakterem s malým množstvím příměsí jiné evropské rasy. Frekventovaný pojem „vyrovnaný míšenec“ je definován jako míšenec se stejným podílem nordické či fálské rasy a podílu jiné evropské rasy: např. nordicko-ostický (alpínský), nordicko-východobaltický, nordicko-vestický (mediteránní). „Nevyrovnaný míšenec“ naproti tomu znamenal, že se jednalo o osobu s převažujícím ostickým, východobaltickým či vestickým charakterem s malou či nepatrnou příměsí nordické či fálské rasy (méně než 50 %).

Tab. 2: Fyzické znaky evropských ras podle Günthera.

	Nordická rasa	Fálská rasa	Dinárská rasa	Vestická (mediteránní) rasa	Ostická (alpínská) rasa	Východobaltická rasa	Sudetská rasa
Postava	vyšoká (175–176 a více cm u mužů), štíhlá, robustní	vyšoká, výrazně robustní, není štíhlá	vyšoká (u mužů kolem 174 cm), štíhlá, atletická	malá (kolem 161 cm u mužů), štíhlá	malá (kolem 163 cm u mužů), podsaditá	malá (kolem 164 cm u mužů), podsaditá	velmi malá (muži kolem 160 cm)
Hlava (lebka)	dlohá, úzká, záhlaví dozadu	dlohá nebo střední	krátká, záhlaví rovné	dlohá	krátká	krátká	středně dlouhá či krátká, malá
Oblíčeje	dlohý, úzký	nížký, široký	úzký, vysoký	dlohý, úzký	plochý, široký	plochý, široký	středně široký, vystupující lícní kosti
Barva kůže	velmi světlá, narůžovělá, dobře prosvítají žíly	velmi světlá, narůžovělá	snědá	snědá až tmavá	žlutohnědá až nažloutlá	světlá s „šedým leskem“	tmavší
Barva očí	modrá, modrošedá, šedá	modrá, více šedá	tmavá (hnědá)	tmavá (hnědá)	tmavá (hnědá)	šedé, modré jsou vzácnější	tmavá (hnědá)
Barva vlasů	světlá, zlatavá, rusá	světlá, červený odstín	tmavá	tmavá	tmavá	popelavě světlá	tmavá
Čelo	šikmé, úzké	méně vysoké	méně šikmé	strmé, nižší	široké, klenuté	široké	?
Nos	úzký, vysoký, rovný nebo lehce ohnutý	kratší než u nordiků	vyšoký, úzký, konvexní	úzký, rovný, gracilní	krátký, tupý, konkávní	krátký, konkávní	široký, plochý, ohnutý

Tab. 2: Fyzické znaky evropských ras podle Günthera.

	Nordická rasa	Fálská rasa	Dinárská rasa	Vestická (mediteránní) rasa	Ostická (alpínská) rasa	Východobaltická rasa	Sudetská rasa
Rty	úzké	úzké	silnější	plnější	plnější	plnější	plnější
Brada, čelist	výrazná, dobře vyvinutá, vystupující	velmi masivní	vysoká	široká, kulatá, vysoká	tupá, kulatá	kulatá, ustupující	příkrá, ustupující nízká brada, prognácie
Textura vlasů	jemná, rovná nebo vlnitá	silná, vlnitější	zvlhěná	jemná, zvlhěná, kudrnatá	silná, rovná	rovná	?
Vousy a ochlupení	silné vousy, silnější ochlupení	silné ochlupení	vousy silné, ochlupení čtené	slabší než u nordiků	silné ochlupení, vousy slabší	nevýrazné ochlupení	?

Pardubitz, den 11.12.1941

As.: Sip./E.

Retr.: Ehegenehmigungsantrag der
[redacted] Irene, aus Hohenmauth, Parkstr. 295
und des Protektoratsangehörigen
[redacted] Miloslav.

Lage.

Die Staatsangehörigkeit der [redacted] Irene ist nicht geklärt. Der Vater war deutscher Staatsangehöriger und die Mutter Protektoratsangehörige. Ihr Bruder [redacted] Otto dient bei der deutschen Kriegsmarine und ist deutscher Staatsangehöriger. Die Eltern der [redacted] sind gestorben. Das den beiden Kindern gehörende Haus soll nun ganz von der [redacted] Irene übernommen werden. Die Hälfte des Bruders wird ihr Erbtügum ausmachen. [redacted] Irene hat tschechische Volksschul- und tschechische Gymnasialbildung genossen, daraufhin ein deutsches Kloster besucht und einen deutschen Handelsschulkurs absolviert. Sie war früher Erzieherin und betätigt sich jetzt im Haushalt. Vor kurzem ist [redacted] Miloslav zu ihr gezogen. Er hat tschechische Schulbildung und Erziehung genossen ist Lehrer von Beruf und macht einen sehr rührigen Eindruck. Beide sprechen deutsch und tschechisch.

Urteil.

1. [redacted] Irene, geboren am 14.9.1919 ist n i c h t wiederindeutschungsfähig.
2. [redacted] Miloslav, geboren am 27.8.1915 ist n i c h t wiederindeutschungsfähig.

Begründung.

1. [redacted] Irene neigt trotz ihrer teilweise deutschen Erziehung sehr stark zum Tschechentum, ist 158 cm gross und stellt einen stark ostbaltisch bestimmten Mischling dar.

Formel: 4 dc BII
Einzelwertung: IV

2. [redacted] Miloslav, 179 cm gross, ist ein vorwiegend ostisch bestimmter Mischling mit dinarischen Merkmalen, kurzfingerig.

Formel: 4/5 dc BII
Einzelwertung: IV

Antrag.

Mit Rücksicht darauf, dass [redacted] Irene selbst rassisch weit unterm Durchschnitt liegt und einer eben solchen Sippe entstammt, wird beantragt, für den Fall, dass sie die deutsche Staatsangehörigkeit besitzt, dieselbe abzusprechen.

Der Leiter der RuS-Dienststelle Nr. 6

SS-Sturmbannführer.

Posudky pardubické služebny RuSHA k žádostem o uzavření smíšeného sňatku. Podepsán SS-Sturmbannführer Jaworek. Všimněte si použitých rasových kategorií (viz tab. 1, schéma 1). SOA Zámrsk, fond OLR Pardubice.

Pardubitz, den 23.3.1942

AZ: Sip./E./110/42

BEZUG

Betr.: Ehegenehmigungsantrag des deutschen Staatsangehörigen
Johann Franz, mit der Protektoratsangehörigen
Marie Josefa, Sip.Nr. 6 St./6066/67.
Bezug: Schreiben der Außenstelle Prag vom 20.3.1942

Lage.

Der deutsche Staatsangehörige [REDACTED] Johann der sich derzeit bei der Wehrmacht befindet ist deutscher Abstammung und hat angeblich die deutsche Schule besucht. Seine Braut, [REDACTED] Marie, hat ihm am 28.9.1941 eine Tochter Marie geboren. Sie befindet sich mit dem Kind bei den Eltern des Felzmann. Ihre Erziehung und Schulbildung war tschechisch. Sie spricht mittelmäßig deutsch.

Urteil.

[REDACTED] Marie, geboren am 18.6.1922 ist

wiedereindeutschungsfähig.

Begründung.

Es handelt sich um einen Mischling mit ostischen Einschlägen. Körperhöhe 159 cm. Der Eindruck ist sehr gut.

Formel: 4/5 ed AIII-
Einzelwertung: II

Ihre Mutter Antonie weist einen sudetischen Einschlag auf.

Formel: 4 ed EI
Einzelwertung: III

Ihr Vater Josef ist ein nordisch-ostbaltischer Mischling.

Formel: 4/5 e AIII
Einzelwertung: II

Die Schwester Sonja ist vorwiegend ostisch bestimmt.

Formel: 4 d BII
Einzelwertung: IV

[REDACTED] Johann konnte nur nach einem Lichtbild beurteilt werden. Demnach stellt er einen nordisch bestimmten Mischling dar.

Formel: 5 b AII
Einzelwertung: II

Der Vater des [REDACTED] ist ebenfalls ein nordisch bestimmter Mischling.

Formel: 5 b AII
Einzelwertung: II

Die Mutter, die die deutsche Sprache nur wenig beherrscht, ist ein wenig ausgeglichener dinarisch bestimmter Mischling.

Formel: 4 ed EI
Einzelwertung: III

Posudky pardubické služebny RuSHA k žádostem o uzavření smíšeného sňatku. Podepsán SS-Sturmbannführer Jaworek. Všimněte si použitých rasových kategorií (viz tab. 1, schéma 1). SOA Zámorsk, fond OLR Pardubice.

Protokoll, am 27. 10. 1942.

6.10. 2.

Referat RuS

Sip./Sch./896/42.

Betr.: Schulaufnahme [redacted] Olga, geb. 14.5.1934, wohnhaft in
Richenburg Nr.101.
Bezug: Tort.Schreiben.
Anlage: 1 Fragebogen.

An das
Ressort - nach Westmangstrasse-23
Aufstellungsstelle [redacted] - Mähren
An den
Herrn Bezirkshauptmann
- Reichsauftragsverwaltung -
F. R. S.

Leitend. m. s. l.

Die Untersuchungen be-
deuten, dass die Protectorsan-
gehörige tschechischer Volkszugehörigkeit

[redacted] Olga, geb. 14.5.1934

in eine deutsche Schule aufzunehmen.

Der Leiter des Referates RuS

Der Sachverhalt spricht ganz gut für

Der Leiter der RuS-Aufstellungsstelle Nr. 4

Posudek pardubické služebny RuSHA ve věci žádosti o umístění české dívky na německou školu. SOA Zámrsk, fond OLR Pardubice.

Der Oberlandrat in Prag
 Deutsches Gesundheitsamt
 St. 101 (14. 4.) Reichsanst., Wien

Prag, den 23. I. 1942

Prag II., Alberthof 4
 Peratrovic 344-61.
 Zl.: 1276/V^a

Untersuchungsbogen¹⁾

Oberlandrat Pardubitz 135

für Untersuchungen gemäß dem gemeinsamen Rundverlaß des RMDÖ.
 und des Reichsprofektors in Böhmen und Mähren zur Dritten VO. zur Durchführung
 und Ergänzung des Ehegesetzes v. 22. 10. 40 (RGBl. I S. 1488)

Name: [REDACTED] Vorname: Anton

Alter: [REDACTED] ledig / verheiratet
 ehelich / geschieden / Wittling / Swilling / nein

Geboren am: 9. I. 1919 (Geburtsort siehe) in: Harland Bez. St. Pölten

beruflicher Beruf: Huf- u. Wagenschmied Seht tätig als: Autogenschweißer
 bei der Luftwaffe Pardubitz
 St. wohnhaft in: Chrudim Straße: Schmale Gasse 77 (Haus-Nr.)

(von vorne)

(von der Seite)

(Lehrtafel über mit Maßstabmaß)

Sind die Bilder kennzeichnend oder inwiefern etwa nicht? kennzeichnend
 (Bilder, die einen nicht charakteristischen oder irrigen Eindruck machen, sind zurückzumerken und durch bessere zu ersetzen)

Sippenakte Nr. 1276 Lichtbild-Nr.

Familien- und Sippenvorgeschichte

(auch Hervorhebung des Maßes des deutschen Bluteschlages)

Der Antragsteller ist rein deutscher Abstammung.

Erbbiologisch so weit bekannt o. B.

¹⁾ Die Verantwortung der durch Kleindruck gekennzeichneten Befunde ist notwendig, wenn sie zur Begründung der Diagnose erforderlich erscheint.

Zdravotní posudky vydané manželskou poradnou Německého zdravotního úřadu v Praze (vedoucí K. Thums) k žádosti o uzavření smíšeného sňatku, které sloužily služebnám RuSHA jako podklad k posouzení rasové způsobilosti.

Der Oberlandrat in Prag
 Deutsches Grundgesetzamt
 Beratungsstelle für Erb- u. Rasenpflege
 Prag II, Albrecht 4, Formul. 314-3, 314-61

136

Rassenbezug zum Rassenbefund von: Anton

Zutreffendes ist zu unterstreichen		Bemerkungen über Besonderheiten oder Auffälligkeiten.
Wachstum	hoch - mittel - klein. Grösse in cm... 174	asthenisch
Statur	slender - schlank - wulstschlank - kräftig - untersetzt - dick beidseitig Anpaar des Hemiklontypus nach Kretzschmar	
Haarbau	groß - mittel - fein -	V
Haarfarbe	Matzweiss - rostweiss - gelblichweiss - gelblich - bräunlich - braun - dunkel - (an unbedeckten Stellen, Innenseite der Oberschenkel)	
Augenfarbe	aschblond - goldblond - dunkelblond -; rötlich - rot -; braun - dunkelbraun - schwarzbraun - blauschwarz -.	
Augenform	straff - schlicht - flachwellig - engwellig - geräuselt - kraus	
Stirnform	dick - mittel - fein -	13
Augenfarbe	dunkelblau - blau - grau - grünlich - gemischt - hellbraun - dunkelbraun - schwarzbraun -	
Augenform	tief - mittel - oberflächlich - vorquellend - weit - mittel-erog - gerade - scharf aufwärts - abwärts - hoch - mittel - tief - feil -	
Augenlidform		
Kopfform		
Gesichtform		
Wangenbein	vorstehend flach - vorstehend rund - zurücktretend	
Nasenform		
Mundlippen	anliegend - gewölbt - abwärts -; dünn - dick -	
Auffälligkeiten der Gesichtsbearbeitung:	Mund: (Hautstränge, Schleimhautlippen, Lippenwulst, Mundwinkel, Mundkinnfalten)	hoch Schleimhautlippen mässig breit

M 17

Der Oberlandrat in Prag
 Deutsches Grundgesetzamt
 Beratungsstelle für Erb- u. Rasenpflege
 Prag II, Albrecht 4, Formul. 314-3, 314-61

Thums
 (Prof. Dr. Thums)

Zdravotní posudky vydané manželskou poradnou Německého zdravotního úřadu v Praze (vedoucí K. Thums) k žádosti o uzavření smíšeného sňatku, které sloužily služebnám RuSHA jako podklad k posouzení rasové způsobilosti. Manželská poradna vyplňovala i předběžnou rasovou diagnózu na základě dodatkového formuláře. NA Praha, fond ÚRP.

134

Nachorgane: ^{P. B.}
 Empfindungslosigkeit, Reflexe

Ohren und Gelenke: Versteifung des re Hüftgelenkes, Lähmung des li
 Fußes/nach einer Eiterung im Bereich des Unterschen-
 kels./

sonstigem: Li: Patellarsehenreflex auslösbar, ASR fehlt.

Blut: E: *neg.* Z: *neg.* (Sediment)

sonstigen: (Soweit erforderlich, Blutbild, WaR, Blutsenkung, auffallendes psychisches Verhalten, über- oder unterdurchschnittliche
 Intelligenz ufm.) keine

Rassischer Befund

Merkmale Anzeichen für Einschlag nicht artverwandten Blutes — gegebenenfalls welche? — (Vgl. RbGrI. d. RMdS. vom
 27. 4. 1936 — IV A 469 III/1075a —.)

In seinem rassischen Erscheinungsbild zeigt der Antrag-
 steller vorwiegend dinarische Merkmale mit geringem osti-
 schen Einschlag.

Weist der Antragsteller sonstige Merkmale auf, die ihn erscheinungsbildlich vom deutschen Menschentyp abweichen
 lassen — gegebenenfalls welche? —
 keine

Zdravotní posudky vydané manželskou poradnou Německého zdravotního úřadu v Praze (vedoucí K. Thums) k žádosti o uzavření smíšeného sňatku, které sloužily služebnám RuSHA jako podklad k posouzení rasové způsobilosti.

Der Oberlandrat in Prag
 Deutsches Gesundheitsamt
 Untersuchungsstelle für Erb- u. Rassenpflege.
 Prag II, Albrechthof 4
 Telefon 344-28, 344-61.

Prag den 23. I. 1942 138

Zl.: 1276/va **Untersuchungsbogen**¹⁾ Oberlandrat Pardubitz.

für Untersuchungen gemäß dem gemeinsamen Runderlaß des RMdD.
 und des Reichsprotoktors in Böhmen und Mähren zur Dritten VO. zur Durchführung
 und Ergänzung des Ehegesetzes v. 22. 10. 40 (RGBl. I S. 1488)

Name: [REDACTED] Vorname: Emilie

ehelicher Name: [REDACTED] ledig ~~verheiratet~~
(Geburtsname aufm.) / ~~verheiratet~~ / ~~geschieden~~

geboren am 18. Juli 1921 in Lukawitz Kr. Chrudim / ~~Chrudim~~ / ~~Swilling~~ ledig ehelich ~~ja~~ nein

ehelicher Beruf: Schneiderin Jetzt tätig als: Schneiderin Deutsches Schül-
 lerheim Chrudim

St. Wohnhaft in: Chrudim Straße: Slatinagasse 423
(Haus-Str.)

Raum für Bild Nr. 1
(Geburtsort)

Raum für Bild Nr. 2
(Geburtsort)

(von vorn) [unbekannt oder mit Unbekannt] (von der Seite)

kennzeichnend

Sind die Bilder kennzeichnend oder inwiefern etwa nicht?
(Bilder, die einen nicht charakteristischen oder irrigen Eindruck machen, sind zurückzugeben und durch bessere zu ersetzen)

Sippenakte Nr. 1276 Lichtbild-Nr. 437

Familien- und Sippenvorgeschichte
(auch Hervorhebung des Maßes des deutschen Bluteinflusses)

Die Antragstellerin ist rein tschechischer Abstammung.

Erbbiologisch so weit bekannt o. B.

Zdravotní posudky vydané manželskou poradnou Německého zdravotního úřadu v Praze (vedoucí K. Thums) k žádosti o uzavření smíšeného sňatku, které sloužily služebnám RuSHA jako podklad k posouzení rasové způsobilosti.

Der Oberlandrat in Prag
 Director des Gesundheitsamtes
 Beratungsstelle für Erb- u. Rassenpflege
 Prag II, Albrechtstr. 4
 Telefon 344-28, 344-61.

139

Abgebogen zum Rassenbefund von: [REDACTED] Emilie

1:19

Abgebogen zum Rassenbefund von:		Bemerkungen über Besonderheiten oder Auffälligkeiten.
Wachstum	Leitmaßstab ist zu unterstreichen	
Wachst.	hoch - mittel - klein. Größe in cm. 156. hager - schlank - mäßig - kräftig - untersetzt - dick regelmäßig - unregelmäßig - Anzeichen der Funktionstypen nach Hirschmayer	leptosom
Haarbau	grob - mittel - fein =	
Haarfarbe	blauschwarz - reisschwarz - gelblichschwarz - gelblich - braunlich - braun - oliv - (an unbedeckten Stellen, Innenseite der Oberschenkel)	
Augenfarbe	blau - gelblich - dunkelblau - dunkelblau - rot - braun - dunkelbraun - schwarzbraun - blauschwarz -	Qu -
Form	straff - schlüch - flachwellig - engwellig - geräuselt - kraus -	
Stärke	dick - mittel - fein -	
Augenfarbe	dunkelblau - blau - grau - grünlich - gemischt - hellbraun - dunkelbraun - schwarzbraun -	3.
Augenwimpern	tief - mittel - oberflächlich - horquellend -	
Augenlider	weit - mitteleng - gerade - schräg aufwärts - abwärts -	
Augenlider	hoch - mittel - tief - fehlend -	
	 Kugel Spindel Halbspindel Mandel indid Mandel Epicanthus	
Kopfform		
Gesichtsforn		
Nasenbeiz	wa. stehend flach - vorstehend rund - zurücktretend	
Nasenform		
Nasenflügel	anliegend - geneigt - abwärts - dünn - dick -	
Auffälligkeiten der Gesichtsbepaarung:		Mund: (Nauoberlippe, mässig hoch Schienenhaullippen, Lippenform, mässig breit Mundwinkel, Mundlinjenform)

Der Oberlandrat in Prag
 Director des Gesundheitsamtes
 Beratungsstelle für Erb- u. Rassenpflege
 Prag II, Albrechtstr. 4. Telefon 344-28, 344-61

(Prof. Dr. Thuma)

Zdravotní posudky vydané manželskou poradnou Německého zdravotního úřadu v Praze (vedoucí K. Thuma) k žádosti o uzavření smíšeného sňatku, které sloužily služebnám RuSHA jako podklad k posouzení rasové způsobilosti. Manželská poradna vyplňovala i předběžnou rasovou diagnózu na základě dodatkového formuláře. NA Praha, fond ÚRP.

Geschlechtsorgane: o.B.
 Fortpflanzungsfähigkeit, Menstr.

140
 110

Arme und Gelenke: gerade

Verdauungssystem: o.B.

Blut: E: leicht pos. Z: neg. (Sediment $\frac{1}{11111}$)

Besonderheiten: (Soweit erforderlich, Blutbild, WaR, Blutfärbung, auffallendes psychisches Verhalten, über- oder unterdurchschnittliche Leistungen u/ä.) keine

Rassischer Befund

Seltene Anzeichen für Einschlag nicht artverwandten Blutes – gegebenenfalls welche? – (Vgl. RdErl. d. RMdS. vom 27. 4. 1936 – IV A 469 III/1075a –)

In ihrem rassischen Erscheinungsbild zeigt die Antragstellerin einen Mischtyp mit ostbaltischem Einschlag.

Weist der Antragsteller sonstige Merkmale auf, die ihn erscheinungsbildlich vom deutschen Menschentyp abweichen lassen – gegebenenfalls welche? –
 keine

Zdravotní posudky vydané manželskou poradnou Německého zdravotního úřadu v Praze (vedoucí K. Thums) k žádosti o uzavření smíšeného sňatku, které sloužily služebnám RuSHA jako podklad k posouzení rasové způsobilosti.

DER BEZIRKSHAUPTMANN
- REICHAUFTRAGSVERWALTUNG -
IN PARDUBITZ
Referat RuS

Pardubitz, den 12.11.1942.

158

G.Z. Sip./E/627/42.

Betr.: Sip./E/6/6674/ [redacted] Rosa, geb.15.1.1914, wohnhaft
in Unter-Aujest Nr. 369
E/6/6675, [redacted] Johann, geb. 11.2.1907, wohnhaft in
Wildenschwert, Reichenauerstrasse Nr.476.

Bezug: Schreiben des Oberlandrates Pardubitz vom 1.6.1942, bezw.dort.
Schreiben vom 14.und 24.9.1942.

Anlage: 2 Untersuchungsbogen.

An den
Herrn Bezirkshauptmann
- Reichsauftragsverwaltung -

Der Bezirkshauptmann
- Reichsauftragsverwaltung -
16. NOV. 1942
in Pardubitz

P a r d u b i t z .

Es werden k e i n e Einwendungen erhoben die Eheschließung zwischen der deutschen Staatsangehörigen [redacted] Rosa, geb.15.1.1914, die ausschließlich tschechisch erzogen worden ist und tschechische Schulbildung genossen hat, mit dem Protektoratsangehörigen tschechischer Volkszugehörigkeit

[redacted] Johann, geb.11.2.1907

zu genehmigen, unter der Voraussetzung, daß der deutschen Staatsangehörigen die deutsche Staatsangehörigkeit aberkannt wird.

[redacted] Rosa ist das uneheliche Kinder der Deutschen [redacted]

[redacted] Rosa.

Der Leiter des Referates RuS

J. Jaworka

Jeden z posledních posudků Jaworka jakožto vedoucího pardubické služebny RuSHA. NA Praha, fond ÚŘP.

DER BEZIRKSHAUPTMANN
- REICHAUFTRAGSVERWALTUNG -
IN PARDUBITZ
Referat RuS

Pardubitz, den9.1.194/5.

Gz. Sip./E/379/42.

10/
30

Betr.: Sip./E/6/6884, [REDACTED] Willi, geboren am 28.2.1915, derzeit bei der Wehrmacht,
E/6/6883, [REDACTED] Venceslava, geboren am 15.1.1917, wohnhaft in Pardubitz, Stroßgasse Nr.78o
Eheschließungsvorhaben
Bezug: Dort.Schreiben vom 16.9.1942, GZ. Ref.III Gi/Ma
Anlage: 1 Vorgang.

An den
Herrn Bezirkshauptmann
- Reichsauftragsverwaltung -

P a r d u b i t z .

Es werden B e d e n k e n geäußert, dem deutschen Staatsangehörigen [REDACTED] Willi, geboren am 28.2.1915, die Genehmigung zur Eheschließung mit der Protektoratsangehörigen tschechischer Abstammung

[REDACTED] Venceslava, geb. 15.1.1917

zu erteilen.

Der Leiter des Referates RuS

M. Hesch

Rasový posudek podepsaný M. Heschem. NA Praha, fond ÚŘP.

Lieferzettel über Einzahlungen im Kassenraum

Eingezahlter Betrag:	---28--- <i>RM 13 RM</i> (in Worten: achtundzwanzig----- <i>RM 13 RM</i>)
RM 28.13	sind in bar -- bankeinzelweise bezeichneten Banknoten und Bank scheinen RM*)
Name, Stand und Wohnort des Einzahlers:	SS-Sturmabführer Jaworek, Leiter d.RUS- Dienststelle, Königgrätz
Gegenstand der Einnahme:	1 Schreibmaschine RM 25.-- Schätzungsgeb.u.Zufuhrspesen 3.13
Buchungsvermerk:	bei der unterzeichneten Kasse heute richtig eingezahlt worden.
Buchhalter:	Königgrätz, den 23.1.1942.
D. F. Nr.:	
Kassenbuch Nr.:	
Buchf. Tageb. Nr.:	
Titelbuch Seite: Nr.:	
<small>Nr. 43 I RM. Lieferzettel über Einzahlungen im Kassenraum mit Fortschritt der Zahlung (Oktober 1940).</small>	*) Ungültig bei zu kurzfristigen. Regierungshauptkasse Staatliche Kreiskasse Amtskasse des Oberlandrats Königgrätz. <i>Pela</i>

Potrzení o nákupu psacího stroje. Doklad o působení Jaworka i jako vedoucího služebny v Hradci Králové. SOA Zámorsk, fond OLR Hradec Králové.

Rasse- und Siedlungshauptamt-
Außenstelle Böhmen-Mähren

As. P 1 Pr./H. 555/43

Betr.: Übernahme der Landesstelle Sudeten.
Besugi: Fernmündliche Vereinbarung vom 7.6.43
Anlg.: ---

An den
Hauptsturmführer
Dozent Dr. H e s c h

1.) Walter J. 02 -
Prag, den 9.6.1943
Marakstr.5

66

2) *Ma*

Dat. 12 JUN 1943

Uf. _____

Abt. _____

K ö n i g e r t e

Im Einvernehmen mit dem Chef des RuS-Hauptamtes-^H und dem Stabsführer des Beauftragten des Reichskommissars f.d. Festigung deutschen Volkstums, Gau Sudetenland, beauftrage ich Sie mit Wirkung vom 16. 6. 1943 mit der Leitung der Landesstelle Sudeten des Rasse- und Siedlungshauptamtes-^H, Außenstelle Böhmen-Mähren.

Die fachlichen Weisungen erhalten Sie von dem Leiter der Außenstelle Böhmen-Mähren.

Die auf dem Gebiet der Festigung deutschen Volkstums anfallenden Untersuchungen führen Sie im Auftrag des Stabsführers des Reichskommissars f.d. Festigung deutschen Volkstums, Gau Sudetenland, im Einvernehmen mit dem Leiter der Abteilung " Wiedereindeutschungsverfahren " durch.

Der Leiter der Außenstelle
Böhmen - Mähren

Müller/3
Hauptsturmführer

Verteiler: 1 Chef des RuS-Hauptamtes, Stabsf.
2 H-Standartenführer Müller Stabsf.d. Beauftr. d. Reichskomm
3 z.d.A. f.d. Festigung dtsh. Volkstums
Gau Sudeten.

Tímto dopisem pověřil vedoucí J. Preuß dosavadního šéfa východočeských služeb RuSHA Hesche vedením zemské služebny v Sudetech.
NA Praha, fond ÚŘP.

Der Höhere #- und Polizeiführer
beim Reichsprotektor in Böhmen und Mähren

Der #- Führer im Rasse- und Siedlungswesen

Prag, den 10.6.1943

R u n d s c h r e i b e n N r. 54

Betr.: Landesstelle S u d e t e n

An die
RuS-Dienststellen in Böhmen und Mähren

Im Einvernehmen mit dem Stabsführer des Beauftragten des Reichskommissars f.d.F.d.V., Gau Sudetenland, ist die RuS- Arbeit aus der Hauptabteilung Menscheneinsatz des Reichskommissars herausgelöst und in der Landesstelle Sudeten der Außenstelle Böhmen-Mähren verselbständigt werden.

Ab sofort ist die Anschrift der Landesstelle Sudeten:

Rasse- und Siedlungshauptamt- #
Landesstelle S u d e t e n
Reichenberg-Maffersdorf Nr. 43.

#-Obersturmführer W a l t e r , der bisher als Leiter der Hauptabteilung Menscheneinsatz beim Reichskommissar die RuS-Arbeit im Gau Sudetenland aufgebaut hat, wofür ihm an dieser Stelle nochmals bestens gedankt sei, hat von Beauftragten des Reichskommissars weitere umfassende Arbeiten übernommen und ist daher von der Leitung der RuS-Landesstelle zurückgetreten. Er hat jedoch dankenswerterweise zugesagt, die Arbeit der Landesstelle Sudeten weiterhin zu fördern.

Im Erkenntnis der Bedeutung der Arbeit im Sudetengau, wo eine Einschaltung des RuS-Hauptamtes in die Verwaltung erstmalig im übrigen Reichsgebiet erreicht wurde, habe ich im Einvernehmen mit dem Chef des RuS-Hauptamtes #-Hauptsturmführer (F) Dozent Dr. H e s c h mit Wirkung vom 16.6.1943 mit der Leitung der Landesstelle Sudeten beauftragt. #-Oberscharführer L a n g e wird ihm als Stellvertreter weiterhin zur Seite stehen. Um jedoch auch die Arbeit im Protektorat kennenzulernen, wird #-Oberscharführer Lange vorübergehend die Leitung der RuS-Dienststellen Königgrätz, Pardubitz und Jitschin übernehmen.

Ab 1.7.1943 werden von der Landesstelle Sudeten E-Prüfer als Referenten zu den 3 Regierungspräsidenten des Gaus Sudetenland abgestellt, die im Auftrage des Landesstellenleiters die Untersuchungen in den Regierungsbezirken durchführen.

Wichtige Verhandlungen (mit den Regierungspräsidenten u.ä.) sind zunächst dem Landesstellenleiter vorbehalten.

Die Anschriften der Referenten bei dem Regierungspräsidenten werden zu gegebener Zeit durchgegeben werden.

Der RuS-Führer Böhmen-Mähren

(Preuß)
#- Sturmbannführer

Opis dokumentu týkajícího se převedením Hesche do Liberce a Langeho do východních Čech jakožto nového vedoucího tamějších služeben (včetně Pardubic). NA Praha, fond ÚŘP.

Hesch působil také redaktor časopisu Rasse, který propagoval tzv. nordické hnutí. Heschovo jméno je zvýrazněno. NA Praha, fond ÚŘP-Dodatky II.

Hesch působil také redaktor časopisu Rasse, který propagoval tzv. nordické hnutí. Heschovo jméno je zvýrazněno. NA Praha, fond ÚŘP-Dodatky II.

DISTRICT OFFICE OF THE RACE AND SETTLEMENT MAIN OFFICE OF THE SS IN PARDUBICE 1941–1944

This article is focused on the activities of the district office of the Race and Settlement Main Office of the SS (RuSHA) in Pardubice (Pardubitz) which was a part of the RuSHA's branch office in Bohemia and Moravia. The branch office was founded in 1941 in connection with the attempt of Nazis to discover the percentage of germanizable Czechs on racial basis. The first task was to organize the racial examination of Czech school children. For this reason, the protectorate branch office set up district offices by local Oberlandrat offices. That was also the case of founding the district office in Pardubice. From the second half of 1941 the district offices obtained a number of other tasks: racial examinations dealing with requests for German citizenship, permitting mixed marriages, permitting studies of Czech children at German schools, etc. The aim of my study was to assess the specific role of RuSHA district office located in an area with a very low number of German population, which was considered peripheral in terms of Nazi germanization policy. During more than three years of existence, RuSHA's district office in Pardubice was led by three different racial experts including a well-known racial researcher Michael Hesch who stayed here for a short time. The manager of the district office in Pardubice simultaneously led the offices in Hradec Králové (Königgrätz) and Jičín (Jitschin). Up to mid-1942 it was evident that the first district office's manager Wilhelm Jaworek was a bit lenient in cases of mixed marriages assessment, and perhaps because of the low number of Germans it was „good“ to accept more people for German community. After the arrival of Heydrich, the rules were tightened. This increased the number of negative opinions. The district offices were partly controlled by recently established RuSHA's land offices. The RuSHA's office in Pardubice also performed a selection of germanizable people suitable for settlement in Reich. This included the doctors, pharmacists or students of forestry and business schools. The district office in Pardubice most probably ceased to exist in late 1944 and its competence was taken over by neighbouring office in Hradec Králové. The district office in Pardubice (and also in Hradec Králové) was (were) considered less important than offices in so-called „German national islands“ in regions such as Jihlava (Iglau), Olomouc (Olmütz) or České Budějovice (Budweis).

ZÁMEK V PARDUBICÍCH

V roce 2010 byl areál zámku s obrannými valy prohlášen za národní kulturní památku české republiky.

Zámek je sídlem Východočeského muzea v Pardubicích. Jsou v něm celoročně otevřeny historické renesanční sály s unikátní výmalbou a stálé expozice muzejních sbírek skla, zbraní, přírody, numizmatiky, hračky a historických pohlednic.

www.vcm.cz

